

Vate

Kovara Kulturt

Hûmar:10

Zimistan, 2000

Serredaktor:

Malmîsanij

Redakstyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Instyattfê destpêkerdişt:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temstlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem
Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneytye û têkiltiyê (Almanya de):

Vate
Postfach: 30 21 07
10 752 Berlin/Almanya

Temstlkarê Berltnî:

Aydin Bîngol

Temstlkarê Norveçî:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temstlkarê Hollanda

Ferhad Amedî
Delfzyl Str. 81
6835 CM Arnhem/HOLLANDA
Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneytye:

Welat	serrêk	6 aşmt
Tirkiya:	40 DM.	..... 20 DM.
Almanya:	40 DM.	..... 20 DM.
Swed:	250 SEK.	..... 125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM.	..... 35 DM.

Vayt: 10 DM./50 SEK.

Îlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.
Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.
Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN:1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adresa têkiltiyê:

Ihsan Türkan
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN
Tel: +46-(0)8-97 76 56
E-mail: ihsan_turkan@hotmail.com

Berpirsiyartya her nuştî ya nuştîxt/nuştîxe bi xo ya.

TEDEYI

Wendoxan rê	3
Mehmet Uzun	
"Guîn Rişya Arî Nidîyena, Este Şikyo Pîya Nidusyenû"	4
Martin van Bruinessen	
Kurdîstanê Îraqî de Cematêde Qizilbaş: Şebekî	23
Gawanê Kurdîstanî	
Dewanê Palîyî ra Di Deyîrî	35
C. Zerduş	
Canê û Lajê Lengi	37
Roşan Lezgîn	
Awê Kewserî ya Areqê To	41
Hamdî Ozyûrt	
Vîrê Sedefa Welê Bazare ra -II	42
A. Heyder Sever	
Ê Min û Karaoxlanî	64
Heydo Keçanic	
Almanya	66
Mihanî Licokic	
Liwe û Quling	67
Malmîsanîj	
Belgeyêk: "Kürd Kadınları Teali Cemiyeti Nizamnamesi" (1919)	72
Seyîdxan Kurij	
Çewlîgî ra Di Deyîrî	78
Wendoxan ra	81
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-X	84
Fotografê Seyîd Rizayî û Tayê Dêrsimijan (1937)	89
Fihristê Vateyî (Hûmar: 1-10)	92
Alfabe	96

Wendoxê delalî,

Serra 2000 amey -yan zî bi vatişo bîno ke kewto fekê herkesî "mîllenîûmo newe ame"- . Wa xeyrên bo, wa pîroz bo.

Sey hûmaranê bînan, heta ke ma dest ra ame ma waşt ke na hûmare de zî nuştayanê balkêşan pêşkêşê şima bikerî. Hêvîya ma esta ke goreyê zerrîya şima bê.

Wendoxê ke welat ra nusenê,

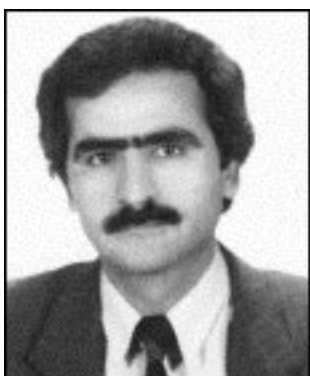
Şima bi nuştayanê xo, ma bitaybetî (xasseten) keyfkeş kenê. Ewro ra pey zî ma pabeyê (pawibê) nuştayanê şima yî.

Xo vîr a mekerê ke ma pîya hîna xurt î.

Uate

"GUIN RIŞYA ARI NIDIYENA, ESTE ŞIKYO PIYA NIDUSYENÛ"

75 Serrê Hereketê Şêx Seîdî

Mehmet UZUN

Serrê 2000 de hereketê Şêx Seîdî 75 serranê xo dekena. Seke yenû zanayîş hereketê Şêx Seîdî 13ê sebata 1925î de dest pêkerd. Heta nika (inkey) hedîsî ser o xêlek çî nusîyo û munaqêşe bîyo. Ez hêvî kena ke 75 serreyê hereketê Şêx Seîdî de mesela ser o hera bîyerû vindertiş, zanayê û nuştoxê ma cigêrayîşanê (araştırmalar) neweyan bikirî. Şêx Seîdî û cengawerî milletî ma bîrî vîrardiş. Kovara ma Vate zî na mesela ser o vinderû rind benû.

No nuşte de ez wazena çend hedîseyanê ke wextê hereketê Şêx Seîdî de mintîqa Guevderî⁽¹⁾ de vîyertî, înan (eyan) neql bikirî. Mi nê vateyî fekî çend merdiman ra girotî. Nînan ra yew merdim şîyû rehmet, ê bînî hama weş î.

Tarîxî Kurdan Fek ra Vactyeno

Kurdan mîyan de meselê tarîxî û milî ekserîyet fek ra yenî vatiş. Semedo ke ziwan, nuştiş û wendiş qedexe (yasaq) yo û heto bîn ra zî zanayeyî kêm î, edetî nuştişî çinî yo, mîyanî milletî kurdan de edebîyato

1. Guevdere: Bênatê Palî û Dara Hênî de (Ardurêk ra heta Mîyalûn) yew mintîqa ya. Na mintîqa de xêlek dewî estî. Nê (in) dewan ra çend hebî nê yî: Ardurêk, Zuvîr, Zuwexpa, Xêdmem, Hatîyek, Puil, Siwarûn, Mirîye, Paymerg, Kîrrûn, Tûnst, Pakûnî, Sersuet, Duala Corên, Duala Cêrên, Mîyalûn û Vîndêri. Merkezî na mintîqa Ardurêk û. Tirkî ci "Gökdere" yo. Tirkan Ardurêk kerdû "Erdürük". Guevdere/Ardurêk (Gökdere/Erdürük) nahîye ya.

fekkî raver şîyo. Şarî ma, nişenû rû hedîseyanê ke sare ra vîyertî sey destanan yewbîn rî vanû. Meseley Şêx Seîdî nînan (inîn) ra yew mesela ya. Cematan de wexto ke meseley "Şêxan" (2) amên orte, ê merdimê ke kewtibî mîyanî hedîseyî yan zî hema qic bî la hedîse dîbi, dest pêkerdîyen yew bi yew (yo bi yo), seke merdim la derzîn a kirû, çiko sare ra vîyertîbi yan zî dîbi, behs kerdîyen. Namey şêxan, namey qehreman û cengaweranê ke kewtibî herbî Şêx Seîdî, kesane ke xîyanet kerdîbi, tek bi tek namey înan (yin) û kerdişî înan ma cemat û sohbetan de musey. Ez hema panc-şeserre bîya, mi nameyê Yadin Paşay⁽³⁾ û kesane bînan eşnawitbi. Ez eşkena vacî ke kirdbîyayîşî xo ez pê nê meselan a hîşar bîya. Ê ez texmîn kena ke mintîqa de neslî ma zaf ra tayn sey min o. Yew het ra qehremaneyê peyanî Şêx Seîdî ma de hîss û xururî kurdey virêştên, heto bîn ra zî zilm û zordareya ke Kemalî û dewleta tirkan mintîqa de kerda, îdamkerdişî Şêx Seîdî û embazanê ey, kîştîşî însanan, vêşnayîşî dewan, ters û lerzo ke milletî ser o verdabi, qarşî (vera) dewleta tirkan ma de kîn û nefret peyda kerd. Millet çerey kerdey kemalîstan xo vîr a nikerdî. Zaf merdimî bî ke zerrê înan (yin) ra guîn şîn û cuweka zî vatên: *"Ê ma û tirkûn hinî mumkun nîyo. Ma pîye (pê) ra este şikitû û guîn yewbînûn ra rişna. Guîn rişya arî nidîyena, este şikyo pîya nidusyenu."*

Tayê (tayn) çî estî ke merdim wext de nivînenû, ferq nikenû, bikirû zî fehm nikenû û qîmetî înan nîyozanû. Mavajî hereketî Şêx Seîdî û ê kesane ke na mesela de ca girotîbi. Nê (in) merdiman ra her yew tarîxek bi. Labelê ma kesî wextê xo de aqil nikerd ke nê tarîxî fekkî nê merdiman ra bigeri û biki tarîxo nuşte. Nê (in) merdimî yew xezîne bî. Ma na xezîne ra îstîfade nikerd. Nê merdiman ra zaf kesî şî rehmet. Homa rehmê xo înan pîyerin rî bikirû. Ewro (eyro) hama tayê hê weş î. Mi zaf girangî (reyî) tayê însanan rî xeber erşawita (rusnaya), ti ra rica-minet kerdû ke tayê merdiman de qalî bikirî û vateyanê înan qeyd bikirî la çî heyf ke înan qet tawey (çîyekî) nikerd. Ez wazena tîya (itya) de reyna

2. Hetê Palî de, zaf ceyan de, milletî xo mîyan de hareketê Şêx Seîdî ra vatên "Meselê Şêxan" yan zî "Hedîse Şêx Seîd Efendî".

3. Nameyê Yadin Paşayî yo raştin "Yadî Mehmûdî Ebbasî" yo. Hetê Palî de ti ra vatên "Yadî Mehmûdî Ebbasî", "Yadî Began" yan zî "Yadin Paşa".

zî vacî: Eger şima wazenî na xezîna vîn nîyebû, çi şima dest ra yena nika ra bikirên. Şima meşte (siba) qîmetî na xezîna bizanî zî o wext zaf erê (berey) benû. Xora nika ra erê yo.

Çîyanê ke şima nê nuştayî de wanenî, bi çend serrî yo ke mi fekî çend kesan ra ardî pîyeser. Tayê çî zî mi fekî baykî (bawkî, pî) xo ra neqil kerdî. Baykî mi zî ma rî tim qal kerdîyen. Apî baykî mi hereketî Şêx Seîdî de şehîd bibi. Baykî mi o wext hema panc-şeşserre bîyo. Ez bi xo nê nuştayî de qarişî vatişî nê merdiman nibîya. Inan (yin) sinî qal kerdî, ez winî (otir) nusena. Hedîseyê û merdimê ke nê nuştayî de ca genî mintiqa Guevderî ra yî. Wa wendoxî bizanî ke tayê ceyan de çîyo ke mîyanî parantezî de nusîyo, semedê weş fehmbîyayîşî mi nuştû.

Ez tayê çîyan, nameyê dewan û kesanê ke nuşte de vîyerinî, Kek Arif Aydinî ra persa û ey zî nuştişê notanê binênan (dipnotlar) de mi rî xêlek ardim kerd. Kek Arif Aydin, Çewlîg ra, Mîyalûn ra dewê Vendêri ra yû. Ez Kek Arifî rî zaf sipas kena.

”ŞİMA Şİ, ŞİMA HİNİ PEYSER NİNİ”

Seke roportajê cêrinî ra zî fehm benû pîrik (bapîrik, bawkal) û apê Abdumuttalîbî hereketê Şêx Seîdî de dewê Werr de şehîd bî. Çiyê ke Abdumuttalîp tîya vanû, mi bi xo zî pîlanê dew ra zaf girangî (reyt) eşnawitî. Mi tînya çend cumleyê ke şexsîyetî însanan eleqedar kenî yan zî nuştişî înan munasib nîyo, tekst ra vetî. Biye nînan ez qarişî vatişî ey nibîya, senî ke o (wi) qalî kenû mi winî (otir) nuşt.

***

Qalîkerdox: Abdumuttalîp

Dewa ey: Ardurêk (4)

Tarîxê qalîkerdişî: 30.09.1994

Abdumuttalîb: Meseley Şêx Seîdî di. Şêxûn pîyerin (pêrunî) tepşinî binî. Na rey esker yenû hetî ma ya, yenû Kurdîstan. Eskerî tirkan yenû doyé (dewa) ma zî. Dewicî inê xeber ginî. Pîrikî min û yi wexto xeber genî; pîrikî mi, ded Xelîl, birey yi û torî qicûnê xwi wa reminî.

M: Pîrikî tu Mala Mistefa wû?

A: Ê, pîrikî mi Mala Mistefa wû. Birey yi zî Ibram Xelîl û. Pîrikî mi Mala Mistefa, malawoki (melayêko) zaf pîl ib (bi). Eger Kurdîstan qezenc bikerdiyen (ser bikewtên) se wi bîn qadîyî Palî. Heta vîst çêher seatî zî qadî bi, Pali di qadîyey kerdibîya. Narey wexto gi malûn binî, pîrikî min û yi reminî şinî. Pey doyé ma di Têfkar estû. Têfkar nûmey yew mintîqa wû. Têfkar zî hem ormanî yi zaf ib hem zî yew perr sîrf kerre wû. Ti ra Kerrey Sal vacîyenû. Ho serî ruey o. O Kerrey Sal yew perrî yi hetî Kuey Sipî yo yew hetî yi zî ho serî ruey o.

M: Ma zazakî di o rue ra se vûnî?

A: Ma vûnî rue.

M: Ruey çinê wo?

A: Rue, ma vûnî rue. Nîyozûn willey. Hama ma ti ra vûnî rue. Ruey

---

4. Werr: Yew dewê Palî ya. Nameyê Werr tirkî kerdû ”Yoncalıbayır”.

ma wo, ruey Guevderî yo. Inkey ti ra vûnî "Murat Suyu" îşte. Uca yew kerre, "Kerrey Sal" ti ra vûnî, estû. Bîye (bê) heywûnûnê çê çew nişkenû şîyerû uca. Uca di zaf cê estî gi merdim eşkenû têdi bimûnû. Inî şînî xwi uca di nimninî. Esker vêrenû yenû do (dewe). Muxtarî do Mehê Xelîlî Taharî Axê bîyû. Eskerî, muxtarî kenî rê û ti ra vûnî:

-Şû ti ra vac, qomutan vûnû "Wa bîrî teslîm bibî, nîyû ma bûnûnî yin vêşninî".

Muxtar dûnû purî (piro) şînû. Mala Mistafa û yin veynenû. Yi muxtarî ra vûnî:

-Ma nînî, şû ti ra vaci gi "Mi yi nîdî".

M: Kûm bî eyî gi şîbî Kerrey Sal?

A: Pîrikî mi Mala Mistefa û Ibram Xelîl û torî qicûnî xwi ya bî. Xwira hukmat ûmebi geyrên ci. Vatên serebaşî (serekî) eyî bî. Ê weştîyen gi yin tepşî. Memleket di zî nûmey yin bîyû. Pîrikî mi, ez ha vûn ya, malawo pîl bîyû. Bîni qadî, heta Pali di qadîyey kerdibîya, vîst çehar seatî. Wexto gi Pali teslîm bîyû. Ibram Xelîl zî gey (ganî) bibîn nahîye mudurîyê Guevderî, yûnî Ardurêkî. Wexto gi Kurdîstan biqedîyen se. Çend rucî (rojî) cuwa pey muxtarî hûney (hewna, reyna) kenî rê. Muxtar hûney şînû uca, şînû yin het. Şînû vûnû:

-Bîrên teslîm bibîyen. Suez do gi qatîyen qarişî şîma nibinî. Şîma sade binî mehkema kenî. Bîrên teslîm bibîyen, nîyûn bûnûnî şîma vêşninî.

Qêmîşî bûnûnî xwi nibinî. Mala Mustefa û Ibram Xelîl, pîrikî min û birey xwi, vûnî "Ma şînî". Apî min Mala Mihê vatên:

-Mi va "Bawo, apo, meşîrên! Bo şîma şînî la ma hinî yewbînûn nivêninî. Şîma şî, şîma hinî peyser nînî." Ez kotû lakî, mi dexalet kerd. Mi kerd nikerd ez nişka vernî ci bigirî.

Vatên:

-Yin va "Oxil, ma şînî. Ma nişêri se bûnûnî baykûnî ma vêşninî. Ma şînî teslîm binî. Muxtar ûmo vûnû 'Qomutanî suez do', tewey ma nikinî". Mi va "De şîrên". Willey heta mi nengî zî çînê muxtarî ri û ez xeftîyû purî dî, yin niverda. Uca ra pey yi şî û şîyayîş o şîyayîş ib. Ez nişîya, ez vindarta. Senî gi şînî do, hemen yin tepşînî, erzinî xwi yo ver, benî. Yin

zî kenî torî ê dewicûnê bînûn, ê dewicîyê gi ceyûn bînûn ra dêbî arî û ardibî. In merdimî cuwar ra, dewûnî Dakûn ra, Xêdmem ra, Xeylûn ra, ê zerê ra ardibî. Pîyer merdimê belûkerdê, elebaşî bî. Pîyer dêbî arî ardibî. Dewê ma Ardurêk ra Ehmedî Emê Imûmî (Ehmedî Imûmî, Ehmedî Em ti ra vatên) bi, Xelîl Emûn bi, Mehmudî Misfey bi, pîrikî mi Mala Mistefa û dedî mi Ibram Xelîl bi. Inîn zî kenî torî ê bînûn, eyî gi dê arî ardî, pîyerin pîya kenî tîyemîyûn, ginî binî. Vîst-hîris ten ra yew qefle virazinî.

M: Ê dewûnî bînûn ra zî ardibî?

A: Ê dewûn bînûn ra zî ardibî.

M: Ti zûnî kûm dewûn ra merdimî bî?

A: Ê willey ez hinî eyê rind nîyozûnû. Yalniz Dakûn, Xeylûn, Xêdmem, weta Çolîg ra şêbî xwi ver, kûm dewûn di belûbaşî merdim bî pîyer (pêro, heme) ardibî.

M: Yûnî ê merdimê gi kotibî hereketê Şêx Seîdî, ê merdimî dêbî arî ardibî?

A: Ister dekurî îster demekurî, kûm merdimo belûkerde, vatey yi eşîrûn mîyûn di vîyerenû, dewûn mîyûn di vîyerenû, pîyer dêbî arî. Narey ûnî pîyerin şûninî xwi ver, Kilêbûn⁽⁵⁾ ra binî Werr. Zimistûn bîyû, hetûnî Werr vor bîya. Ê Werr zî biney yew dewa berz a. O zemûn dehwe eşîrey bî. Beynatey doye ma û Parsey⁽⁶⁾ ti ra vûnî di dehwa bîya. Doyê ma û Werr û Kilêbûn dişmenî cê bî, merdimî yewbînûn ra kîştî. Wir dî hetûn ra zaf merdimî kişîyê. Dişmeney estibîya.

In merdimî berdî uca kîştî. Werr id (di) yew gueme di tek tek kîştî. Ewela pîrikî mi Mala Mistefa sungî kerdû. Esker yew in perrî guemî di yew o perrî guemî di vindertû. Narey eskerûnî bînûn zî sere ra, yi tek tek ardî û sungî kerdî, îştî (eştî) zerrê guemî. Mala Mistefa do xwi ver,

5. Kilêbûn: Yew dewê Palî ya û kîştê Werr de ya. Nameyê Kilêbûn tirkî kerdû "Köklüce" (Kileban).

6. Werr, Kilêbûn, Tui û Parsîyûn ra vanî "Parsey". Nê dewî pîyer cîranî cê yî û hê yew mintîqa di yê.

sungî kerdû. Ibram Xelîl yi dima bîyû. Ibram Xelîl dêmiş nibîyû, xwi îştû yi ser. Cuweka Ibram Xelîl zaf sungî werdibî.

M: Teber ra ardî, sungî kerdî û îştî zerrê guemî?

A: Teber ra ardî, verî berî ra. Tek tek sungî kerdî. Tabî ê bînî zî esker ho bête di û hetahetî yin girotû. Tek tek tepşinî û benî sungî kenî. Apî mi û pîrikî mi sungî kenî, erzenî zerre û dima dewicûnê bînûn sere ra sungî kenî û erzenî zerrê guemî. Hetahetî guemî qaz (gaz) kerdû purî, adir no pa, do ra şî. Eskerî vatû qey inî hinî pîyer vêşê.

Senî gi veyninî eskerî şî, eyî gi darbê yin bineyna hama germin bîya, hama quwetê yin ra vîyeren, hama hê xwi ser o, o wextûn ûnî gi esker şîyû, Mehmudê Misfey vicîyenû teber. Mehmudî Misfey vatên:

-Mala Mistefa zî vicîya teber. Mala Mistefeyî mi ra va "Vazd şue xeber bidi dewicûn". Mi Mala Mistefa uca ca verda, vazda şîyû Werr, mi xeber dê Werricûn. Mi va eskerûn ûna ûna kerdû. Werricû va "Gêr wa geber bû". Werricî şî, o wextûn yew çuntê yi bîyû, ebê (ebaya) yi bîya, seatê yiya kuesteklî bîya, kincî yi û çinê yi bîyû; ti ra girotû, şelêno û uca mîyûnî vor id serdî ver di verdo.

Dêmek gi yi rî zî ûma wê, Mala Mistefa uca di merdû. Feqet eyî gi zerre di bî, ê bînî, Ibram Xelîl, torî zafîn a hinî nieşkebî warzî wi. Zaf sungî kerdibî, darbî yin zaf girûn bî, sungîyûn ver di mendibî. Gueme vêşenû, yi zî tede vêşenî, binê adirî di mûninî. Vatên "Seki ma cenazey yin ardî, her ca pîyer esker bi, her ca eskerî dekerde bî. Pîyer vêşebî, cenazê yin pîyer bibî sîyê. Feqet Mala Mistefa semedo gi teber a mendibîyû, wi nivêşabi". Rehmetî Mehmudî Misfey xwi resnenû Ardurêk û xeber dîyû equirebayûnî yin. Do ra şinî cenazûnî yin ûnî, defn kenî.

M: Doyê ma ra uca kûm kişîya, kûm qedîya?

A: Doyê ma ra Xelî Emûn, pîrikî mi Mala Mistefa û Ibram Xelîl uca merdibî. Ehmedî Emê Imûmî û Mehmudî Misfey ûmê reseş kîye, bî weş û war. Mehmudî Misfey hîris şeş hebî sungî verdibî.⁽⁷⁾ Hema weş

---

7. Leşê Mehmudî Misfey pîyer sungîyan ver bibî kulî. Vatên Mehmudî Misfey xo kesî het de zit nikerdiyen. Şêx Mehdî wexto ke bişîn Ardurêk tim şîn key

ib, tim ma rî qal kerdên. Zûmey ma bi, 'emê mi yi het di bî, merdimî ma bi. Se bîyû se nibîyû tim ma rî vatên. Hama çend serrî cuwa ver merdû. Bûnî yi serî raharê Têfkarî yo, kîştê do di, binî raharî di bi. Bûnî yi inkey ho Axê Seîdî d' o.

M: La cuwa pey se bi?

A: Cuwa pey, îşte key ma surgun kerd. Qicî pîyerin, qicî Mala Mistefey û Ibram Xelîlî zî mîyûn di bî, torî çolix-çocixî ya surgunî Nîgde (Niğde) kerdî. Ez rind nîyozûn yi surgunî kûmcê Nîgde kerdî. Pîrikê mi ma rî vatên:

-Uca di yew het pîyer mihacîrî Yugoslavya bî. Ma zî dê yin het. Uca yew Riza Axa bi, yew baxçê xwi da ma. Ma baxçê yi di ca bî.

M: Eceba, cawo gi berdî kûmca wû?

A: Ez hinî rind nîyozûna kûmca wû, nînû mi vîr. Pîrikê mi vatên:

-Tek yew lihêf ib, ma torî tîye yew aîle bî. Ma vîst ponc rucî yew erebê astuar ser o şî hetûnî Nîgde. Ma Xarpêt ra hetûnî Nîgde pê erebê astuar a şî. Ardurêk ra hetûnî Xarpêt zî ma lingûnî xwi ser şî. Ma yew lihêf girot û berd. Ma zuwar (zor) reseş Nîgde. Ma feqîrey û perîşûneya pîl dî. Hot qatî cilûnî mayê îpeklî bî. Key ma zaf rind ib.

Altûnî yin bî, çî yin bîyû. Vatên:

-Ma berdî, kîştê mihacîrûn di yo ca da ma, yo bûn da ma, ma uca vindertî.

Vatên:

-O yo apî mino Ebdulqadir bi, vengî yi zaf weş ib, qesîdey vatên. Uca di yo Riza Axa bi, di hebî zî cinî yi bî. Riza Axa gueştarey (goşdareya) Ebdulqadirî kenû, vûnû "Lîya inî çî însûnî yê!" Narey ti ra hes kenû û yi benû xwi het. Wi ci rî qesîdey vûnû. Ûnû yo baxçe û rez torî bûnî ya

---

Mehmudî Misfey. Şêx Mehdî, birêy Şêx Seîdî yo. Şêx Mehdî merdimko welatperwer û zanaye bi. Emrê xo dewanê Palî û Pîranî de vîyarna. 1969 de şî rehmet, gorrê (tirba) ey Pîran de yo. Ey Pali de şubeyî TIP (Türkiye İşçi Partisi/Partiya Karkeranê Tirkîya) kerd a. Yena vatiş ke Şêx Mehdî kitabî û şîrî zî nuştî. Labelê kitabî yan zî nuştayanî ey ra heta nika kesî tawê nîdîyo. Hama zî tayê vatêyê xasî yê Şêx Mehdî mîyanî millet de yenî vatiş. Mavajî: "Şêx û rêx, mîr û mar, mala û mirtawa."

dûnû ci. Vûnû "Itya mi het di vindirên". Yo rey mi co owk dên. Mihacîrûnê Yugoslavya owkê ma birnê, owkê baxçî birnê. Baykî tu şî owk bîyarû, mihacîrî ûmey yi ser. Yi sinî gi wîye dabi yewî ri, yî pîyer remeybî. Yi nabi yin dima. Riza Axa zî ho sîyer (seyr) kenû. Riza Axayî vatû "Qîrbûnî in destûnî tu bîyû! Cûmêrdî ûna yî". Uca ra wetek hinîya ma ra hes kerdîyen. Hinî hûney mihacîrû nêoftê (nêhewtana) owkê ma bibirnî.

Yî di serrî uca di mendibî. Serrê hîrin id ef vicîyo.⁽⁸⁾ Ef gi vicîyenû, Riza Axa kenû nikenû, yi vûnî "Ma nivindenî, ma şîni". Nîgde ra nişînî tîrin yinî Edene. Edene ra zî yinî Dîyarbek (Dîyarbekir). Dîyarbek ra zî pê lingûn yinî do. Vatên "Ma zaf perîşûn bî".

Narey do di her çî yin talûn kerdibi. Vatên "Ma ûmê do gi her yewî yo yegay ma girotû, her yewî yo bûnî ma girotû. Ma zit-bilit mendibî".

Bacîna, o wextûn zî do di dişmeney bîya. Miletê o wextûn dişmenê yewbînûn bîya.

---

8. "Gorê qanûnê ke 28ê gulane 1928 de Meclisê Miletî yê Pîlî (*Büyük Millet Meclisi*) de vicîya, heme sucê edlî û siyasî tecîl bî; surgunê ke rojawan de bî, mehkumê ke teber a bî, pîyer agêrê amê welatê xo û ocaxê xo ser." (M. Şerif Fîrat, *Doğu Illeri ve Varto Tarihi*, beşinci baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1983, r. 198)

”MEZELI DED XELILI HO WERI D’ O”

Qalîkerdax: **Hizêrî Emûn**⁽⁹⁾

Dewa ey: Ardurêk

Meselê Şêx Seîdî di ez hama şeş-hotserre bîya. Vatên ”Milet dest daritû wi, qarşî hukmatî vicîya”. Çolig ra bigêr heya Pali, Pîrûn (Pîran), Dîyarbek, ê zerê millet her ca di îsyûn kerd, da hukmat îr (ri). Mintiqa Guevderî cîyer ra cuwar kot mîyûnî hedîsî. Key ma Emûn ra Ded Xel tînya bi torî eskerî Şêx Seîdî. Xelîlî Emûn, peynî di berd Werr di kîşt û vêşna.

Ezo⁽¹⁰⁾ vûn Xelî Emûn tînya kot hedîsî mîyûn. Ded Xel hama ezeb ib. Da purî şî bi eskerê Şêxî. Şî resê Pali, hama Pali ca di teslîm bi. Uca ra şî îşt Xarpêtî ser. Wi binî maîyetî Şêx Şerîfî di bi. Bi eskerî Şêx Şerîfî.⁽¹¹⁾ Şêx Şerîf yo qûmandaro zaf pîl bîyû. Şîniê erzîniê Xarpêt ser. Uca qoxe benû girûn. Eskerî Kemalî xêlek dînû xwi ver. Herbo girûn verî Xarpêtî di Husênîg⁽¹²⁾ ti ra vûnî yew do esta, uca benû. Husênîg di cebîrxûnî hukmatî estbîyû. Inîn pîyerin tîfingî surmelî û azalî hê dest

---

9. Hizêrî Emûn (kunya de nameyê ey Aziz Uzun û) Ardurêk ra, key Emûn ra wû. Lajê Husî Emûn o. 31.01.1987 de şîyû rehmet. Homa rehmê xo ci rî bikirû. Hizêr warzay Xeylûnîjan bi. Deykê ey Xeylûn ra bî. Xeylûnîjî ekserîyet a hîryendê (herunda) ”ez ha” de vanî ”ezo”. Ey zî vatên ”ezo yen”, ”ezo vûn” ûsn. Cuweka dewijan wexto ke yarî (henekî) kerdîyen ti ra vatên ”Ezo”. ”Ezo” ci rî bibi sey yew leqabî.

10. b. notê 9.

11. Şêx Şerîf: Eslî ey Tûnst ra yo. Badî şîyû Kelaxsi de ca bîyû. Şêx Şerîfî, Şêx Seîdî ra destûr girotû bîyû şêx. Şêx Şerîf qumandarê Cephê Palî-Xarpêtî bi. Ey û 47 embazanê ey Mehkema İstîqlalî ya Dîyarbekir de 29 hezîran 1925 de cezaya îdamî girota û şew îdam bîyî.

12. Husênîg: Kîştê Xarpêtî de hetê rojhilatî de yew dewa merkezî ya. Bênatay eskerî Şêx Şerîfî û eskerî dewletî de herbo pîl tîya de bîyû. Herbî Husênîg, girotişê Xarpêtî û şîktê kurdan hereketê Şêx Seîdî de, na mintîqa de muhîm yew sefha ya. Cuweka zî ez wazena binê ser o vînderî. Nuri Dersimî nusenu ke:

”Quwetanê Şêx Şerîfî Guevdereyîjî û Yadoyî, Pali girot, torî eşîretanê mintîqa ya 05.03.1925 de Xarpêt (Elazîz) zeft kerd.

Vate

---

d'ê. Eskerî hukmatî pê tuepûn (topan) a gule erzenû yin. Uca zaf herb kinî. Vatên "Verê Husênîg di vengê sîlehûn û tekbîrûn ra tu vatên qey erd û ezmûn rasey pîye". Ûnîni çare çinî yo, çend peyê mîyûn ra vicînî, erzinî eya tuapa pîl ser. Uca çend tinî kişênî. La pêni di vengê tuep birênû. Uca ra pey erzinî cebîrxûnî hukmatî ser. Yin cebîrxûne nabi a (akerdbi). Dewicûn ra tayn şîbî heta zerrê Xarpêtî. Vatên "Şîn dikûnûn ra biskuvîtî, încilî, şekerî sur girotîyen werdên". Peynî di milletê Xarpêtî qarşî yin vicîyê. Bacî şikte kuwenû yin mîyûn, gêrinî a yinî. Dêkê mi vatên:

Şarê Xarpêtî kamîlen bi torî mucahîdan. Şêx Şerîf, merkezê Husênîg (Huseynîk) de keyeyî Hesên Xeyrîyî Dêrsimîyî de benû mêman, 06.03.1925 de yenû merkezê Xarpêtî, Muftî Mehmed Efendî Xarpêtî rî walî tayîn kenû û Dêrsimî rî telgrafi cêrênî ancenû:

Xozat de bi wesiteyî Celalzade Mehmed Efendî ya
heme reîsanê eşîranê Dêrsimî rî

*Sukûnetê xo mihafaza bikirên, nîzdî ra ma bi yew heyet a yenî
Dêrsim, ma serkewtiş wazenî.*

Elezîz, 6 adare 1925

*Qumandarê Cepheyê Xarpêtî
Şêx Şerîf*

*Mebusê Dêrsimî yo virên
Hesên Xeyrî*

O wext depoyanê cebîrxananê Husênîg de teqayîşko gird benû û benû sebebê mergê zaf merdîmanê şarê mintîqa. No hedîse serekanê quwetanê kurdan mîyan de îxtîlaf anû werte. Nê îxtîlafî, çend şîyû torî xo ya anarşî arda, Şêx Şerîf û Yado, nieşkê vernîyê meselê bigerî. Kazim Paşa in nîfaq ra fêde veynenû. Melatya ra hetê Xarpêtî ya hicum kenû, wazenû eleqey kurdan û Dîyarbekirî yewbînî ra bibîrnû û quwetê Şêx Şerîfî mecbur kenû ke xo hetê Palî ya peyser biancû. Eşrafê Xarpêtî yê ke kurdan de ittîfaq kerdîbi na rey zî torî quwetanê tirkan a yew benî û kurdan teqîb kenî.

Deştê Palî de muharebeyê çetînî virazîyê û 3 nîsan 1925 de derbendî Mendoyî de firqa Kazim Paşayî hetê mucahîdanê kurdan a ama muhaserekerdiş û hama wexto ke teslîm bibîni, netîceyî tazîyî quwetanî tirkan de ke pey ra rasê ser, quwetî kurdan 08.04.1925 de ancîyê hetê Çabaxçurî ya û Şêx Şerîf, bi delaletê tayê xayînanê kurdan a tepîşîya." (M. Nuri Dersimî, Kürdistan Tarihinde Dersim, dördüncü baskı, Dilan Yayınları, Ocak 1992 Diyarbakır, r. 171)

Telgrafo ke Şêx Şerîf û Hesên Xeyrî erşawînî, Dêrsim de yew galeyân û heyecano umûmî virazenû. Fikrê Seyîd Rîzayî o bi ke quwetî kurdano ke Xarpêtî îşxal kerdîbi hicum biko Melatya û Dîyarbekirî ser. Seyîd Rîza zî bi quwetî Dêrsimî ya Erzingan ra ke şîyerû Sêwasî bigerû (Vet. Dr. M. Nuri Dersimî, Hatıratım, Weşanên Roja Nû, Stockholm, r. 180).

-Wexto Xel ûme, tifingî hukmatî kerdibî sey yew derzey kuelîyû (îziman), kerdibî xwî payşt. Birey yi Husî Emûn virî birî di tîc ver a ruenîşte bi. Ti ra vûnû "Hero Xelo, ê çi kuelî yî tu nê xwî kift a?" Wi gêrenû a ti ra vûnû "Homa tu bigerû! Ti hama sey miskînû uca xwî tîc vera ni. Şar şîyû cûmîyerdey kenû, ti itya meyesû fetelninî". Hus gêrenû a ti ra vûnû "Bacî (badî) belû bena, qina sîya û sipîye bacî belû bena". Bacî Şêxî ûmê tepîştîş. Esker kot mîyûnî dewûn. Milet taynî erzîyê, kotî kueyûn. Ded Xel zî rema. Yo deme kueyûn a mend. Eskerî Kemalî ûme Ardurêk. Do di qerergah best. Seyar Alay Qumandarî Elî Heyder ti ra vatên, yew qumandar bi. Elî Heyderî dewî vêşnê. Yi zaf ezîyet da millet. Elî Heyder zaf xidar û namedar ib. Binî ina do yê ma di eskerî qîşla bestibî, millet ra erzaq wêştîyen. Rind yena mi vîr: Binî do di qazûnî pîlî nêbî rû, tede werî eskerûn virêştîyen. Bacî cuwar ra xeyra millet dên arî, ardîyen. Qasid şawit Ded Xelîlî dima, va "Bî teslîm ib; esker vûnû kûm gi bîyerû teslîm bibû, ma nikişinî". Eyê ser o Ded Xel hetî Dik⁽¹³⁾ ra ûme war. Dêmek uca Dik a mendîyen. Ina zî rind yena mi vîr: Ez û Dêka Hel ma pîya şî. Ded Xel ûme uca, nizdîyî Dilavûn⁽¹⁴⁾ di ma dî. Ez qic bîya la mi hinî çî fehm kerdên. Tifingî yi û yo zî dabûnçê yi bi. Ti nivûnî gi eskerûn dormare di çember îştû. Sinî gi ûme ma het, eskerûn hîdî-hîdî çember kerd teng. Ded Xelîl sîlehî xwî na rû û eskerûn destî yi dê kelemçûn ri, berd. Uca ra pey ma hinî Ded Xel nîdî.

Vatên:

-Ded Xel kerd torî yew qeflî û berd Werr. Cuwar ra zaf merdimî dêbî arî. Mi vîr id nîya kûm ceyûn ra ardîbî. La ez zûn Ardurêk ra çend merdimî berdî. Ardurêk ra Ded Xelîl, Ehmedî Emê Imûmî, Mehmudî Misfey, Key Malûn ra Mala Mistefa û Ibrahîm Xelîl berdî. Inîn ginî binî Werr. Uca kîştê Werr di, yin dûnî sungîyû ver û erzinî zerrê yew guemî. Bacî zî adir nûnî pa, vêşninî. Vatên "Zerrê guemî di yin kûmî qesîdey vatên, kûmî silawatî ardîyen, kûmî nengî çinên, kûm zî ca di

---

13. Dik: Nizdîyî Ardurêk de nameyê yew mintîqa yo. Yew qîlo berz tede estû. Cako nêdar (zaf berz) û, merdim eşkenû uca ra dormarê xo rind vênû.

14. Dilavûn: Nizdîyî Ardurêk de yew mintîqa ya. Cenî şînî uca kincan şîwinî. Awê Dilavûn de yew maddeyo kîmyewî estû ke sey "tursîl"î kincan kenû pak.

Uate

---

xwi ra şibi”. Bûn vêşenû, ginenû purî, yi bin di mûnenî. Ez vûn qey yew-di tenî ti ra qedîyebî. Ded Xel zaf vêşabi. Çoy (çi kesî) nişka meytî yi bîyarû Ardurêk. Pey Werr id yew ca estû, ti ra vûnî Weri, uca defn kerd. Mezelî Ded Xelî ho Weri d’ o. Weri, pey Werr d’ a.

**MERDIM GI KOT BEQÛMEY OWK,
DESTÊ XWI ERZENÛ KEWI OWK**

Xal Şukrîyo ke tîya qalî kenû Hedîsey Şêx Seîdî de hewtserre bîyo. Hama weş o. Merdimê ke eskeranê tirkan Werr de vêşnê, înan mîyan de pîrikî ey zî bîyû. Nameyê pîrikî ey Dorêştî Emûn o. No xeberdayîştî ey ho kasetî videoy de yo. Di merdimî ti ra persenî, o zî cewabê înan danû. Yew-di ceyan de yewna extîyar zî qalî kenû. Çend ceyan de vateyî fehm nêbenî. Mi nê ceyî bi hîrê nuqtayan (...) mojney (musnayî).

***

Qalîkerdox: Xal Şukrî

Dewa ey: Xêdmem⁽¹⁵⁾

Tarîxê qalîkerdiştî: 24.08.1991

M: Ti çend serre yê xalo?

Şukrî: Ez hotey çehar-hotey pûnc serre ya.

M: Meseley Şêx Seîdî ha tu vîr d' a?

Ş: Ê, ê. Pîrikî min û pîrikî tu berdî Werr di kiştî la. Ez o wext hotserre bîya. De bihesebni, benû çend?

M: Yi 1925 di berdî?

Ş: Ê. Yi berdî Werr di kiştî. Pîrikî tu, pîrikî mi, Ibram Xelîl, apî tu (...) Inî berdî uca kiştî. Xelî Emûn, Mehî Emûn.⁽¹⁶⁾ Çendna tenî zî bî.

---

15. Xêdmem: Yew dewê Palî ya. Serranê 1990an di eskerî tirkan na dewe vêşna. Xal Şukrî yew deme dew de tînya manenû. Badî eskerî pê zorî ya ey (yi) dew ra vecinî. Xal Şukrî hama weş o û nika (inkey) Çewlig de ciwiyenû. Mi payîzî 1997 de Almanya de birarzay Xal Şukrî, Adnan Erdoğan zî dî û ez ti ra persa. Adnanî mi rî qalê berdiştî pîrikî xo kerd, va:

-Esker yenû do, persî pîrikî mi kenû. Qumandar yew qasid şawinû yi dima, şawenû key yi. Vûnû "Qumandar vûnû 'bî yew qehwê ma bişim' ". Pîrikî mi mesela fehm kenû. Mena "qehwa talî" çî ya zûnû. Tayn ti ra vûnî "Dorêş meşû" la wi zûnû ke çare çinî yo. Dûn puerî şinû. Ca de ey ginî û binî.

16. Derheqê Mehê Emûn de xeletîyê Xal Şukrî esta. Mehî Emûn niberd Werr de nikîşt. O (wi) pê emrî Homayî ya merd. Hedîseyî Şêx Seîdî de Ardurêk ra Key Emûn ra tînya Xelîl Emûn Werr de kiştîya. Merdimê ke Werr de kerdî

Vate

M: Mehmûdî Misfey zî mîyûn di bi.

Ş: Ê, ê.

M: Hîris û şeş hebî sungî dê Mehmûdî Misfey ri la hama weş bi!

Ş: Kûm?

M: Mehmudî Misfey.

Ş: Mehmudî Misfey? Zaf sungî dêbî Erebî ri.⁽¹⁷⁾ Çores hebî zî dêbî Mala Misfey ri. Mi otir eşnawit. Di hebî dêbî pîrikî mi ri.

M: Dêmek gi cey mergî di dê purî.

Ş: Cey mergî di dê purî. Quelinc di dêbî purî. Pîrikî min û pîrikî tu pîya ûmeybî teber, ê bînî pîyer bûn di vêşê. Yi wir di (her di), dêmek hîşarî yin temûm biyû.

Ş. K.: Vûnî "(...) xeber da ci, eskerî ûmey, uca vêşnê". Pîrikî min û pîrikî tu (...) xwi eştû teber.

Ş: Ber ra ûmeybî, ber ra. Ber dîyes (dês) kerdibi la hîşarî yin bi. Vatên pîrikî mi ven (veng) dabi vatibi "Şima kûm weş î bîriyen teber, adir no bûn a!" Inahow pîrikî tu Mala Misfay vatibi "Dorêş, ez eşkenû". Dîyes rijnabi, tûnî kerrê hetî zerrî ya tûnî kerrê hetî teberî ya. Yin xwi ti ra kaş kerdibi, ûmeybî teber. Yi wir di ûmeybî teber. Yew kerray nimacî uca bîya.

Husî Dealîyûn baykî in Mala Mehmed Elî yo. Inkey felcî do purî, xwira xalî ina cinêkê ma yo. Husî Dealîyûn vatên:

---

gueme wêşnê, înan ra Xelîl Emûn Ardurêk ra, Dorêş Emûn Xêdmem ra yû. Merdimeyê nê di tenan pîya çinî ya, tînya her di keyan ra zî vanî "Key 'Emûn". Nameyî birayî Xelîl Emûn zî Dorêş û. Ey ra zî vanî Dorêşî Emûn, o Ardurêk ra yû. Eslî înan Çewlîgî ra, dewê Gueçînek ra yo. Uca ra bar kerdû, amê Ardurêk de ca bî. Ê şeş biray bî: Husî Emûn, Dorêşî Emûn, Xelîlî Emûn, Mehmedî Emûn, Ehmedî Emûn, İsmalî Emûn. Ehmedî Emûn şinû ceng (seferberlig) û anigêrenû, esker de merenû. İsmal xuertey xo de pê emrî Homayî ya merenû.

17. Ereb, Xêdmem ra yo.

-Heşa yew çarpay herê ma bî, (...) ûmeybî Ardurêk ra berdibî. Va "Berda Werr". Va "De binî pê se kinî?"

Bîyez (Bêzi) deykê yi bî, deykê Husî. Inahow Bîyez werzena şina Werr. Torî yew qicî ya. Qic bineyna Hesî ma pîlêr û, sey in tutî benû; gena bena. Vatên:

-Ma şî, o Gilware ya yew cergê eskerûn ma ver a bî. La yew dun vicênû û benû berz. Ma şî. Esker ma ra vîyert, nêva "Şima ça ra yinî, sera şinî?" Ma dî yew mûnqey suwarîyûn vicîyê. Xwi gi ti nivûnî eyin kiştî û adir no bûn ra. Yi zî hay ê bînûn dima şinî. Ma ûmê verî guemî gi yew merdim, yew lihêfo kihûn niko (haniko) ser o, ho uca raviste. Bîyez şî ser û lihef ser ra kerd a gi Mala Mistafa wû. Bîyez va "Willey ini Dorêşî Emûn o, Xêdmemic û". Ma şî lihêf ser kerd gi rehmetî Mala Mistafa wû. Va: "Bîyezê, ti çi geyrena itya ra?" Bîyez va "La herê ma arda". Yi va "Herê Bîyezê, hama ti şina heri persena? In sêwirî bigîr şue, cê yew sungî kûnî inî zî". Hama wi weş bi.

M: Bapîrikî otir va?

Ş: Ê. Vatên va "In qicî bigîr û şue, inkey desta inî kişinî".

Ibram Xelîyînî zerrê bûnî di vêşinî. Ven da va "Werricî ço esto, wa bîr". Bûn kotû tîye (tê), yi darbicê yî, hama veng tê vicîyenû. Dêmek nêşkenî xwi biqedênî. Pîrikî mi kincî yi ti ra vetibî. Kincî ti ra vetibî, pîryen (pîrên) û timûnûn ver di bi.

M: Pîrikî mi zî, vatên otir bi.

Ş: Pîrikî tu o wext weş bi. Willey vatên "Eynî ebay yi destî pirakerdê bî". Hus par-pîrar ûme itya, mi rî qal kerd. Husî va "Wi hama gûnî bi. Hama gûn ti ra ûmên war".

M: O Hus, bi nefş şîyû ser, nîye lîya?

Ş: Ê la. Hus şibi ser. Husî Dealîyûn, inkey felcî do purî, niweş û. Baykî in Mala Mehmed Elî yo, inkey malayî (melayê) Ardurêkî yo. Ardurêk ra wû. Bîyezê Dealîyûn deykê yi bî.

* * *

Vate

Ş: Lîya, lîya, hukmat zalim û, zalim û! Vaci "Şima kiştî kiştî, şima qey hûney adir genî nûnî bûn a?"

(*Yewna extîyaro dewico ke heştayserre estû, o zî dest pê kenû xeberî danû. -Mehmet Uzun*)

Dewic: La hukmatî ferman kerd ra, ferman kerd ra.

Ş: Vatên "Vîst û yew ten bî". Yew xuert (xort) mîyûnî yin di bîyû. Ez persa, vatên "Tûnstic û".⁽¹⁸⁾ O wext puerrî (porrê) xwi tadeyn, eştîyen xwi pey gueşî (goşî). Vatên "Xuert egi ho mîyûnî eya lînc di perrenû wi, ginenû erd ri. Belkî vîst heb sungî da purî. Hetahetî yi bîyû çûmirr. Guîn hema erd ra şina, bîya sey guel (goli). Wi zî ho daryenû wi û nîyenû rû, darîyenû wi û nîyenû rû. (...)

Dewic: Sungî kerdû. Bilaheq, bilasebeb!

Ş: Ê willey. bilaheq! Qe niye yin xwi rî îmûnî xwi qedeyna.

Dewic: Hamara zî niqedêno. La qey yin tawê kerdbi?

M: Tawê nikerdû? Tawê bikerî nikerî, pîlî kirdûn ê la, kuekî (kokê) yin ardîyen. Herçî mîyûnî kirdûn di yew merdîmo gi biney aqil sare di bîn, pîyer dahartîyen wi (wedartînî). Wazenî wa tawê bikerî wazenî wa nikerî.

Ş: Şêx Şerîf feqîr ûme itya, pîrikî mi ti ra va:

-Ma nişkenî pê efendî.

Şêx Şerîfî va:

-Dorêş, madem gi ma bisilmûn ê, ma gey nî hukmatî qebul nêkî. Ma gey berzî ci, ûna nêbenû".

Bacî (...) da pîyer û uca ra şo (şew) şî Kuermûn,⁽¹⁹⁾ uca ûmê pîyeser.

Şêx Şerîfî va:

-Cûmêrdey medîyen çebaxçûricûn, hin bikirîyen gi ma siba bigîrî. Ho remenû şinû Îrûnî mîyûn, hin bikirîyen gi ma bigîrî.

---

18. Tûnst: Guevdere de yew dew a.

19. Kuermûn: Yew dewê Palî ya.

M: Kûmî, Kemalî?

Ş: Ê, ê. Kemalî rî vatên. Vatên "Kemal ho remenû şinû Irûnî mîyûn, ma ginî ha". Tu dî vatên "Mela wa millet nişêrû, mexsed wa millet nêtersû". Yew apî mi bi, îngilizî mîyûn di hot serrî esîr mendibi. Ina-how in apî mi nûmê yi Ereb bi, va gi:

-Efendî, efendî, in wurdî (orduyî) ça yî? In alayî ça yî?

Vatên Şêx Şerîf uca ra qêrrra, va:

-Hero, ma bela kotî de, ti şî tu pûnc rucî eskerê kerda?! (...) Cûmêrd bîyen, mela şima siba yi esîr bigirî. Cûmêrdey medîyen çebaxçûricûn, şima guevdereyicî bigirîyen.

Werîştî wi şî vernî, yew çarpişme kerd (...) Ê hukmatî rî gey hukmat bibû. Pê pûnc fişêngî, pê vîst destê fişêngî warîştî wi şî, da purî.

Vatên "Wexto gi Necîb Axa⁽²⁰⁾ ûme, hîrye rey teslîm borisî dê purî". Erebî eskerey kerdibî, vatibi:

-Efendî, inî hênî teslîm wazenî.

Vatên Şêx Şerîfî va:

-Ereb, la ti vûnî qey ez nêzûnû?

Seko şo (şew) mesîn girot şî teber, va:

-Ewi gi wurdîyûn zûnû, wa ewi mi rî bîyerû teber.

Di-hîri tenî pa şî teber. Mesîn girot şî kîştê bûnî. Vûnî Şêx Şerîfî va:

-Ero Ereb, ti zûnî wurdî estî, şar nêzûnû? Emrî mi yin mîyûn di şîyû.

20. Necîb Axa (Necîb Axayê Wexî): Wex, bêtey Pali û Depî (Qereqoçanî) de yew dew a. Na mintîqa ra vanî "Wexî". Hetî Dêrsimî de na dew ra vanî "Oxî". Necîb Axa na mintîqa de waharê quwetî bîyo. Vatişan guere (gore), Necîb Axayî sere de (verî) Hereketê Şêx Seîdî de ca girotû la cuwa pey bîyû hemkarî (işbirlikçi) dewleti. Yew deme bêteyî (mabenê) Necîb Axayî Wexî û dêrsimijan de zî xêlek lej bîyo. Mûnzûr Çem kîtabî xoyê bi nameyê "Tayê Kilamê Dêrsimî" (Stokholm, 1993, r. 17-20) de behsê nê lejî kenû. Nuri Dersimî zî kîtabê xo de wina nusenû: "Reîsê eşîrê şadan Necîb Axa heya ke weş bi na mintîqa de mudireyê nahîye kerda." (M. Nuri Dersimî, Kürdistan Tarihinde Dersim, dördüncü baskı, Dilan Yayınları, Diyarbakır, Ocak 1992, r. 54). Şadan na mintîqa de yew eşîra kurmanc (kirdas) a.

Vate

M: Wurdî çinê yî?

Ş: Wurdî, esker î, eskerîya ya, firqê yî. Vatên Şêx Şerîfî va:

-Ma kewtî bêqûmey owk hinî. Merdim gi kot bêqûmey owk, se kenû? Destê xwi erzenû kewî owk. Ê ma û yin siba wû. Ma itya ra feyde dî dî, ma nîdî xwi ra boş û.

Heya taştarey (...) Necîb Axa nêûmeyni (...) pîye ra nîzdî bî. Necîb Axa teslîm bi. Vatên "Hîri-çehar rey teslîm borisî dê purî, bacî va 'Lîya inî kirdî (...) kotî pîye".

Yew tîfingê destê Necîb Axayî bi, tîfingê neqeqnaye bi. Ti ra vatibi:

-In tîfingê xwi bîdî mi.

Necîb Axayî vatibi:

-Lîya in tîfingê şexsî min o. Mi ra pûncas tîfing biwaz, sed tîfing biwaz, sed sendûq fîşêng biwaz, inî tîfingê destê min o.

Vatibi:

-Nîye, ti geregi inî bîdî!

Yi zî vatibi:

-Willey ez bîye mergî xwi tîfingê xwi nîyedûn!

Û warîştîbi wi kotîbi teber.

Eya şo hotey tîl do hukmatî, vatû "Kirdî warîştî wi, inî talûnçî yî".

Hama eskerî cêr o hereket kerdû, ûmo.

Dewic: Kirdî timi xerepnî (herimnenî). Ça şinî gurey xwi destî xwi ya xerepnî.

Ş: Ê, ê. La, Kemalî otir kerd. Kemalî otir kerd gi...

KURDISTANÊ IRAQÎ DE CEMATÊDE QIZILBAŞ: ŞEBEKI

Martin van BRUINESSEN

Kurdîstanê Iraqî cayê (keyeyê) tayê dînanê heterodoksan (*) o ke nînan ra êzîdî û kakeyî en zêde ênê naskerdene.⁽¹⁾ Nê her di dînî xêlê hetan ra manenê ro dînê qizilbaşîye yan kî elewîtiya Anadolîye (Anadolu) labelê tayê ferqê eşkerayî kî mîyan de estê. Tepîya ede vakurê Iraqî de "şebek" vajîno cematêde (community) qijkek esto. No cemat çiqas ke elewîyan ra dûrî yo û cematê bînê ke hetê edet û toreyan ra heterodoks ê, elaqeyê xo înan ra esto kî şebekî hetê bawerîye (îmankerdene) û îbadetkerdişî ra sey (zê) elewîyanê Anadolîye asenê. Şebekî rojhelatê Musulî de, hîrêkoşeya (üçgen) mabênê çemê Dicle û çemê Zapê Girdî de, da-des dewan de ciwîyênê.⁽²⁾ 1925 de hûmara (amora) înan dormê 10 000 de amêne texmînerdene. Gorê hûmaritişê (mordîşê) Iraqî yê 1960 kî 15 000 yê û 35 dewan de manenê.⁽³⁾ Texmînanê peyênan ra gore, hûmara înan naye ra xêlê zêdeyêr a. Çimeyêde mehelli ra gore, 60 ra zêde dewan de 100 000 şebekî estê û nînan ra hîrê-çar hezarî kî şarîstanê Musulî de ciwîyênê.⁽⁴⁾

(*) Heterodoks (heterodox): Ferhengê Redhouse (Ingilizkî-Tirkî) de seba na çekuye wîna nusiyêno: "Çîyo ke ziddê esasanê dînîyan ê qebulbîyayeyan o." Fikrê mi ra gore no îzehet mesele tam eşkera nêkeno. Heterodoks, seba dîn û bawerîyanê ke teberê musevîyîye, xirîstîyanîye, budîstîye û îslamîyetî de manenê, vajîno. Mûnzûr Çem

1. Dînê kakeyîyan, dîno ke İran de ci ra "ehlê heq" vajîno, sey ey (dey) o. Xebata tewr hola ke heta nika nê dînî ser o bîya, ya Edmondsî 1969 a (Niyade Edmonds 1957, r. 182-201). Êzîdênî ser o xebata tewr hola peyên, ya Kreyenbroek 1995 a.
2. C. J. Edmondsî dest ra ame (şîya, şîna), cîranê şebekan êzîdî ziyaret kerdî. Xebata ey (Edmonds 1967) de hem lîsta dewanê şebekan hem zî xerîtayêda rinde esta ke dewanê înanê en muhîman û grûbanê heterodoksanê bînanê ke mintîqa der ê musnena.
3. Vinogradov 1974, r. 208.
4. Roportaj bi destê Michiel Leezenbergî amo kerdene (1997, r. 159).

Elaqeyê etnikî

Zêdeyê şebekan zafziwanin (multilingual) ê û no kî seba îzehkerdişê huwîyeta înanan etnikî beno sebebê îddiayanê cîya-cîyayan. Ê, tirkmen, kurdkîqiseykerdox hetta ereb amê hesabnayene. Sey (zê) şexisî tayê şebekan, goreyê rewşî nê tarîfan ra yew yan kî oyo bîn qebul kerdo. Şarê teberî (teverî) ekserî, sey grûbanê heterodoksanê bînanê mintîqa, ê kî kurd qebûl kerdê. No kî ano verê çiman ke zêdeyê şebekan çitur mezhebê xo ra zêde, huwîyetê etnikîyê ke amê ci dayene, xo înan ra nîşan do. Labelê ziwane înanê duakerdişî û hurendîardişê edetanê dîniyan tirkî yo (sey kurdanê elewîyan ê Anadolîye)(**). Sebebo ke ê

(**) Nê meseleyî ser o, sey (zê) ê tayê nuştoxanê bînan, fikrê Martin van Bruinessenî kî rast nîyo. Rast a, tayê duayê elewîyan estê ke tirkî yê labelê nê seke êno vatene hende zafî nîyê. Ez bi xo keyeyêde (çeyêde) elewî ra yane û mîyanê elewîyan de bîyanê (biyûne) pîl. Mi, bi desan cemî diyê. Cemanê şarê ma û duayanê înan de tirkî çine bî. Aye ra kî dot, belgeyê tirkan bi xo musnenê ke mintiqayê ke elewîyê kurdî û tirkî têkaleke de (têhete) yan kî tîmîyan der ê, ucayan de kurdênî û elewîyênî êna yew mane. Zaf dem biyo ke kurdkî sey ziwane elewîyênî amo qebûlkerdişî û tirkî kurdkî musê. Vajîme ke, Serleşkerê Pêroyî Fevzî Çakmak, 1930 de Erzingan ra Serekwezîr İnönüyî rê mektuban rusneno û nê meselî ser o vindeno, vano ke: "2. *Qeza Erzinganî ya merkeze de 10 000 kurdî estê. Nê elewîyênî ra kî istifade kenê dewanê tirkan kenê kurdî û fetelnenê (çarnenê) ke kurdkî vila bone. Zaf dewê tirkanê ke hetê toreyî ra tirk ê labelê elewî yê, seveta (semedo) ke kurdênî elewîyênî temsîl kena, ziwane dayika xo terk kenê, kurdkî qisey kenê... Ganî (gere) dewanê tirkan de, virênîya qiseykerdişê kurdkî bêro guretene û seba vilabîyayîşê ziwane tirkî, mintîqa de tedbîrê bingeyî (esasî) bêrê guretene.*" Çitur ke wendoxî kî zanenê, dewlete aye ra tepîya zaf zorbazî kerde û sey zaf cayanê bînan dormê Erzinganî de kî kurdkî huska-husk (wişka-wişk) yasaq kerd.

Cigêrayoxo (araştırmacı) tirk Prof. Mustafa Türkdöğün, şaristanê Tirkîya Tokat ra şêxê Ocaxa Hubîyarî Mustafa Temelî de qisey keno û nê meselî ser o vatena ey (dey) nîya ifade keno:

"*Gorê vatena Şêxî, qe yew aşîra kurdan girêdayîyê ocaxa ey (dey) nîya. Ê, xo azê (dewamê) aşîra Beydilî vênênê. Sebebo ke ê kurdkî qisey nêkenê, dormê Elezîz, Erzingan û Tuncelî de elewî nêhesebîyênê (nîne qebûlkerdene). Bi na tore beno eşkera ke Başûrê Rojawanî (Güneydoğu) de çekuyê elewîyênî û kurdkî benê yew (ju). Fikrêde pêroyî yo winî (henên) vejîyêno meydan ke keso ke kurdkî qisey mekerone (nêkero) elewî nîyo. (Dr. Orhan Türkdöğün, Alevi-Bektaşî Kimliği, Sosyolojik-Antropolojik Araştırma, r. 504). -Münzûr Çem*

(şebekî) ge-gane tirkmen ênê qebûlkerdene beno ke no bone. Ziwanê înan, yan kî qe ke nê ê zêdeyê şebekanê dayîke (maye) diyalektêda gorankî (gûrankî) ya. Gorankî kî qolêde ziwananê îranî yo û hetê kakeyîyan ra, mezheb û aşîrê qijkekî yê ke cîranê înan ê, hetê mensubanê înan ra, vajîme ke aşîranê sarlî û bacelan ra êno qiseykerdene (êzîdî ey nê, kurmanckî qisey kenê).⁽⁵⁾

Nameyê "şebek" kî tepîya orjînê înanê (şebekanê) etnîkî ser o beno sebebê spekulasyonan. Vinogradov, etimolojîyê nê nameyê populerî karê (fîlê) erebkî "şebeke" ra -ke êno mana pêragirêdayiş û tēmîyankewtişi-girê dano. O hen fikirîno ke no kî sey grûbede heterojenî çîyo ke şebekan yewbînan ra girê dano, mensubbîyayîşê terîqetêde pêroyî (terîqetê sofî) û sadiqbîyayîşê seyîdanê (lîderê rûhanî) înan o.⁽⁶⁾ Derheqê înan de ke fikrê (hîssê) înan bi xo çik o ano meydan. Sey komêde eslê xo tēmîyankewte (heterogen), ê, *terîqetêde* pêroyî (toreyê sofî) û pîlanê ruhanî ra sadiq manenê. Heta reformê herdî (milkî) yê 1958 û 1963yî, hama hama ke şebekî pêro dewijê bêmilki bî û bi keda (hemegê) bojîyanê xo gureyêne. Wayîrê milkê ke ê tede gureyêne, keyeyê (çeyê) seyîde şaristaniyî (city-dwelling) yo ke goreyê îddîaya înan bi xo, dormê nēmeyê seserra 18. de bîyê wayîrê nê milkî. Keyeyê seyîdî yo ke ehlê beyt (azê pêxemberî) ra hesebîno, şebekan ra hurmetêde gird vêneno. Yew destê nê keyeyî (çeyî) mîyanê înan (şebekan) de yew destê xo kî mîyanê dewlete û aye ra dot mîyanê şarê bînî der o. No keye, hetê polîtîka ra kî temsîlkarê şebekan o. Destanêde (şanika) nê keyeyî, mensubê keyeyêde wayîrê milkê girdî Rassamî ra ama qeydkerdiş. 1743 de siro ke farisan dorme ro Musulî guret, rêisê şaristaniyê (neqîb el-eşref) xortekî (amrçijkekî) xoverdayişêde mucîzewî musna û ser kewt, farisî peyser eştî. Sey halêta (mukafatê) nê karê hêyretdayoxî, teberê şaristanî de zaf milk dîya (ame dayene) bi rêisî (naqîb). Ey û az-uzê ey (dey), bado şebekanê feqîran rê musade kerd, ameyî herdê înan ser o mendî.⁽⁷⁾ Na şanike eke raste nêbo kî, grûbede heterodoksa ke binê zulimî der a,

5. Tayê xusûsiyetê diyalekta gorankî ya şebekan û kakeyîyan, Leezenberg 1997 de amê izehkerdene.

6. Vinogradov 1974, r. 210

7. Vinogradov 1974, r. 211-12; tepîya nîyade Rassam (h A. Vinogradov) 1977.

çiturî koyê asêyê ke mordem nêşikîno şero ci, hurendîya (herinda) înan de ameya leyê şaristanê girdî de ca gureto, aye izah kena. Seyîdê şaristaniyî (seyîdo ke şîyode bawerkerdoxê Diwêsan/Des û Didiyan bî) de elaqegirêdayîşî, şebekî zordarîya dînî ra seveknayî (pawitî). Tayê şebekî estê ke xo şîyê bawerkerdoxê Diwêsan (Des û Didiyan) vênênê û winî aseno ke prosesê şîkerdişîyo (şîkerdena înano) tedricî rameno.

Din

Sey grûbanê heterodoksanê bînan, rîyê bawerîya dînîya tabîye û îbadetî ra, şebekan ser o spekulasyonê ke mordem nêşikîno (nişno) bigêro fekê xo, amê vatene û nuşteyê verênê ke derheqê înan de nusîyayê, pirrê vateyanê nerastan ê.⁽⁸⁾ Dormê 1950î de sunnîyê musulijî Ehmed Hamid El-Serrafî dest ra ame (şîya, şîna) ke bawerîya tayê endamanê nê cematî qezenc bikero; o bawerî û edetanê înan ser o gureya, nuşteyê xo çap kerdî. Raya verêne bîye ke derheqê şebekan de malumato bê hukmo pêşîn (önyargısız) da.⁽⁹⁾ Aye ra kî dot, El-Serrafî kitabêde şebekano firaz (muqeddes) *Kitab el-menaqib* yan kî *Buyuruq*, bi tirkîyo orijînal û tercumeyê eyê erebkî pîya newe çap kerd. Kitabê El-Serrafî, bêşik keno eşkera ke dînê şebekan zaf nêzdîyê elewîyanê (qizilbaşanê) Anadolîye yo. Verogêrayîşanê (gülbenk)^(*) şebekan ra yewo ke El-Serrafî arê kerdo, eşkera Haci Bektaş û welîyanê Erdebîlî (*Erdebil erenleri*, yanî sefewîyan) sey ronayoxanê na raya rûhanî nîşan dano.⁽¹⁰⁾ Şebekî

---

8. Şebekan ser o îzeheto ke Carmelite Father Anastase-Marie (El-Kermeli 1902) dayo, çimeyê vateyanê xeletan û hukmê pêşînî (önyargılı) yê literaturê destê diyîne bî.

9. El-Serraf 1954. Xebatê ke şebekan ser o estê, na xebate en hola înan a. No kitab, Moosa 1987 de bi kilmekîye çarnîyo (tadiyayo) îngilizkî. Ney ra dima nuştoxê kitabê bînî, tepîya musulijêde xirîstîyano verên (kan) bî ke elaqeyê xo û şebekan rind bî. Çi esto ke kitabê ey, çimeyanê nuşteyan ê bînan ra arêkerdişê bêsisistem û bêkrîtikê (bêrexneyê) materyalî yo.

(*) *gülbenk*: gulvang. -Mûnzûr Çem

10. *Haci Bektaşî Veli kızıl pirleri, Erdebil erenleri bu yolu bize kurmuş: "Haci Bektaşê Welî pîrê sûrî û welîyanê Erdebîlî na raye ma rê na ro."* (El-Serraf 1954, r. 96). Tekstê "*gülbenk*"î (gulvangî) no yo: *Tevelli tecelli kabul ola / istekleri müyesser ola / akşamın hayrı gele şerri def ola / gerçege hu, batıla*

kombîyayışanê mezhebî virazenê ke tede lawikê dînî vajînê yan kî sey şîire ezbere wanînê. Nînan ra tayîne de eşkera qalê *Şah İsmailê Sefewî* (bi *leqeba* ey Hatayî ra pîya) û welîyê elewîyanê Anadoluye Pîr Sultan Abdalî beno. Tayê şîîran û duayan de fikro bingeyîyo (esasîyo) ke êno îfadekerdene, îman bi Heqî (Ellahî), Mihemedî û Elî (Alî) ardiş o. Nê hîremêne pîya hîrêyan (trinity) anê meydan û mîyanê nînan de kî en zêde nameyê Elî (Alî) ser o êno vinetene.

Heqkerdişê (ero sewîya Heqî vetişê) Elî, yew "nefes"a (şîira elewîyan a dîniye) ke hetê El-Serrafî ra ama neqilkerdene de eşkera aseno.⁽¹¹⁾ Na, varyantêde yew "nefes"a ke mîyanê elewîyanê Anadoluye de rind êna naskerdene û nefesanê ke bado nusîyayê ra zêdeyêr eşkera ya.⁽¹²⁾ Herçiqas ke tekst tayê cayan de xirab o (rind nîno famkerdene) kî şîira neqilbîyayîye hêca (erjaya) ya:

Yedi iklim çar köşeyi seyr ettim
ben Aliden gayrı alâ görmedim
yaradubdur on sekiz bin âlemi
rızkın vermege ganidir gani

bir ismin Alidir bir ismin Allah
şükür b.r.l.giye el-hamdülillah
dinimiz kavidir vallah ve billah
ben Aliden gayrı alâ görmedim

Ali gimin er gelmedi cihane
ona da tuttular yüz bin bahane
yedi kere durdum ulu divane
ben Aliden gayrı alâ görmedim

---

yuh ola / sırrı sır edenin demine hu! / Hacı Bektaş Veli kızıl pirleri / Erdebil erenleri bu yolu bize kurmuş / Hu diyelim erenlerin demine / Allah Muhammed Ali, Hakk dost, pir dost / Hakka şah, batıla uf!

11. El-Serraf 1954, r. 113-4. Nuştox termê "nefesî"î nêxebitneno labelê qalê "qesîde" keno. Eşkera nîyo ke şebekî bi xo seba şîira dîniya xo kamecî termî vanê.

12. Varyantê Anadoluye kolleksiyonanê cîya-cîyayan de esto, nîyade, Öztelli 1973, r. 35; Özkırmılı 1985, r. 151; Yıldırım 1991, c. 1, r. 298.

Hakk buyurmuş levh üstünde kalemi
nur ile doldurmuş cümle âlemi
Alini çağırın mahrum kalır mı
ben Aliden gayrı alâ görmedim

indim yer bahrine ılgar eyledim
sarı öküz tüğün saydım fark eyledim
çıkıldım gök yüzine seyran etdim
ben Aliden gayrı alâ görmedim

cennet-i a'lânın kapusu divarı taş
la'ldır atarısı gevherdir taşı
Alidir bilin kırkların baş
ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Pir Sultan Abdal özüdür Ali
dilim böyle söyle: ben özüm eli
Allah Muhammed kendü özüdür Ali
ben Aliden gayrı alâ görmedim

Satira peyêne de şair xo keno ro Pîr Sultan Abdalî yo ke weliyêde namedarê elewîyan o û dormê peyê seserra 16. de Sêwas de amo dardekerdene. Varyantêde na *nefesa* Anadolîye de qalê şairêde bînî, Kul Hîmmetî êno kerdene ke ekserî şar ey wendekarê (telebeyê) Pîr Sultanî zaneno. Beyta verêne ra qederî, nêmsatira ke peyê beytanê bînan de êna têkrarkerdene, heta dereceyê *nefesa* şebekan ra cîya ya labelê eşkera ya ke nê (her di varyantî) orîjînalêde muşterekî ra amê guretene.⁽¹³⁾

---

13. Teksto tamam no yo (misrayê ke muqabilê misrayanê "nefes"a şebekan ê italik nusiyayê): *Yedi iklim dört köşeyi dolandım / Ben Aliden gayrı bir er görmedim / Kısmet verip âlemleri yaradan / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Bir ismi Alidir, bir ismi Allah / Inkârım yoktur, hem vallah hem billah / Muhammed, Ali yoluna Allah eyvallah / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Ol kudret bendini kırdım, gark ettim / Sarı öküz tüyün saydım,*

Rastî kî şebekî na *nefese* -nefesa ke ê tede qalê Pîr Sultan Abdalî kenê- se (ze) nîşanêde bîno ke nêzdîbîyayîşê înan û qizilbaşanê-elewîyanê Anadolîye kifşe keno, qebûl kenê. No hal kî bîyo sebebê îddîayanê tayê nuştoxanê İraqî ke şebekî eslê xo de qizilbaşê Anadolîye yê, ke herbê Çaldiranî yê 1514 ra dima bar kerdo hetê başûrî ser amê.⁽¹⁴⁾

Buyuruq

Kitabê şebekano firaz *Kitab el-Menaqib* yan kî *Buyuruq* (vatişo mehelli *Burux*) di qismî yo.

Qismo verên, *toreyane terîqetî* ser o dîyalogo ke mabênê Şêx Safî el-Dîn û lajê ey (dey) Sedr el-Dînî de bîyo, sey (zê) pers û cewaban o û tede tesîrê (nifûzê) şîitîya ekstremîste kî çîn o; derheqê ey der o. Qismê diyîne, *Buyruko* esasî, tekstê *Buyrukê* firazê ke taye cematânê elewîyanê Anadolîyê de estê, se ra se sey înan nêbo kî maneno ro înan.⁽¹⁵⁾ Ey de, çeşidê ders û emrê Imam Elî (Alî) û Imam Cafer El-Sadiqî (Imam Caferî Sadiqî) pîya, elaqeyê mabênê mamosta (*murebbî*) û talibî û edetê birayîya mezhebî (*misayîvîye*) estê.

Eşkera nîyo ke elaqeyê nê tekstê firazî bi bawerî û pratîkê şebekanê ewroyênî ra çik o. *El-Serraf* o ke bi xo sunnî yo, nuseno ke şebekî nimaj (nimey) nêkenê, aşma remezanî de roje nêgênê, zekat nêdanê, nêşonê hac; labelê o not keno ke hurendîya (herinda) nînan de ê wayîrê alternatîfanê xo yê. Hurendîya nimajî de çê pîrî (lîdero dînîyo ke lîderîya

---

fark ettim / Arş-ı muallayı gezdim, seyrettim / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Ali gibi er gelmedi cihana / Ona da buldular türlü bahane / Yedi kez vardım ben ulu divane / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Cennet bahçesinin nedendir taşı / Incidir toprağı, hikmettir işi / Yüz yirmi bin peygamberler başı / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Kul Himmetim eydür, Kırklara beli / Dilim medhin söyler, aslımız deli / Evveli Muhammed, âhiri Ali / Ben Aliden gayrı bir er görmedim (Öztelli 1973, r. 35).

14. Vajîme ke Moosa (1988, r. 6) ey ra tepîya nuştoxo İraqî el-Şeybî. Vinogradov (1974, r. 210) kî ancîya nê hîpotezî taqîb keno û aye ra kî dot vano grûbê bînê heterodoksê ke mintîqa der ê, sey înan şebekî kî, seba ke xo şik û şupheyanê politîka ra bi seveknêne (bipawî), wazenê ke mabênê (beyntarê) xo û beктаşîyan de elaqe peyda bikerêne.

15. Teksto ke en bibawer o (bawerî pê bena) Aytakin (1958) o. Niyade (biewnîre) etudê Anke Otter-Beaujean (1997) yê derheqê *Buyrukê* de.

xo sulala ra êna) de ayînanê (kombîyayişanê dînîyanê) ke tede *gülbenk* (*gulvang*) gênê (cênê), virazenê. Hurendîya remezanî de şebekî new rojanê verênanê aşma muharremî de roje gênê û hurendîya zekatî de *xums*, yanî pancîne ra yewê mehsulê zîretî danê *ehlê beytî* (no beno bara wayîrê milkî). Ê nêşonê Mekke, mintiqa xo de rew-rew şonê zîyaran (jîyaran) ser, no demo peyên de kî şonê Necef û Kerbela.

Şebekî û terîqetê bîni

Sefewî-qizilbaşî, şebekan, cîrananê înan ê heterodoksanê bakûrî yanî êzîdîyan û başurî yanî sarlıyan ra cîya vênênê. Nayê peyênî (sarlı), sey qismêde ehlê heqî kakeyîyan, dîyalektêda gorankî qisey kenê. Cîranê bînê gorankîqiseykerdoxî bacwan yan kî bacelan⁽¹⁶⁾ rê zafêrî wext qismêde şebekan vajîno yan kî eksê ney (yanî şebekî qismêde bacelan ê) vajîno. Bacwanî wayîrê sistemê aşîrtîye yê û bi destê pîlê aşîre ênê îdarekerdene. Dustê naye de şebekî dewijê bê milk ê; xebatkar ê û girêdayîyê keyeyanê (çeyanê) seyîdê şaristanijî yê ke pî û kalikê ci şono reseno Pêxamber û Elî (Alî); otorîteya girda manewîya nê keyeyanê seyîdê şaristanijî şebekan ser o esta. Şebekî bi serbestîye bacwan, sarlıyan, kakeyîyan û tirkmenanê şîyanê dormî (mintiqa) de zewejînê; no sebeb ra kî sîndorê mîyanê nê cematânê dînîyan zaf net nîyo.

Hîyerarşî û toreyê dîni

Cematê şebekan sey yê elewî, ehlê heq û êzîdîyan bi hîyerarşîyêde ruhanî virazîyayo. Her rêis girêdayîyê pîrê yo ke pîrîya ey pî û kalikan ra êna (El-Serrafî ge-gane hurenda "pîr"î de "dede" kî vano). No fonksîyonêde irsî yo; elaqeyê her keyeyî (çeyî) az bi az bi pîrê ra rameno, şono. Mensubê mezhebî pêro wayîrê pîrê yê. Zaf wext rayberê (rayverê) kî ey rê ardim keno û cemê pîlê serraneyî de diwês (des û di) wezîfedarî ganî hazir bêne: *pîr*, *rayber*, çilaguretox (*hamîl el-çirax*), *gezi fetelnayox/derutox* (*hamîl el-mîknese*), *fincanefetelnayox/awedayox* (seqqâ), *qesap*, çar xizmetkarî (*xadem*) û di teneyî pawitoxê berî/pawançîyê çêverî (*bewwab*). Mîyanê elewîyanê Anadolîye de kî nê diwês xizmetan (*on iki*

---

16. Nîyade MacKenzie 1960.

hizmet) ra her yew ancîya bi nameyê êno namekerdene.⁽¹⁷⁾ Pîrê şebekan bi xo kî hîyerarşik rêz benê û serê seran de otorîteya ke ci ra "baba" vajîno, ca gêna.

Cemo serrane yo nîzamin keyeyê (çê) *pîrî* de êno kerdene. Hîrê firazkerdişê (pîrozkerdişê) bingeyî yê serraneyî estê: Yew serê serre (kanûne) de, o bîn şewa Germîya Des û Di Imaman (aşûre) de êno firazkerdene. Ê hîreyîne şewa efi (*özür gecesî*) ya ke na şewe de şar gunayanê xo dano efkerdene û problemê mîyanê şarî ênê halkerdene.⁽¹⁸⁾ Semedo (seveta) ke nê hîrê cemanê şewaneyan de her di cinsî (cinî û camerdî) pîya ca gênê, nê cemî, lîteraturê verênê (kanê) derheqê şebekan û sarlîyan de, se (ze) *leylet el-kefşa ênê* behskerdene û ê, çekuyê ke mordem nêşikîno bigêro fekê xo, bi înan ênê sucdarkerdene. (Karê/fîlê *kefeşe* dîyalekta erebkî ya mehelliye de êno menaya "pêguretene".) Teklîfê Mînorskiyo ke menaya na çekuye, çekuya *kefş* (çiyê xo linge kerdişî, çiyê paykerdişî) a fariskî ra vejeno, pey coy hetê tayê nuştoxanê binan ra kî amo qebulkerdene. Moosayo ke orîjînê (kokê) nê nameyî çekûya şimikan (terlîkan) ra vejeno, înan ra yew o. Labelê şebekî bi xo nê nameyî bincaran (qetîyen) nêvanê.

Hac şîyene. teqwîmê ayînanê mezhebî de parçeyêde muhîm o. Nameyê di zîyaretgahanê (jîyaranê) muhîman Elî Reş (Elîyo Sîya) û Ebbas o. Nê zîyaretgahî, *'id el-fitr* (roşanê/bayramê fitran) û *'id el-adhâ* (roşanê qurbanî, roşanê hacîyan) de ênê zîyaretkerdene. Şebekî, eyê verênî îmamê çarîne *Elî Zeyn el-Abidîn bîn Huseyn* ra, eyê peyênî kî birayê Huseynî yê qijî Ebbasî yo ke Kerbela de kîşîya, ey ra girê danê. *Zîyaretgahêda* bîne, mezela (tirba) walîyê emewîyanê Iraqî *Ubeyd Ellah bîn Ziyadî* ya ke o mesulê trajedîye Kerbelayî êno qebûlkerdene; şebekî şonê mezela ey ser û kemeran ci şenenê (kerran ver ey danê). No zîyaretkerdiş, mîyanê serre de bidewam (dewamlî) beno.⁽¹⁹⁾

17. El-Serraf 1954: 101-3 ("qesab" hetê el-Serrafî ra eşkera nêamo ifadekerdene labelê lîsteya nuşteyê Moosayî yê kilmekî de esto, r. 123). Anadolîye de nameyê "on iki hizmet"an (diwês xizmetan) ca ra ca cîya yê. Malumato umûmîyode baş Birdoğanî (1990: 227-285) de amo dayene.

18. No ayîn Anadolîye de bi nameyê "görgü cemi" nasîno.

19. El-Serraf 1954: 103-4.

Vurıyayışê huwtıyetê nıjadı

Semedo ke cayê firazê şebekan, mintiqaya şebekana ewroyêne de yê, fam beno ke koka înan naca de xêlê (gelekî) peyser şona û mintiqayê ke ê raver (verî) ci ra amê, elaqeyê xo û ucayan nêmeno. Têyna bawerîya înan a dînîye, înan elewîyanê Anadolîye ra gîrê dana. Ziwanê înan ne tirkî ne zî dîyalektanê kurdkîyê bakûrî ra yew o labelê gorankî yo ke ziwanê sarlıyan, ehlê heqanê bînan û ziwanê ey şarê teberî yo ke elaqeyê xoyo sosyal en zêde bi sarlıyan û seyîdanê şîyanê musulijan ra esto. Ê zaf hetan ra şarode miyandemendeyî (beyntardemendeyî) yê.

Seba ke şebekî edetanê xoyê etnîkî û dînîyan bivurnêne, heta ewro zaf kar amo kerdene. Sey grûbanê heterodoksanê bînan, înan rê kî tayê zordestîyê cematkî (sosyalî) bîyê. Nê halî kî bi şarê dormeyî ra elaqeyê înano dînî kerd "ortodoks". Tayê şebekî xo sey şîyanê Diwêsi (şî yê ke raya Des û Di Imaman ser o yê) misnenê (nawnenê). Beno ke no kî, hîmayeya sêyîdanê Musulî ya ke înan ser o ya, têsîrê aye ra bêrone. Serranê verênanê 1980an de Ezîz Şebekî (dostê kanê sîyasetmedarê laîkî/sekulerî Celal Talebanî) dest ra ame (şîya, şîna) hetê pereyî ra İranî ra ardim guret û hereketêde (movement) kurdano îslamîyo sîyasîyo emrkilm teşkîl kerd.

Hem kurdî hem kî tirkmenî şebekan sey grûbêda xoya etnîkî vênênê. Hukmatê Iraqî 1970 ra nat (naşt) çi ke dest ra êno keno ke şebekan (sey grûbanê dînîyanê bînanê mintîqa) bikero ereb. Hûmaritişê (mordîşê) 1987î de şarî ra amebî perskerdiş ke kamecî neteweyî (miletî) -ereb ya kurd- ra yê, ey humaritişî ra dima pêniya mesela amê ginê (resay) ro kampanyaya "Enfal"îya qirkerdişkî ya 1988î û nêzdî vîst dewê şebekan amey xirabekerdene û şarê înan kî ame nefikerdene (surgunkerdene). 1991 de bakurê Iraqî de tesîsbîyayışê mintîqa azade ra tepîya, Tirkîya fetelna (çarna, xebate kerde) ke şebekî û tayê mînoritêyê heterodoksê bîne mintîqa xo tirkmen kebûl bikerê, bi wasitaya partiyanê tirkmenan her kesê ke tirkmenbîyayışê xo beyan kerd rê ardim kerd.

İngilizkî ra çarnayox: Mûnzûr ÇEM

Bibliyografya

- Aytekin**, S., *Buyruk*, Ankara, 1958.
- Birdoğan**, N., *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, Hamburg, 1990
- van **Bruinessen**, M., "Aslını inkar eden haramzadedir": the debate on the ethnic identity of the Kurdish Alevi", in: **K. Kehl-Bodrogi**, **B. Kellner-Heinkele** & **A. Otter-Beaujean** (eds.) *Syncretistic religious communities in the Near East*, Leiden: Brill, 1987, r. 1-23.
- Bumke**, P., Kızılbaş-Kurden in Dersim (Tunceli, Türkei): Marginalität und Häresie", *Anthropos* 74, 1979, 530-548.
- Edmonds**, C. J., *Kurds, Turks and Arabs: politics, travel and research in north-eastern Iraq, 1919-1925*, London: Oxford University Press, 1957.
- *A pilgrimage to Lalish*, London: Royal Asiatic Society, 1967.
- "The beliefs and practices of the Ahl-i Haqq of Iraq", *Iran* 7, 1969, 87-106.
- Human Rights Watch**, *Iraq's crime of genocide: The Anfal campaign against the Kurds*, New Haven: Yale University Press, 1995.
- el-**Kermeli**, Anastase Marie, "Tefkîhet el-edhhan fi terîf seleset edyan", *El Meşriq* 5, 1902, 576-582.
- Kreyenbroek**, Ph. G., *Yezidism: its background, observances and textual tradition*, Lewiston, NY: Mellen Research Publications, 1995.
- Leezenberg**, M., "Between assimilation and deportation: the Shabak and the Kakais in northern Iraq", in: K. Kehl-Bodrogi B. Kellner-Heinkele & A. Otter-Beaujean (eds.) *Syncretistic religious communities in the Near East*, Leiden: Brill, 1987, r. 155-174.
- Luke**, H. C., *Mosul and its minorities*, London: Martin Hopkinson & Co., 1925.
- MacKenzie**, N. M., "Badjalan", *Encyclopaedia of Islam*, new edition, vol. I. Leiden: Brill, 1960, r. 863.
- Moosa**, M., *Extremist Shiites: the ghulat sects*, Syracuse University Press, 1988.
- Otter-Beaujean**, A., "Schriftliche Überlieferung versus mündliche Tradition—zum Stellenwert der Buyruk-Handschriften im Alevitum", in: K. Kehl-Bodrogi B. Kellner-Heinkele & A. Otter-Beaujean (eds.) *Syncretistic religious communities in the Near East*, Leiden: Brill, 1987, r. 213-226.
- Özkırmı**, A., *Alevilik-Bektaşilik ve Edebiyatı*, Istanbul: Cem, 1985.
- Rassam**, A., "Al-taba'iyya: power, patronage and marginal groups in northern Iraq", in: E. Gellner & J. Waterbury (eds.), *patrons and clients in Mediterranean societies*, London: Duckworth, 1977, r. 157-166.
- el-**Serraf**, Ehmed Hamid, *El-Şebek mîn fîraq el-xulat fî'l-'Iraq: eslûhum, luxatûhum, qurrahum, 'eqa'idûhum, ewabîdûhum, 'adatûhum*, Bexdad: Metbe'et el-Me'arif, 1954.

Öate

- Sykes, M.**, "The Kurdish tribes of the Ottoman Empire", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 38, 1980, 451-486.
- al-**Şeybi**, Kamil Mustafa, *El-terîqe el-Sefewîyye we rewasibuha fi'l-'Iraq el-muasir*, Bexdad: Mektebet el-Nehde, 1967 (Moosa 1988 de).
- Vinogradov, A.**, "Ethnicity, cultural discontinuity and power brokers in northern Iraq: the case of the Shabak", *American Ethnologist* 1, 1974, 207-218.
- Yıldırım, A.**, *Başlangıçtan Günümüze Alevi Bektaşî Deyişleri*, 2 cîld, Ankara, Ayyıldız, 1995.

DEWANÊ PALIYI RA DI DEYIRI

Arêkerdox: Gawanê KURDISTANI

EZ TERKI TU NIKENÛ

[Lacek vûnû:]

-Keynê, mi va ”ê”yo tu va ”ê”yo
Serr û aşmê ma qedêyo
Mi ûna kerd
Sipî perrê mi temrî yo, tu gilê yo.

[Keynek vûna:]

-Ez niver a, ti wever a
Mîrçikê Hesarikê pel kerdû min û tu ser a
Ez terkî tu nêkenû
Heta perdey mergî û cacimî bîrî mi çimûn û burûn ser a.
Ez kenû emşo hoy şîrî
Ez nêşkenû layûn û owkûn vîyerî
Kîbarî mi şînû esker û kuwenû mi vîrî
Ez şêrî dest û lingûnî yi zîyaret kirî.

[Lacek vûnû:]

-Keynê, ma şînî in hetî serî
Varûnî wesarî yenû min û tu rî
Keynê, ti Alley kena
Ez şîyû esker ti mi dim nîrî ⁽¹⁾

---

1. Na deyîre dewanê Palîyî de vajiyêna.

KUEY MA

Kuey ma kue yo, qeyd û bend î
Şûnûnî ma pa qetar wendî
Bextê ma di holî şîy û xirabî mendî
Kuey ma kue yo, kuê berzên o
Zarecî kuey ma kul û lalî gûn o
Xelkî rî mal û melalî dunya mûno
Ez naîl çimûnî tu yê sîyayûn o
Vengî zel yenû in zimûn di
Veng şinû-yenû in qilûn mîyûn di
Honî mi nîno cilûn miyûn di
Keyna, ma şinî inî dîyarî
Ma hewar biki inî zîyarî
Emrê Rebbî cuarînî bibû, ez tu biyarî.⁽²⁾

---

2. Na deyîre dewanê Palîyî de vajiyêna.

ê: e, ya, belê

gilê: gêsi

hon: hewn

kue: ko

kuwenû: keweno, kweno, kuno

mal û melal: mal û milal [mal û menal]

nî: no

owk: awe, awke

şûne: şiwane, şiwone, şane

temri: biska (piska) camêrdî

tu: to

varûn: varan

we: o

zarec: zerec, zerenc, zeranc

zel: lûlî

CANE Û LAJÊ LENGI

Arêkerdox: C. ZERDUŞT

Dewan ra yew dewi di yew baytaro zanaye û jîyat bîyo û hewt hebî zî lajê jey bîy. Labelê inê lajan ra yewer zî hindsî pî xo nêşîyo. Rojê kerway lajan ra yewerî yeno meymaney. Demo ki sifre di roşenê, kerwa gedan ra hewnîyeno, vano:

-Kerwa, ez to ra yew çî vano labelê gereka ti nê bişikîyê nê zî bicigirîyê.

Baytar vano:

-Vaji kerwa, çî cigirîyayîş o çî ti yî!

Kerwa vano:

-Willa kerwa, hiş û aqildê min gore, inê lajandê to di yewerî di zî çî çinî yo; pêro zî sey mêşnan î, siba-disibay yew çî bêro to serî ser ez bawer nêkeno ki inê to rê paştî vejîy, paştîya to bigîrê.

Baytar nê qalan ser o gelek fikirîyeno (dişmişîyeno). Yew deme ra pey, raştê yew cenî yeno. Cenêki qam û qilafet bê xo tam a labelê yew qisurê ja esto ki lengena (topal a). Badê se beno beno, baytar ina cenêki reyda zewjîno û ti ra yew lajê jey beno.

Rojan ra yew roj, yew axayê çend dewan, vengane inê baytarî eşnaweno û mêrdimanê xo erşaweno, jey remneno. Ew wirdî çimanê jey zî mîl keno ki wa pey nêremo. Raştê zî hewt lajandê jey ra yewerî ra zî qet veng-meng nêvejîyêno, nêewtanê wayîrey bide (ey) bikê. Beyntar ra çend serrî vêrenê. Lajo ki Lengi ra bîyo hinî bîyo pîl. Gulaş-milaş di çew nişto (nişno) jey ver di vîndo, kam ki raştê jey yeno Lajê Lengi jey er ra keno.

Rojê ancîna Lajê Lengi yewerî gulaş di dano er ro. Eyla ayo ki er ro gineno him zor bê jey şono him zî hêrs beno û vano:

-Lila qey ti şarî rê ana nîy?! Eyla ki ti hindsî camêrd î, qey ti nêşonê pî xo hêşîrey ra nêxelisnenê?

Ina qali lajekî ginena û a gami vazdano şono keye, marda xo ra vano:

-Dayê, ina çî mesela ya? Mi rê vaji.

Vate

May vana:

-Lajê mi, de goş pa mekuwi.

Vano:

-Ney, ti gereka eslê ina mesela mi rê vaja.

Vana willa lajê mi, hal mesela inhewa ya.

Vano:

-Dayê, ez şono pî xo xelisneno.

May vana:

-Eman, hewar!

Vano:

-Ney, ez qetîyen şono.

Û şono estora pêrdê xo axûr ra gêno, kuweno rayir.

Wexto ki dewan ra geyreno, yew dewi hetî estora jey nêweş kuwena.

Estora xo gêno beno baytardê a dewi hetî. Baytar senê ki destê xo estori ra çarneno, vano:

-Canê (estori) canêya belek a, laj lajê kulek o; eki ana ya, ez zî pî to ya.

A gami pî û laj yewbînan verradî kenê. Pî vano:

-Lajê mi, ti yû inê cay!

Laj vano:

-Bawo, ez ameya ki to wita ra biremna.

Pî vano:

-Lajê mi, ti raşta jey persê, ino gure ana asan nîyo; zaf zor o, mêrdimanê axay rayirî pêro girotî.

Laj vano:

-Se beno wa bibo, ez qet bê to nêşono!

Pî vano:

-Madama ki ana ya, inka mi rind goştari. Estora xo beri şeş aşmî deki yew axur, wa qetîyen şewq nêveyna. Û gereka ti ja pey eşkijan û şekerî weye kê. Ti ra pey, çend rojî awki yew hêgayê filhanî ra ni û estori finî a linc û lêzi man (mîyan), eki nigandê (linganê) ja ver ra herra ziway (toz) şî, bê, ti şenê mi berê.

Laj şono, hewawo ki pî jey vato eynî ayhewa keno û peya yeno, vano:

-Bawo, ez hedre yo!

Pî estori ra hewnîyeno, vano:

-Lajê mi, ti hedre yê labelê estora to hema hedre nîya; estori hinda qulda derzîni şewq dîyo, ma nohewa niştê (nişnê) şorê. Ti şo, ay hewawo ki mi to ra va eynî ayhewa biki ew hewna bê; hela ma veynê ma se kenê.

Lajek şono, na ray pî jey se vato eynî ayhewa keno û şeş aşmî ra pey hewna yeno. Pî estori ra hewnîyeno, vano:

-Lajê mi, eki ez xelet nêbo na ray tamam o. De xo hedre ki, ma rayir kuwê.

Ew pî û laj rayir kuwenê labelê esparê axay zî jînî dima kuwenê. Demewo ki pê dima yî laj vano:

-Bawo, estora beleki ma resay, ma se kê?

Pî vano:

-Lajê mi, ay finî remilî ser!

Badê estora erebî jînî resena.

Pî vano:

-Lajê mi, bidi kaş ro!

Neysena, ê ver de esparî jînî dima, de de xo finenê çemdê ma (Çemê Pîranî) ver. De jînî yew toz û teboxi vista xo ser ki, kê vanê qey Herbê Şêx Seîdî yo. Şaney ki Daxan ra, Hopi ra, Beyndiran ra, Malmîsan ⁽¹⁾ ra amey, amey awki ser, pêro bi diqqet temaşeyê jînî kenê. Eylay esparî ha-han ki jînî ser resenê. Laj vano:

-Bawo, ma se kê?

Pî vano:

-Lajê mi, goşê jayê çepî gaz ki, goşê jayê çepî!

Lajek goşê estori gaz keno nêkeno estori a gami perrena boverdê çemî. Ayê ki jînî dim a yê hinî teslîya jînî kuwena û vanê:

-Lila de şorê, şorê; şima xo ra xelisîyay, barê bêrê ma inê estoranê xo bibedilnê.

Laj vano:

-Bawo, ti vanê se?

---

1. Daxan û Hopi nameyê di dewanê Pîranî, Beyndiran nameyê yew gomeyî, Malmîsan zî nameyê yew koyî yo.

Uate

Pî destanê xo pîzedê canê ra çarneno, vano:

-Bider di (bide înan) lajê mi, bider di. Çi heyf ki destikla (loqela, loqra) ja qerifiyaya, ti bewnî ki jînî gamîna cila ja wegiroto.

Û raşta zî mêrdimê axay estori gênê, enî tikê şonê nêşonê estori kuwena ew ê zî cila ja wegênê şonê.

Inî hedîsî ra pey vengênê Canê û Lajê Lengi şono heta pey hewt diwêlan.⁽²⁾

---

2. Mi na mesela maya xo ra eşnawita.

AWÊ KEWSERÎ YA AREQÊ TO

Roşan LEZGIN

Talan bi bawo, talan!
Sotin bi. Rem bi.
Gama veraşanê gewrî ageyraynê rengê gunî
Kuçanê ma de virêcîyay boya mergî.
Ma şitlî binerd kerdî
Bê kefen, bê şîn, bê helalî û xatir
Û hertim
Tilîlîyêka sipî mîyanê di engîştan de.
Tarîtiya şewanê ewrinan de
Bêrîwanan ma lewney
Pistinanê xo yê tîjenêdîyayan ra
Zerê ma de Zîlanan zîl da
Heme gilê daranê xo ma birney
Û ma xo newe ra şit
Bi hêsrane çimanê dayanê sêwiran.
De hadê, warze!
Meşermaye!
Meremne çimanê xo awiranê min ê sojnayan ra
Bikewêne birînanê min.
Awê kewserî ya areqê to
Han to rê gunîya min
Newe ra birêse rêzikanê Xanî rîpelanê peyinan ra.
Hadê! Racane na çîroka Habîl û Kabîlî
Na tenîya çarê min wa, vila ke
Qelenê heme çî dîyawo
Hewayîşêko sereşite biperne latê xo ra
Û şane ke gilane Gilgamêşî.

VIRÉ SEDEFA WELE BAZARE RA -II

Amadekerdox: **Hamdi Ozyurt**

23

Ci ra vatê Silêmanê Carîye. Maya dê hortê Dêrsimî de çê Husên Begî de carîye bîye. No wezeno ra cênîya Husên Begî remneno. Ano Kuzike, çê birayê xoyê pîlî, çê Memê Carîye. Memê Carîye vano:

-Bicê bere çê Gedug Axayî.

Silêman êno lewê Gedug Axayî. Gedug Axa Reqasa de bon dano ci. Uca maneno. Çê dê kîšta çê ma de bî.

Dêrsimijî wezenê ra qola xo girê danê, ênê Kuzike. Dorme rê çê Memê Carîye cênê. Memê Carîye jî teze zeweciyo. Lacêde xo bîyo. Lacê xo keno berz û vano:

-Ano gorgecînê Hezretî Elî yo. Anê layikî mekişê, ma ê bîna kîşenê, se kenê bikerê!

Ebe tifangî danê serê layikî ro. Mezgê layikî de pirnika ra êno. Adir nanê pa, kullîne zerre de veşnenê û teknenê şonê.

Roca bîne fera û pîrcana Wardo ra qola xormeçika girê danê û şonê Dêrsim. Şonê a dewa ke ci ra cênîke remna. Silêmanê Carîye jî têt sono, kullîne nas keno. Dormê çê Husên Begî cênê. Husên Beg vano:

-Hortê ma de jû çêneke esta. Wayîrê waştî ya. Rocê daye birnê, gere veyve bikerê. Çêneke mekişê, ma ê bîna se kenê bikerê!

Xormeçika, çêneke locine ra vecene. Vanê:

-Ti may û waya ma wa!

Çêneke horte ra vecenê, ê bîna kullî kîşenê.

24

Maya mi êndî domanî nêardêne. Pîyê mi zeweciya. Pîyê mi lingê xo vetî, warway; ma qurbana xo gurete, ma şîme Goşkar Babayî ser. Ma va pîyê mi xo rê jû sêye arde, belkî lacê ci ra bibo.

Pîyê mi di rey şî seba Zora waya mi, Xirancika nêdê ci. Ez bi Hesikê xo nêweşe bîya. Weşta ra şîya Xunus. Şîya ke Kek çê de nîyo. Mi çêneke

aspar kerde hortê Xunusija de. Ma ameyme jû çê. Zamayê Kekî ame va:

-Xormeçikê, vanê ti ama hortê ma ra veyve cêna bena!

Mi va:

-Heya, ez bena!

Va:

-Xormeçikê, ti jû cênî ya, uca ra ama no kowo issiz de se veyve cêna bena?!

Mi şêşadirê xo kerdo pirr, kîştê xo de girê do. Mi va:

-Ez na wo bena, bêrê virnîya mi. Yan şima ra beno, yan mi ra beno!

Va:

-Err! Ti hênî çekdar a?

Mi va:

-Çekdariye şima vênênê!

Huya, va ke:

-Ma onca teslîmê bexta to benîme!

Mi va:

-Şima teslîmê bexta mi benê, ma ez cênîya mêrikî ci ra nêcêna nêbena nêşanena pêy xo. Piyê mi di rey amo, nêda ci. Ez jî ewro ama waya xo bena. Piyê mi vato "Hona ke ez weş a wa bêro. Malê mi esto, dewarê mi esto, çiyê mi esto. Çênê min ê; meşte ez mirena, xo rê jûmîn ra pare kerê". Coka ez ama waya xo bena.

Va:

-Wulle êndî se kena bike!

Mi gurete arde.

Kamcî astora xêxe bî ez nîştêne piro. Mi camêrda de cîrît kay kerdê. Rocê, dewijî şonê Goşkar Babayî ser, min û Zora waya xo astorî ontî verê çêverî, ma nîştîme piro. Ma hurdîmîna jî xo xemelno. Qawaz wezeno ra êno verê kemera berze, vano:

-Lawo, lawo, çênê Welê Bazare ewro nîştî astora, to vatê eynî Qazaxê Êrusî!

Mi Hesikê xo ard dîna. Maya mi derguş kerd ya. Piyê mi ame va:

-Erê, şikir ke vengê domanê nêrî goşê mi ra şîyo! Şikir ke Sedefa mi kewta ra, ci rê lac bîyo!

Pîyê mi cunê xo da piro. Cun çarna, hona cun top nêkerdbî nêweş kewt. Pîyê mi hîrê rocî ont, roca çarîne merd.

Heto jû de ez nîšta ro heto jû de Zora waya mi nîşte ro. Ma ser o va, va, şefeq bî zelal. Muş ra jû mêrik amebî. Malê xo nêmiyan dabî çê Hesena. Amebî malê xo ser. Megem ke o jî verê pencerî ra şono. Vengê ma heşneno, êno zerre, vano:

-Zerê, Zerê, vana çi ne? Vana quling in, vana çi ne? Zerê, tu bi xwedê dihebînî, wexta ku ez mirim van jinan bîne bila li ser min bibêjin. Lo lo mêriko! Xwezil bi te û van qîzan, xwezil bi te û vî dengî, xwezil bi te û vê mirina te!

Cênîya pîyê mi jî aşîqa remnê, gurete berde.

25

Seyîd Nesemî verinde amo Xunus. Çend serrî Xunus de mendo. Qiyetê Seyîd Nesemî nêzano. Uca xêlê weqatî bîyê, jûmînî kîştî. Uca ra amo Reqasa. Amo çê Gedugî.

Şodir şefeq ra amêne, çêver kerdê ya, mi ra vatê:

-Çêna qancixê sîyayî, to ketê potî?

Mi vatê:

-Pîro, ti roşe, ez to rê pojena.

Mi çapika non mîşte kerdê, ron şanîtê ci, mi eştêne binê sacî. Mi çay nêne ser, ci rê ardê. Nîştêne ro, çay û ketê xo werdê, tekîtê şîyêne. Di rocî, hîrê rocî mendê onca amêne.

Defê ame ke ez û maya xo hewn der îme. Elî çê de nîyo. Ma dare eşto pê çêverî. Ma honde qayît kerd, dare "şing" pê ra erzîya û hanik o ame. Jû dare dest der o. Darê xo kerd binê adirî, o darê dê kewt ta. Ma tersayîme. Pîrî va:

-Kêynê metersê, keynê metersê, Dewrêşmalîyê xo nêezen şima ser!

Tayê nîşt ro, weşt ra. Verê çêverê ma de darê bîye. Şî pîştî xo şanite dare. Dare ver de jû kilamêda xo vate:

"Ez şîya ke melema mi çê de nîya,

kozmege bonî mi ser o çerexîya.

Serê mi şî gina kuçika pêy adirî ro,

didanê mino jû şikîya.

Şîya lewê qadîyê kutikbavî, mi va:
Gonîya didanê mi bi çi ya?
Qadî mi ra va: Gonîya didanê to çîn a,
gonîya didanê to melema to be xo ya.
De bira, de bira, ez se kerî?
Derdî zaf ê, ez kotî kerî?
Ez şîya ke melema mi vineta ustine ver de,
şar û kelema ama çimanê beleka ser de.
Çimê melema mi sîyayê girdî,
ser ra burî zê lengeranê pirdî.
Heqî miradê min û to bikerdêne
hîrê rocê amnanî, çar şewê payîzî, melema mi, mirdî.
De bira, de bira, ez se kerî?
Derdî zaf ê, ez kotî kerî?

Uca hem vano hem jî darikê xo dest de hênî veşeno. Wezeno ra uca ra kuno raye, şono Sofîya. Ebe ê darikê xo şono uca, Pîra Sofîya cêno keno zerrê locina adirî, yarî buçux veşneno. Kula (kulawa) daye jî cêno, nano xo sere. Vano:

-Na şeytan a. Vinde ez naye biveşnî va êndî milletî nêxapîno.

Uca ra ê darê xo fino ta, şono çê Eliyê Hesen Axayî. Dano çêver ro, vano:

-Elo dizd, mi rê çêver yake!

Çêver kenê ya û Pîrî cênê zerre.

Birayê maya Mehemed Axayî, Xalit tahsîldara ver malê xo remneno, beno Xunus. Waxto ke malê xo cêno êno dewe, verekêde mêrikê Xunusijî jî ano. Ênê Pîrî de gerre kenê. Pîr jî çey Xelîlî der o. Mêrik êno vano:

-Pîro, Xalitî vereka mi gureta arda, nêdano.

Seyîd Nesemî vano:

-Mi rê venga Xalitî dê!

Venga Xalitî danê, anê. Pîr vano:

-Lawo, to qey vereka nê mêrikî nêdana?

Xalit vano:

-Pîro, vereka min a, vereka dê nîya.

Pîr vano:

-Daxê mêrikî pira wo, ti qey vereka mêrikî nêdana?

Xalit onca vano:

-Vereka min a, vereka dê nîya. Ceddê to bo ke vereka min a!

Pîr vano:

-Şo! Heq belayê to bido!

Roca bîne peroc Xalit lerza. Xalitî di rocî ont, roca hîrêyîne merd. Bî sing û sîya.

Ma jû hêgayê Pîr Seyîd Nesemî pîya ramitbî. Toxim ê dabî. Ame verê hêgayî de nîşt ro. Dormê dê ra hebê dê çînitê, puf kerdêne û eştêne hortê cunî. Ma cun da piro, ma dard we. O bi xo ame pare kerd. Para xo berde û nêweş kewt. Payîz bî, Pîr merd. Berd hetê çê Ap Isî de dard we. Aye dima çend serrî mend, vistewrê mi Ap Xalit merd. Ap Xalit jî berd kîştta mezela Pîrî de dard we.

26

Waxto ke **Hawtemal** amêne ma şîyêne kemerî ardêne. Dormê locina adirî de, maya xo rê, pîyê xo rê, domana rê, pisinge rê, kutike rê; hergû jûye rê kemerê nêne ro.

Ma non kerdêne adir. Ma zafêrî zervetî potêne: Ma mîrê xo luyêne ra. Mîrê xo mîşte kerdê. Na fa jî bijika xo kerdê gilor. Rindek kerdê pan. Dormê bijike jî ma çaravêr kerdê çale. Ma kerdê binê sacî. Ma wele kerdê dormê sacî, kerdê qapan. Adir ser o kerdê we. Bine de sale kerdê sûr, serî jî adir kerdê sûr. Luyê daye oncîyêne. To vatêne ke bîya filîke. Bîyêne sûre. Ardê ebe kardî dormê daye cira kerdê. Horte de qasê zerrê destî cira kerdêne. Ebe koçike zerrê dê kullî vetêne, kerdêne hurdî-hurdî. Na fa jî binê bijike ebe mast rindek suwax kerdêne. Zerrê dê defêna kullî kerdêne zerre. Eke hegmên bî, hegmên kerdêne ser ra. Eke hegmên çîne bî, mast çilqitêne, rindek kerdêne ser ra. Tawukê ron jî veşnêne ra "qîjj" cor de verdêne qafike ser. Qafike bîyêne sûr, pindofiyêne. De êndî koçike bicê û pira zezeqe.

Kullîne vengê jûmînî dêne. Ê ke miradîyê, jûmînî de amêne werê. Cemat bîyêne. Eke Hawtemal vêrd ra, şîyêne ê kemerî kerdê berz. Binê kemerê kamcî de yan lulukî yan mêşî bî, vatêne "Qismet binê nê der o,

ma ruyê nê ra non wenîme”.

Alekber şîyo domuzanê cuhudî ver. Zerra xo kewta çêna cuhudî, çêna cuhudî remna. Kewtê binê jû koxe, cuhud pê hesîyo, eskerê xo fişto ro dima. Ê û dîna şer kerdo, vecîyê dîyar. Uca Alekber û waştîya xo amê kîştene. Nika ke aşma Hawtemalî êna, ê kemerê dîna kullî wezenê ra. Hawt rocî hewa ra vîndenê. Eke Hawtemal vêrd ra, defêna ê kemerî ênê war û cayê xo de vîndenê.

27

Çelker warê ma bî. Eke vare helîyêne elwan turlî vaş û çîçegî ver de bîyêne kewe. Tayê çîçegî bî, kerdêne çay. Hênî boya xo weş bî, ti hewes kerdêne bişimî. Ti êndî binewşa vana, ti gulçîçega vana, ti gula çewte vana

Çelker zaf rind bî. Çelker de rahanî bî, kengerî bî, xilokî bî, pîçokî bî, sîngê kinkorî bî, ribêsî bî, marşîngî bî, lîlikê heşî bî, şîlanî bî, sayê koyî bî, murîyê koyî bî. So bîyêne gîrs, serê dê çîçeg guretêne. Ma ardêne, hem kerdêne sipê û werdêne hem jî kerdêne turşî. Mendike bî. Bi qerşa ardêne, kerdê sipê û werdêne; to vatê şekir ê.

Ma nat ra ke çê bar kerdêne şîyêne ware, raye ra gaya qene eştêne we. Elî goşê gaya, boçikê gaya gaz kerdê, vatê:

-Mi de astanê pîyê wayîri n...!

Ez aspar bîyêne, Elî vatê:

-Ha ha, tîtale nîştâ re astore şona; gayî qene erzenê we. Leyî xo rê şî, kulengî xo rê şî!

Mi vatê:

-Şorê ceneme! Ti şîya gayê heşimî (xeşimî?) ardê, tabî qena xo erzenê we!

Ma bi a kutikîye şîyêne ware. Uca ma holike viraştêne, kinkor ardêne eştêne ser û bine de vînetêne. Ma mal ditêne û ron dene arê, toraq dene arê.

28

Kîştâ ma de Besa Çarekije bîye. Besa Çarekije rinde bîye. Hediya, çêna xalê mi bîye, a jî rinde bîye. Harsa Gedugî rinde bîye, Fate rinde

Vate

---

bîye. Ê bînî rind nêbî. Ê bîna xêrê mi nêwaştêne.

Ez bi Yaşarê xo nêweşe bîya, Memê Xelîlî ez ware de kuya. Maya mi post ont mi û gonî mîyanîyê mi ra verda, ez zor xelesîya ra.

Mi bostan ramitêne, kerdê xirabe. Kergê mi berdê werdêne. Malê ma berdênê.

Hardlerzo verên 1946 de bî. Şodir bî, Elî dewar kerd tever. Ez, Perîxana mi, Hesikê mi, Cemîla mi; Yaşarê mi hona diaşme bî. Seke girmîne ginê hard ro, ez weşta ra, mi vazda cayê domana ser. O heto bîn kullî gina waro, bî pîrr. Hetê ma, ma ser o hênî mend.

Elî dewar beno, êno ke mozike kewta bostan. Bostan ra veceno, girmîne ginena hard ro. Vatê:

-Mi nîya qayîte ci kerd, kullî hard lerza, va "gim, gim, gim". Ez hama pa menda. Mi xo şaş kerd. Mi ne şîkîya avero bêrî ne jî şîkîya şorî.

Mi qayîte kerd ke Elî ha wo verê pencerî de. Va:

-Heywax hey! Za wû zêçê mi kullî bine de mend. Kes nêxelesîya ra. Heywax hey!..

Mi serê xo pencere ra vet, mi va:

-Bê, bê, ma weşîme!

Va:

-Axwa sîyaye bêro çimanê to de! To hona hewn der a?!

Ma vecîyayîme, tekitîme şime tever.

Nezdîyê sed tenê dewa ma ra merdî. Çê Memê Qijî miqereş bî, qe kes ci ra nêmend. New canî çê Hesena ra şî. Çar lacê Memê Xelîlî, cênîya dê Heze şî. Ponc laca ra Riza xelesîya ra. Dara vilê dê guretbî, zonê xo bîbî dar de. O jî mi xelesna ra.

Hardlerzî ra dime mi Perîxana xo gurete da bi Mistî. Hona domane bîye, desûdiserrîye bîye. Mist hîrê-çar aşmî girêdaye bî. Veyvê xo nêkerd. Cênîya dêya verêne girê dabî. Bado şî gerre kerd. Cênîke va:

-Şo, mi kerdo zerrê kulavî û kerdo çêverî ser ra.

Guret ard ke qerqêşune cina gonîya malî ra, kerda zerrê kulavî, kerda çêverî ver ra.

Mend heta usarî, Perîxana mi amê ke doman a nêweş a. Jûya sîs a, gewr a; dest û payî bîyê xurtî.

29

Zimistan o. Şewê ez heşar bîya ke tîjî eşto çêverê ma, kesk û sûr a. Ser o reqesîna. Çêverê ma şerteyîn bî. Tîjî çêver kullî talmekî gureto. Mi nîya kuya Elî ra, mi va:

-Nê-nê, hela rawurze! No çik o?

Va:

-Off! Se bîyo, çi esto?

Mi va:

-Hela heşar be, no çik o?!

Mi kerd-nêkerd heşar nêbî. Xêlê waxt şî, ez kewta ra. Mi çimê xo kerd ya ke onca tîja kesk û sûre çêverî ser o reqesîna. Ez weşta ra û mi xêlê qayîte ci kerd. Tîje pa lerza, bî barî û locine ra şî.

Bî şodir, mi Elî ra va:

-Çiyê bîya qurbane ke, mi çiyêde nîya dîyo.

Elî qurbane nêkerd. Mend, şan de Cemîla û Hesikê mi şî tever amê, va:

-Ê darikê ke duwar der ê, îna ser o di çilê veşenê. Jûye kesk a jûye sûr a. Ser o reqesînê. Ma şîme silondî ser, ê hênî veşayî; heta ma ameyme zerre jî ê hona uca r'ê.

Elî onca qurbane nêkerd. Elî weşta ra şî bir. Bir de heşî guret, xeneqit, xeneqit, xeneqit, verda ra. Tekit ame, onca qurbane nêkerd. Êndî merdene ver çarna malî: Biza ma cayê merde, manga cayê merde, boxe cayê merd, golike cayê merde.

Hesikê mi desûçarserre bî. Wendêne. Çimê dê panê rindekî bî. To vatê Heqî neqesno. Bijangî ginêne burîya ra. Kamcî gezîcî amêne; kamcî memur, kamcî malim, kamcî mudur amêne, vengê dê dêne, vatêne:

-Hasan Uyanîk, Hasan Uyanîk nereddir?

To vatê torin o. Tawayê ra nêtersêne. To vatêne haşîte gurî yo.

Guret berd Dala Sûre. Dala Sûre de hîrê-çar domanî vecîyê hermanê jûmînî ser. O jî vecîya dîyar. Domananê çê Silê Îsî hermê xo bine ra ont, Hesikê mi sere-serkî ame gina waro. Gonî kewte mezgê dê, mi ra nêva. Layikî va:

-Serê mi, serê mi, serê mi!

Di rocî ont, roca hîrêyîne merd.

30

Waxtê malê şanî bî. Mi va:

-Cemîla mi, bexê, raweze tayê adir weke, şit ser ne. Ez şona malî.

Va ke:

-Dayê, ez nêşikîna adir wekerî.

Hona şona sinifa uçe. Mi va:

-Erê, kîbrîte hanik a uca r' a, verê pencerî der a. Bicê bêre, mi rê adir weke. Ez jî rawurzî şorî.

Nêweşte ra. Ez qarîya. Mi nîya ke da piro, ginê waro. Ez weşta ra şîya, mi adirê xo kerd we. Ez şîya hortê malî, ama. Ma şit-mit kerd germ, kewtîme ra. Mi dî ke Cemîla şewe nalena. Mi va:

-Erê dayê, ti qey nalena?

Va:

-Dayê, qorê mi zaf dejeno.

Mi va:

-Vîîy, ez kore bî! Qey?

Va:

-Waxto ke to ez nîya tan daya, ez gina waro. Qorê mi ame bi kemere.

Ez weşta ra, mi qorê daye kerd ya, qayît kerd. Ne der o ne zer o, ne bîyo sîya ne tawa. Mi va:

-Erê dayê, qorê to weş û war o.

Va:

-Wulle dayê, qorê mi dejeno. Ez qorê xo ver nêkuna ra.

Ez weşta ra, nata-bota mi tayê axwa germe arde. Mi tayê mîş da, tayê sabun kerd; kewte ra. Ez şodir weşta ra ke qorê daye tayê maso, bîyo qalind.

Cemîla mi mektebe ra visîye. Nêşikîya şoro mektebe. Mi êndî darî, vaşî ontî ci. Mi êndî çikî ontî ci, mi nêzo se kerd. Qorê çêneke maso. Ne sîya wo ne sot o, ne tawa. Hama hênî maso, dejeno.

Zora waya mi amê; nêweş a, şona Gundêmîra. Çê pîyê cênîya Alîbabayî uca r o.

Va:

-Ez şona uca. Vanê jû xoce esto. Ez şona çê ê xocî, va mi rê nivîşte bikero.

Mi va:

-Erê Zora, ez astore dana to, Cemîla mi berze terkîya xo, têt bere uca. Va defê qayîtê qorê daye kerê, defê nivîşte bikerê.

Zora Cemîla gurete berde. A roce mende, roca bîne mende, hîrê rocî uca mendî, amey. Cemîla va:

-Dayê, ma şîme, mêrikî tayê îlac da mi. Tayê îlac jî şan de xalika mi onto na qorê mi.

Qorê xo, pîçîkê di cayê de hênî bîyê zerdî. Nêzo şewe çiqas şîye, mi dî va:

-Dayê!

Mi va:

-Çik o?

Va:

-Dayê, hela raweze, no çik o? Binê mi bîyo hît.

Ez weşta ra ke qorê daye der bîyo. Rê mî şîyo pêy çêverî de bîyo gol.

Mi va:

-Vîîy, koranîya sîya mi ser de bêro! No çik o nîya bîyo?!

Va:

-Dayê, ez xelesîya ra. Ez kewta ra, qet tewr heşar nêbîya. Ez heşar bîya ke qorê mi der bîyo.

Qorê Cemîla mi bî weş û war.

O zimistan mend, bî usar. Rocê va:

-Dayê, çiyê na qorê mi de zê têlî şono tira.

Mi nîya kerd berz ke zê têlî pîçîkekî serê dê qor ra vecîyo. Mi kaş kerd ke aste wo. Zê nenîgê mi tenik o, hênî pîj o. A qêrrê nêqêrrê mi ci ra ont û vet. Mi o ard adir de veşna, kerd wele û eşt a birîna daye. Êndî o bî.

31

Fate amê va:

-Cemîla bide ma.

Mi va:

-Fatê, qedayê to cêna Fatê! Cemîla qijkek a, doman a; hona şona mektebe. A çik a ke ti vana "Bide ma"?

Vate

Va:

-Amikê, ti se vana vace, ez aye bena birayê xo rê.

Mi va:

-Fatê, ez çêna xo nêdana binê destanê Xece ver. Dêmarî ya.

Va:

-Amikê, zerrîya Alîcanî nîya, zerrîya mi kewta ci.

Bado Elî şî Muş. Tayê kuftê-muftê potî, dê Elî; Elî kerd nerm. Ame

va:

-Çênê, mi sozê çêneke do.

Mi va:

-Ti qedayê mi bicêrê! Cemîla doman a. Çik a ke ti dana?!

Va ke:

-Çênê, Memedalî rind o, Memedalî serewaxt o, baqil o. Xece çik a? Ez nêdana Xece, ez dana Memedalî. Min û dê linge eşte têver, mi pêsirê xo nêxelesna ra.

Mi va:

-Qiyamete de! Ya ez na çê de nêvîndena ya jî ti çêna mi nêdana. Çêna xo ez se dana?!

Rocê amey waştene. Mi va:

-Qiyamete de, ez çêna xo nêdana!

Şiyê Memê Xelîlî dima. Memê Xelîlî ame va:

-Memedalî mordemê ma wo. Ez ci ra jî hes kena. Ez qayîla Memedalî rê.

Perka kullî bî razî. Ma çêneke dê. Qalind birna, nîşan kerd pede. O payîzî mende. Alîcan ame dîyayîne. Jûyo tîk o, derg o, çimê xo beloq ê.

Bî waxtê veyvî. Hawt berbî ardê. Pora, çêna Serayî ya. Kullî kurmanc ê, tirk ê, îlerîgelanê dînan ê. Elî bizê sere birnê, mîyê sere birnê. Ma emagî potî; bulxurî potî, birincî potî, xoşabî potî. Mêrika werdî.

Tuyax na serê Cemîla mi. Tuyaxî kaxite ra viraştîbî. Çar temîzî eştî tuyaxî ser. Dormê tûyaxî sêmîn bî. Cemîla aspar kerde. Hortê vîst-hîris asparî de Cemîla mi hênî kifş bî. To vatê minara wa horte de. Berbîyê xo jî jû na het de jû a het de, îna jî kitanê sipê eştbî xo ser. Ez ke vana "berxê, karê", kullî berbenê. Çêna Serayî vatbî:

-Lê lê mehrûmê, lê lê mehrûmê, lê lê jinikê! Hîna dengê wê va ye

goyê min da ku digot "Serkara qîz û bukan Cemîla min, xerîba welatan Cemîla min".

Gurete berde. Xece nelerî ardê sere. Xece dowo tirş da ci, Xece ruşnê gelberîya, Xece nêverda bêro zerre, Xece dê kuyayîne. Memedalî kuye. Memedalî bi balte waşt ci.

Cemîla mi ebe ê layikê verênî nêweşe bîya. Vana:

-Çay anê nanê ro, wenê. Çimê mi pira şono. Tawa nêdanê mi. Ez van "Nika xwezîka şuşê çay bidêne mi, mi jî biwerdêne".

Şekere bacilixa daye bîye. Rocê ci ra vana:

-Kız Şeker, bana biraz şeker ve çay ver, akşamleyin demleyip içeyim.

Şekere vana:

-Kız sen hamile misin?

Cemîla vana:

-Sen bana biraz şeker ve çay ver, gerisi nene lazım?

Şekere ponc cayî şekirê Erziromî û tayê çay kena zerrê kaxite, dana ci. Na kena cêbanê xo. Vana "Şan bo, ê rakuyê, ez xorê çay ser nî, burî".

Beno şan. Oda de ke nîşenî ro, waya Alîcanî, Hedîya kîşte de nîşena ro. Ê şekira û a çay cêb ra vecena, bena musnena pîyê xo û vana:

-Şima vanê "Şekir xelesîno (qedîno)". A, veyva to nîya tirena!

Memedalî balte cêno, pê ra verdano re dima. Cemîla şona kuna axure, çêver xo ser a kilît kena. Memedalî xeberî dano. Balte dano çêver ro. Na visîna pêro. Pêy çêverî de se ke çençorike hejîna, hênî hejîna.

Êndî Xece êna vana:

-Bê, bê. Berdo, berdo; tawa nêbeno!

Cêrena Memedalî ver o û cêna bena.

Ma pê hesîyayîme ke Cemîla nêweş a. Ez aspar bîya şîya. Mi Wardo ra heta Muş va "Peppo, kemer, daro!.." Zerrê mînbuse de kullî vatê:

-Anam, sen şimdi şoförü şaşirtacaksın, hepimizi öldüreceksin. Sesini kes!..

Arebe kewt binê dewe. Mi dî mezela ser o mîlet esto. Kemer o, dar o, kuç o. Mi xo werd, mi xo arebe ra eşt. Mi va "Çêna mi merda, ha yê mezela ser o". Ez şîya ke a nîya. Jû layik dewe ra merdo, ardo danê we.

Mi va:

-Allahınızı severseniz Cemilem sağ mıdır?

Vate

Va:

-Memedalini gelini mi? Valla ölmemiş ama ağır hastadır.

Ez şîya ke Cemîla mi hortê oda de ramerdîya. Orxanêde kan eşto ser. Layikê xo jî virane der o, jûyo sîsik o.

Mi va:

-Vîîy! Koranîya sîya mi ser de bêro, to kewta na hal?!

Berbê, va:

-Dayê, ma se kerî? Qederê mi bîyo.

Xece amê, va ke:

-Wey! Se bîyo, se bîyo, ti qêrrena?!

Mi va:

-Xecê hêş ke! Nika ez û to gijikê jûmînî cênîme. To çêna mi arda kerda na hal!

Va:

-Ma mi kerda na hal, ti jî bere weş ke.

Mi va:

-Mi çêna nîya dê to? Ne, mi waxto ke dê to, mîletê Muşî ame, kullîne bêçikî kerdî fekê xo û vatê "Na zerrê qefesî de kerda pîle". Kullîne selawatî ardî ser a!

Mi Cemîla kerde zerrê arebî, gurete arde dewe. Mi qayîte layikî kerd, layik bîyo pirrê aspîja. Mi şut, mi rut, mi qayîte ci kerd.

Mi Cemîla xo rê gola ra axwe arde, mi gola ra pelî ardî, mi caya ra çarnê, mi qayîte ci kerd; bîye weşe.

Mi serrê tamam nêda ci.

32

Onca tahsîldar amo dewe. Mal şanito xo ver, danê malî ro. Şîrpî ya, nalî ya. Cênîya Mehemed Axayî ya, cênîya pêyîne, çêna Elîyê Hesên Axayî ya, Hezîma. Amê va:

-Xalcênî, xalcênî!

Mi va:

-Çik o?

Ma jûmînî de qesê nêkenîme. Ware de min û daye dabî pêro. Va:

-Nê-nê hela bê, bê. Kutikbavanê tahsîldara Qawaz kîşt!

Mi va:

-Şima kullî cênî yê, ma şorê meverdê!

Va:

-Ma ne zon zanîme, ne tawa zanîme. Nê-nê hela bê, bê. Waxtê to û duşmentî û miradîşî yo?!

Ez jî kinca şuna. Ez weşta ra, mi kincê xo ca verdayî, ez şîya. Ez şîya ke hortê mezelanê ma de mal kullî qelebîyo de hortê dewe. Kullî cenderman û tahsîldarî millet şanito taqaqe. Ê û Qawazî jûmînî gureto. Jûyêde zinar o, bi dest û pay o, jûyêde vêregirs o. Dest kerdo gula Qawazî. Çimê Qawazî vecîyê tever. Kemera ke mi dest de, mi sere de dê piro. Se ke dê piro, gonî fiş kerde. Mi va:

-Bırak! Eşekoğlu eşek! O senin babanın öküzü müdür ki sen onu boğuyorsun?

Verda ra û va:

-Ulan atlara binin, kaçın!

Tahsîldar û cendermê, kullî nîştî astora û remayî. Mi va:

-Erê, kemera bicê, piro dê!

Cênîya kemerî piro varnayî.

Bado cendermê amê mi dima, ez gureta berda. Mi va:

-No senê qanun o? Milet zar nêzano zon nêzano. Nê ênê, namûs, irz, cênîye, pî, maye, xeberî danê. Ne dêmag o? No çik o, senê qanun o?

Defêna mi kullî dêma da re dîna ser. Ma tekitîme ameyme.

33

Mi dî kalêde feqîr ame. Uşîrêda barîya sûre dest der a. Torbikêde qijkek û sipe jî kiras ra deşto, dest der o. Ame galê arda ser o nîşt ro, va:

-Çêna mi, tayê loqme bide mi, ez şona.

Mi jî, tasikêda mawa pane esta, mi kerde hetê lazutî ra, mi arde ke ci dî. Va:

-Nê, nê, îna ra mede mi, ayê bînî ra bide mi!

Mi ardanê genimî ra kerde pirre, arde kerde zerrê ê torbikê dê. Weşta ra, destê xo na hetê galê genimî ra, defê jî na hetê bînî ra û şî.

Şeş deboyî ardî bî. Ma ê ardî ponc gula werdî. Bî usar, defêna bî payîzo bîn, hona ê ardî bî. Pîyê Elî amêne, vatê:

-Erê Sedef, nê ardê to hona ê wê?

Mi vatê:

-Apo, ê wê.

Vatê:

-Erê, ti mîşte nêkena?

Mi vatê:

-Apo, Heq bo ke ez mîşte kena, nêzo qey nêqedînê!

Vatê:

-Çênê, çênê, wulle bereketê Xizirî nê der o!

34

Misayîbê zamayê mi Mistefayî, Elîyê çê Ap Isî bî. Elî veyva Xalitê Alê remnê berde. Namê veyve Delale bîye. Cendermê amey dewe. Ez pê hesîya ke Mistefa berdo oda çê Mehemed Axayî, kunê. Ez şîya ke hurdî lingê Mistefayî eştê re qayîşa. Lingê dê ebe qayîşê tifanga zixm a girê dê. Jû cenderme na het de vineto jû jî a het de. Mi çêver kerd ya, hama hama ke êndî danê piro. Mi va:

-Ulan bırakın o adamı! Niçin onu dövüyorsunuz? Karıyı kaçırın adam ne onun kardeşidir, ne de babasıdır. Bırakın! Ona bir fiske vurursanız sizin kanınızı dökerim!

Mi dî hema lingê Mistefayî yavaşka verdayî ra.

Mistefa tekit şî. Mehemed Axa ame va:

-Bawo cênî ya, êna zerrê koşkê mi de cenderma kuna!

Mi va:

-Eke îcab kerd ez kuna!

35

Besa Kêyayî zaf cênîkêda şîrrete bîye. Mêrdê xo merdbî. Di veyvê xo bîyê. Veyva jûye, Xezale, miradîna êna çê pîyê xo. Veyva bîne çêna Hesxanî ya. Doman a nêweş a. Mîyêda dîna mirena. Na şona tayê zerre cira kena, ana erzena adirî ser ke bûrone. Bese êna vana:

-Vêreherî! To gotir nêkerd ke pocî, kullî pîya burî?! To şîya zerre arde!

A jî vana:

-A honde zerrî ya, mi pota. Se bîyo?

Jûye daye ra jûye daye ra, danê pêro. Bese kuçika pê adirî cêna, pê vilê cênîke de dana piro. Cênîke ginena waro û linganê xo erzena. Lacê Şa Ūsubî, Şems êno qayît keno ke qêrre-qêrre çê dîna de êno. Çêver keno ya şono zerre ke Bese dana xo ra, berbena. Şems vano:

-Amikê, amikê, se bîyo?

Bese vana:

-La-lawo, se bo? Min û daye da pêro. Mi na kuçike dê piro, na ginê waro, merde şî!

Şems vano:

-Amikê, merda?

Vana:

-Wulle merda.

Şems qayît keno ke cênîke bîya derge. Dest û payî çîn ê. Bîya sipêloçike şîya. Vano:

-Amikê, bîya ma nê lakî dar de keme, naye berzîme dare. Vace "Xo eşto dare".

Anê cênîke erzenê dare. Cênîke teze xo cêro top kena, verdana ra. Hona teze mirena.

Hênî dare ra verdanê. Êndî nênanê ro. Venga miletî danê.

Milet ser o bî top. Ma kullî şîme. Ma şîme ke cênîke merda.

Gerre kerd. Doxtorî amê, savcî ame. Zerrê daye qilaşna ya, qayît kerd. Va "Ê naye derb a". Va "Dawo pê goşî ro, pê goşê daye bîyo sîya".

Nîna êndî gayî dayî, mangeyî dayî, qapat kerde. Hesxanî zewtî dayî, va:

-Besê, mi ti teslîmê Seyd Ibîşê Kosî kerda. Ti çêna mi senê kîştâ, ti jî raştê a derbe bê!

Veyva bîne Xezale gurete çê pîyê xo ra arde. Bese na rey jî dana Xezale ra. Xezale verê çêverî de berbena, dana xo ro, vana:

-Ez se kerî, ez berda da bi Besa Kêyayî?! Jûye werde, na fa jî dora min a!

Birayê Xezale, Riza dot ra êno. -Riza jî çîmedejan gureto. Jû cênîke bî, ci ra vatê Besa Bişarî, şikir fino pa, çîmê dêyo jû verdo de.- Nê danê pêro. Bese xeberî dana, vana:

-Rizo, Rizo! Ez cîyê (gîyê) xo de çimê tuyo kor kerî! Ti ama bîya pişte?
Veyva min a, ez kuna jî dana piro jî!

O jî vano:

Orispî! Hona to jûye tamam nêkerda, na fa jî dora na ya?! To dawa çinayî ma de kena?

Na bena çirpîya bostanî ro û êna Rizayî ser. No û Bese jûmînî cênê. No dest erzeno gula daye, a dest erzena gula dê. No êndî qayît keno ke pêy nêşikîno, pîna xo cêro ano kuno kîştâ daye ra. Na ginena waro. Defêna gal kena ke rawezo, defêna ginena waro. Linganê xo erzena. Riza ca verdano şono. Milet ser a beno top. Ma jî dîyarê bonê çêy Teka ra qayît kenîme. Mehemed Axa dot ra, çê Hesena ra êno. Ame Bese ser. Ez jî şîya. Mehemed Axayî va:

-Erê, na xereqîya. De bîya ma naye beme bierzîme zerre. Na Besa Kêyayî bîya oyîne. Na tumanî qena xo ra vetê, bîya oyîne!

Bî piro, ma kerde berz, kerde pişte. Mîzî tede şîye. Mi va:

-Keko, merda!

Va:

-Çênê, Bese bi jû derbe mirena?!

Mi va:

-Keko, bi Seyîd Nesemî bo ke merda!

Ma berde zerre, merednê ra. Axwe eşte ci, hermeyî tadayî Sayke Bese par nê pêrar merda.

Se a veyva daye qilaşnê ya, se zerr û pişikê daye vetî, ê Bese jî eynî zê daye kerd. Zewtanê Hesxanî ra çewres rocî derbaz bibî.

O zimistan Riza dewarî beno axwe, ano keno zerre. Uşîre dest der a. Nîya dano gayî ro ke gayî bero ca kero, a uşîra destê dê şikîna, êna ginena çimê dêyê weşî ro.

Guret ard lewê mi. Rizayî va:

-Xalcênî, hela qayîte nê çimê mi ke!

Ez destanê xo hejnena, tawa nêvêneno. Mi va:

-Tawa nêkeno. Gonî kewta ci.

Mi nêva "Çimê to verdîyo de".

Riza bî kor şî.

36

Ez nêweşe bîya. Bîna mi nêamêne. Husênê mi jî bademcîgî gula dê de bî. Ma amême Elezîz. Xestexane de ez yatirmîş kerda. Husên jî cayê boxazî de yatirmîş kerd. Ez başqe qawuşe de bîya, o başqe qawuşe de bî. Cila de aspijî henên ê, henên ê, pîrr ê. Pirênê mi beno pîrr. Ez şodir wezena ra, verê pencerî de şanena ro, onca dana xo ra. Husên qijkek bî. Des-desûjûserre bî. Şar amêne dîyayîna nêweşa, pere dênê Husênî. O jî şîyêne mi rê piskuvîtî guretêne, mi rê çî-mî guretêne; pencere ra xo eştêne zerre, amêne ley mi.

Keko Xirancik jî şono vano:

-Elî, ez tekkena şona balduza xo vênena. Çîyê pere bide mi, ez berî bidî ci.

Elî beranêde ma roşeno, pera dano Kekî. Kek pera cêno weno. Ne êno ma vêneno ne tawa. Reyna şono vano:

-Wulle Elî, ez şîya mi dîya.

Husên emelet bî. Ez hay rê ci nêbîya, ez nêweşe bîya.

Fekê Husênî kenê ya, bademcîganê dê na het û a het ra "xirt" kenê cira. O hênî kursî ser o vindeno. Qet nêano xo ser. Di subayî uca de benê. Wezenê ra lewe nanê na çim û a çimê Husênî ra, vanê:

-Aslan çocuk! Bütün bademciklerini aldılar, gıkını çıkarmadın!

Sed û poncas qurişî jû dano ci sed û poncas qurişî jî jû dano ci.

Ma ameyme dewe. Elî va:

-Ê perê ke mi ebe Kekî ruşnayî, şima kullî qedênayî?

Mi va:

-Perê çik ê?!

Va:

Ma Kek perê nêardî?!

Mi va:

-Wulle mi ne Kek dîyo ne jî pere dîyo!

37

Yêmezîçmez verinde amebî Kuzike, amebî Tata, amebî Mengel, amebî Sofîya. Na fa jî ame dewa ma. Kullîne vatêne:

-Ne weno ne şimeno. Meytê yo, weşto ra!

Ame çê Xelîlî. Milet kullî şî diyayîne. Elî ame va:

-Erê, vanê "Meytê yo, weşto ra". Hela bê ma şîme.

Ma jî şîme dest. Lewe de nîştîme ro. Jû kavirê ma bî, ma berd da ci.

Jûyo derg bî Yêmezîçmez. Zerrê xo ontêne zerre, bîyêne di qat û raye ra şîyêne. Ge-gane zonê ma, gegane tirkî qesê kerdêne.

Ma ameyme çê. Xêlê mend, Elî va:

-Çênê, ma no kavir do ci hama defê ez şorî qayît kerî, millet çi dano ci çi nêdano ci.

Elî şono ke kes çê de çîn o. Cênîya Memê Xelîlî tekita şîya zerre, Yêmezîçmezî deşt eşto cênîke. Cênîke xo dest ra xelesno ra. Kofi-mofiya xo dest der a. Seke Elî çêver keno ya, cênîke zerre ra vecîna. Elî vano:

-Erê, çik o, se bîyo?

Vana:

-Cî (gi) ken de fekê pîyê dê! O key pîr o?

Elî vano:

-Çênê, hênî mevace, fekê to beno çewt!

Megem ke kutikbav dizdênî ya non jî weno. Tekna nanê ro, tede axwe keno xo ra. Legane de cîyê (gîyê) xo keno. Zerrê axure de verdanê de û axwa temîze keno xora, tekmeno êno. Roca bîne wuşe-wuşe kewte hortê milletî. Yêmezîçmez rema şî Gimjim. Megem hortê dê û lacê Zêynelî Heyderî rind bîyo. Heyderî o mal, pere kullî dest ra guret, sik-tir kerd, tekit şî.

38

Xebere amê ke waya mi Zora nêweş a. Ez şîya mi kerde aspare, gurete arde. Mi va:

-Mayê, to rê se bîyo?

Va hal-hekatê min û Mistê Dapage nîya, nîya

Rocê mêrdê xo Kek çê de nêbîyo. Mistê Dapage jû cênîke gureta arda çê dîna, vato:

-Wayê, na cênîke va çê şîma de vîndero, hetan ke mi ci rê ca dî.

A roce tede manena, roca bîne cîranî nata-bota vanê:

-Na cênîke rinde nîya, dosta dê wa. Ti na kerda ci, mêrdê to xuysiz o, nika ke ame, to weno.

Zora cilikanê cênîke cêna bena duwarî ser o nana ro, vana:

-Wayê, to kotî ra ama uca ra şo! Vengê Mistî de, va bêro nê cilik-
milikanê to bicêro bero. Ti çê mi de nêvîndena!

Mist êno, vano:

-Mi jî na to rê verdê, va çiyê to de fekê pîyê mi bo!

Na jî vana:

-Ti çi rêxe wena? To ra çi êno aye bike!

Roca bîne Kek êno. Çend roca ra dime Mist êno, vano:

-Domananê xo tever ke, ez to rê persê vana.

Kek domana û Zora keno tever. Mist ebe vengo giran vano:

-Bira, ti birayê min a. Min û to defê jûmîn ra vato "bira". Cênîya to
di-hîrê rey qedayê xo soyno mi, vato "Bê zê mi be".

Kek vano:

-Mevace! Ez Zora ra çiyê hênîn bawer nêkena!

Mist vano:

-Hes kena bawer bike hes kena bawer meke. Ti birayê min a, mi to
ra vato "bira". Cênîya to rinde nîya.

Zora pêy çêverî de goş nana ser, hama veng nêşono ci. Mist tekmeno
şono. Na kuna zerre, vana:

-Çik o, çi biyo? Lacê mi merdo?

Lacê xo Şa Heyder jî Anqere de xestexane der o. Jû hetê Şa Heyderî
biyo felç.

Kek vano:

-Nê, nê, Şa Heyder weş o!

Kek sond weno, Zora bawer kena.

Bena şewe. Zora çêneka xoya qijkeke kena virana xo, hermanê daye
na het û a hetê vilê xo ser ra ana pê û kuna ra. Kek balte cêno êno ke
piro do, çêneke virane der a. Vano "Ez piro dî çêneke tersena". Di rey,
hîrê rey balte ano ser; na heşar bena, vana:

-Xirancik, o çik o ti hênî kena?!

Kek vano:

-Mi ti kîştêne hama ti şo qurbanê xatirê çêneke be!

Zora vana:

-Sebeb?!

Vate

Vano:

-Sebeb ti zana. Ti Mistî ra vato "Zê mi be".

Zora vana:

-Errr! Kul de çê to kuyo! To hona mi ra şufe cêna? Mi hêsîrîya to dîye, mi feqîrîya to dîye. Ez vêşan menda, têşan menda. Ez ha wa bîya wayîrê ponc-şesş pîzê domanî, to hona mi ra şufe cêna?

Zora şodir wezena ra, lacê xo Husênî jî cêna, şona pêsîrê Mistî cêna. Mist lewê qaymeqamî de xebeîno, odecîyê dê yo. Zora vana:

-Bênamûs, bêşeref! Na çi bêter a ti dêma da mi ser?

Mist vano:

-Ma mi to ra nêva "Cîyê to de fekê pîyê mi bo ke ez to rê nêverdana"?

Nat û bot ra ênê, pêsîrê dê destê Zora ra cênê. Jû-di tenê danê Husênî ra. Husênî jî hona desserre wo. Husênî vecîno tever, jû kemere erzeno ri ci. Mist serê xo çarneno, kemere ginena duwar ro, bena parçe-parçe. Zora a saate de xo şaş kena. A saate de aqil texayîr beno.

Çend rocî lewê mi de mende. Rocê va:

-Ez şona.

Mi va:

-Dakilê, meşo! Ti nêweş a!

Va:

-Nê, nê, ez nêweşe nîya, ez weş û war a. Heybeta ra hênî aqilê mi texayîr bîyo, ez xêxe nîya!

Ez xapita. Mi va "De weş a".

A roce mende, roca bîne mi aspar kerde. -Çêy ware der ê. Mêrat mal esto, dewar esto, çî esto. İşê ma zaf o, Elî hêrsin o.- Mi tayê mast, çî-mî da ci. Lacê mi Husênî gurete berde, Gimjim de ca verdê ame.

Zora şona, a şewe manena, şodir Kek cêno aspar keno, yallah babam Erziromo ti kotî r' a! O Erzirom o, êndî şî û nêamê. Des û ponc rocî Erzirom de weş mende, uca de merde.

Kek Zora beno erzeno xestexane, piro wayîr nêbeno. Şono zewecîno. Ma mezela daye jî nêdî.

39

Hardlerzo pêyîn 1966 de bî. Ma ware ra cêrayîme ameyme dewe; peroc bî, hard lerza. Dewa ma ra hîris û ponc tenî merdî. Dewanê bîna ra zafî şî.

Hardlerz ra dime ma çê xo bar kerd ameyme Esemol. Çê Heydê Dursî, çê Hesxanî, Çê zamayê mi Mistefayî û çê Ezizî jî ameyî Estemol. Ê kullî Balat de kewtî bonanê ahşaba. Her jû kewtî odayê.

Ma şîme çê Ibrahîmî. Erzingan ra bî, ci ra vatê "Kürt Ibrahim". Ma odayêda dê kîre kerde. Mi di tenekê ronê xo ardbî, di tenekê pendîrê xo ardbî, toraqê xo ardbî. Ma û çê Ibrahîmî werd heta usarî. Usarî ma şî bonê Gültepî viraştî, ma kewtîme bonanê Gültepî.

40

Nika jî ez bîya kokime, binê bona de tek-tenya wa. Şewe defê-defê wezen ra berbena. Kes çêverê mi nêkeno ya. Ez ax û zarê domananê xo bîya ke rocê hortê koma dîna de roşî. Veyvanê mi, çênanê şarî ez her umud ra birna.

"Li min bû baran,
Min xwe da bin daran.
Îlam dilopê daran."

E MIN Û KARAOXLANI

Heyder SEVER

Roze êna ke mordem dişmenê xo ra kî zaf çî miseno. Naca de ez wazen ke şima rê qalê meselêda nîyanêne bikerîne.

1975 de Bulent Ecevît (Karaoxlan) ame Almanya. Eke ame kî xêlê cawonê Almanya de seva karkerû kombîyayîşî amey hazirkerdene ke nê kombîyayîşû (toplantı) ra ju kî Munîh de bî. Ez kî zê xêlê hevalonê xo şîyûne nê kombîyayîşî. Bi (eve) hazarû mordemî mêydanêde hîrawo girs de bîbî topî; Ecevîtî qesey kerdêne, ma kî çepikî dêne piro, sloganî estêne. Inanê ke vengê xo zaf kerdêne berz, qîrrêne vatêne "Halkçi Ecevît!", înan (dîne) ra ju kî ez bîyûne (bîyane).

Ecevîtî tayê ke qesey kerd, qese ard ve zıwan (zon) û kulturê tirkonê Almanya ser û nîya vat:

"Hevalêne, mi seva misayene û ravêrşîyayêna zıwan û kulturê domononê şima kî hevalonê xoyê Partîya Sosyal Demokrate (SPD) de qesey kerd. Qeseykerdişê xo de mi vatenêda ju alimê almanî arde ra dîne vîrî. Mi vat alimo alman vano ke Şima ke wazenê ke miletê werte ra wedarê, her çî ra raverî gere şima kilit zıwanê ê miletî şanêne "

Ecevîtî ke nê çekuyî nîya vatî, xaftela leşa mi bîye serdine, ez hurendîya xo de cemedîyûne. Mi hen zanêne ke eve birosû (biroşan) uwa (awa) serdîne verda ra mi ser. Mi xo ve xo vat "Ax ti arê kerê ve mi ro kerêne. 200-300 hazar domonê tirkon Almanya der ê, ti seba înan (dîne) heqa zıwanî, heqa wendene wazena (wazenî), zıwanê 15 mîlyon kurdû kî yasaq kena (kenî). Ma kurdî kî ême (yenê) kombîyayîşû, to û ayonê sey (zê) to rê çepikû (çepikan) dame piro".

Ê min û Ecevîtî endî a bîye. "Dostîya" ma uza de qedîye. Reyna, endî mi ey (dey) ra omîd gîrê nêda, mi nêvat ke o mordem kurdû rê xizmetê keno. Seba mi, o dişmenêde mêrdê kirmancî bî. Hama pê se kenê ke ewro hona kî tayê mordemê mayê nezanî estê, kunê ra mordemonê zê

Ecevîti dime, bawer kenê ke dîne ra ma rê xêrê êno.

Naca de ez wazen ke şîra xoya ke par Vate de vêjîye ra çend rêzû (misrayan) reyêna binusîne û şarê mawo ke nîya fikirîno, rastîye reyena bîyarî ra dîne vîrî.

Anqara, Tehran, Bexdad û Şam de
”çîn a ma rê omedîye
ayê ke nêvênenê na rastîye
gereke se ma vezê ro selametîye?”

Heydo KEÇANIC

ALMANYA

Amême ma Almanya,
Welatan ra bîme vila.
Ma bîme rezîl û ruswa,
Sebetanê çar qurişan.
No çî îsk o, no çî vîsk o?
Ti qey her roj şona dîsko?
Ti kuwna rê nê layîko.
Çira kena îşo pîsko?
Dinya pêro bîya mode,
Şewe de kena mizode.
Ma guretîme cayo zor de,
Welato çeqelo yoz de.
No çî îsk o, no çî vîsk o?
Ti qey her roj şona dîsko?
Ti kuwna rê nê layîko.
Çira kena îşo pîsko?
Surre êna, surra corî,
Lewî sîr ê, pêro boyî.
Fetelîna roj û şewî,
Şoretê to tacê bakî.
No çî îsk o, no çî vîsk o?
Ti qey her roj şona dîsko?
Ti kuwna rê nê layîko.
Çira kena îşo pîsko?

LIWE Û QULING

Arêkerdax: Mihani LICOKIC

Tîya bi û çinê bi, liwêke û qulingêke bî. Liwe û quling benê way û biray. Liwe qulingî ra vana:

- Bira, ma jobînî zîyahfet bikerin. Quling vano:
- Wa bo waka liwî.

Liwe malîzî pewcena, kena serê tehtike û vana:

- De kerem ke ma borin.

Quling çende ray nikulê xu dano pero, nikulê cê decena û çîke nêkono fekê cê; xu tepîya dano.

Liwe vana:

- Çira ti nêwenê bira quling?

Quling vano:

- Ez mird a, a jo ra ez nêwena.

Çende rocî badî quling liwe zîyahfet keno. Ew zî nihan pewceno û keno kuya milîçikederge. Nikulê xu keno ra zerrey kuy, nihan te ra veceno û weno. La liwe nişkena boro. Çiqas quling vano:

- Waka liwî, de bore. Çirê ti nêwena?

Liwe vana:

- Ez nêwena, zerrê min nêşina ci.

Quling weno. Tek-tukê ku fekê cê ra konê erd, liwe xij kena ci û wena. Ew vano:

- Waka liwî, to va ez nêwena!

Liwe vana:

- Bira, enî hebikê xêran ê, a jo ra ez wena.

Heta quling nihanê xu weno qedênenno, liwe vana:

- Bira, ma jobînî wegîrin.

Quling vano:

- Wa bo waka liwî.

Vate

Liwe vana:

- Ewil ez to wegîrî.

Quling vano:

- Baş o.

Liwe qulingî kena paştê xu û verê xu şana çemo cêrîn. Binê sêncan ro, binê dirrikan ro çarnena, dana sinc û keleman ro, qulingî finena ra gûnî ser.

Liwe vana:

- Bes o bira quling ?

Quling vano:

- Belê, bes o waka liwî.

Quling hefteyke kono çile, heta birînê cê piçêke benê weşî. Narê quling vano:

- De bê waka liwî, ena ray ez to wegîrî.

Quling liwe nano serê pencanê xu û fir dano ver 'ezmîn, beno berz, şino tarî 'ezmanî. Quling vano:

- Waka liwî, 'erd eyseno ya nî?

Liwe vana:

- Qasê pelasêke eyseno.

Reyna beno berz, reyna perseno, vano:

- Waka liwî, çike to ra eyseno?

Liwe vana:

- Qasê tarrê pirocine eyseno.

Quling henî zî beno berz, reyna perseno, liwe vana:

- Qasê qulê derzenî hema gi ez fesil kena.

Henî zî beno berz, reyna perseno, liwe vana:

- Çike neyseno, dinya sîya û tarî kena.

Quling teqleyke şano xu, liwe serê paştê xu ra erzeno war. Liwe zey pertalî cor de yena war. Teqleyke ser û jo bin yena nîzdê 'erdî. Hanêna Mela hanîk o limac keno. Liwe vana:

- Hela Mela, hela Mela, ser kurikê xalê Mela.

Mela zî hanêno çike 'ezman ra yeno war. Mela qirpû vazdano; kurkê cê, şaşikê cê, tîzbihê cê, ganpolê cê heme 'erd o manenê. Liwe gînena

serê kurkê cê ro, xu ra şina û henî 'erd o manena.

Hêdî-hêdî heşe yena serey cay, wirzena we kurkê melay erzena mîyanê milanê xu, tîzbihan erzena milê xu, şaşike nana xu sere, ganpole gêna destê xu û hêdî-hêdî cêr de kona dîyar. Jo verg rastê cay yeno.

Verg te ra perseno, vano:

- Liwê, to eno kurk ça ra ardo?

Liwe vana:

- Ez kurkçî, babê min kurkçî, kalikê min kurkçî. Qey to nêzanayne?

Verg vano:

- Liwê min rê zî kurkêkewo anayîn virazî.

Liwe vana:

- Wa bo, çirê ez nêvirazena? Ajarê xu bîyare ez o to rê virazî.

Verg vano:

- Baş o liwê, ez çi bîyarî ku ti min rê kurk virazê?

Liwe vana:

- Mêşinan, berxikan, kaviran (beranan) bîyare, ez o to rê kurkêkewo rind virazî.

Liwe vana:

- De min dima şane ma şinî cayke, cay dezgî bivînin ku ez tede bixebetî.

Liwe qulêke vînena ku zerrey cê gelêke hîra wû û fekê qulî zî teng o. Liwe xu rê vana "Verg nêşkeno bêro zerrey enî qulî" la reyna zî cerebnena. Vana:

- Vergo, hela ti zî bêre zerre, banî cay dezgî seyîn o.

Verg xu keno qul ro ku şoro zerre, keno nêkeno nêşkeno şoro zerre.

Liwe yena teber, vana:

- Hela xu barî ke yan zî suy xu bîyare, belkî ti beşkê.

Verg anakî zî cerebneno la nêşkeno şoro zerrey qulî.

Liwe vana:

- Xura hewce zî nêkeno, gava kurk tamam bibo, ez o kurk bigîrî û bîyarî teber.

Verg dest pêkeno kaviran, mêşinan, berxan beno. Liwe hetêke ro wena û ê zêdan zî qul de erzena pêser. Verg perseno, vano:

- Zehf mendo liwê?

Liwe vana:

- Hema nîme bîyo.

Verg verê ra ano û perseno, liwe vana:

- Tiricêke menda.

Verg reyna perseno, liwe vana:

- Hesîke mendo.

Heta qul beno pirrî, hendî qîmê liwe pê yeno.

Verg reyna perseno, vano:

- Liwê zehf mend?

Liwe vana:

- De haydî ewca ra, kutiko solawkeçim! Ti nêvanê "A liw a, a ça ra bî kurkçî?", min ti xapênay pê ku ti mi rê goşt bîyarê.

Verg zehf qehrêno, xu dano qul ro ku şoro zerre. Keno nêkeno nêşkeno şoro zerre. Fikirêno se kero. Şino hebêke kuya milîçikederge ano, xîçikan keno zerrey cay û serê qulê liwe de daleqnenno. Çiqa hewa (va) dano pero, xîçikî zerrey kuy de vanê "xiş-xiş". Liwe vana "Wele verg hanî yo dindananê xu seqêneno". Liwe goşt wena qedênena, poste zî wena, çîke nêmaneno; veyşan manena. La her ku hewa dano kuy ro, kuy kena xişe-xişe, liwe vana "Wele verg dindanan ro min seqêneno".

Liwe hendî veyşanî ver "bavo" kena, vana "Wele ez o vazdî, ha ez veyşanî ver merda ha vergî ez werda, ferq nêkeno". Xu kena ra pir û şîrpû vazdana, heta ku te ra yeno. Gelêke ca şîna, hanêna verg dima nîyo, vindena. Hêdî-hêdî tepîya yena, hanêna verg çînî yo. Yena heta verê qulî. Gava hanêna hebêke kuy hanî ya serê qulê cay de daleqnayî ya, vana "Ena kuy çî felaketî ardî serey min. Gerek ez enay fetesnî". Kuy bena kena binê aw, kuy reyna yena dîyar. A çîqa kena binê aw, kuy yena dîyar. Raya peyine kuy kena binê aw û serê kuy de nişena ro, vana "heta fetesîyo".

Zimistan o. Aw cemedên a, diwê (boça) liwe zî tede cemedêno. Liwe honijêna (hewnê cay yeno), şîna hewn a. Gava bi xu hesêna, vana "Nika kuy fetesîyawa" û wirzena la dimê cay mîyanê aw de cemedîyaw. Liwe vana qey vergî a qefelnawa (tepîştâ). Cay xu ra çîl bena, zor şanena xu, dimê cay ver de qol beno. Hendî sera şîna vanê "way liwa qole". Liwe vana "Wele go verg min nas bikero. Ez se kerî ku verg min nas nêkero?"

Fikirêna, vana "Eger ez liwan hemina zey xu bikerî qolî, a çaxî verg min nas nêkeno". Şina ven (veng) dena liwan, vana:

- Bêrê, ma şinî rezê kê xalan.

Bena rezêkewo ku verê dewe de wo. Bena mîyanê rezî, vana:

- Hergû jo mewêke ra borê, bêtehmî mekerê; rezê kê xalanê min 'edm (mehf) mekerê. A kona ver û dimê hergû liwe mewêke wa girê dana û şina hetê corê, vana:

- Wanq, wanq!

Veng şino wahêrê rezî, wahêrê rezî vano:

- Wele liwî kewtê rezê ma!

Tivigê (tifingê) xu gêno û vazdano. Bena hewçe-hewçê kutikan, ver bi mîyanê rezî. Liwî wazenê vazdê, kenê nêkenê dimê înan dima nêşino. Zor şanênê xu, xu kaş kenê, dimê heminan ver de qol beno.

Liwe vana:

- Qol û pîya qolî.*

---

* Mi na sanike (estaneke) dewêka Licê ra arê kerda.

Belgeyêk:

**”KÛRD KADINLARI TEALI CEMİYETI NIZAMNAMESI”
(NIZAMNAMEYÊ KOMELEYA BERZIYA CINIYANÊ KURDAN)**

***K**omeleya cinîyanê kurdan a verêne ”Kürd Kadınları Teali Cemiyeti” (Komeleya Berzîya Cinîyanê Kurdan) ya. Na komele nîsana yan zî gulana 1919î de Istanbul de abîya (awan bîya) û 20ê hezîrana 1919î de dest bi xebata xo kerda. Kovara Jîn (Istanbul, 1919) de derheqê na komele de tayê melumat esto labelê nîzamnameyê na komele hetanî ewro bi herfanê latînkî çap nêbîyo, cûka zî no nîzamname weş nîno zanayîş. Mi no nîzamname kitabêkê erebkî yê Ebdussettar Tahir Şerîfî de dî, ez herfanê erebkî ra tadana herfanê latînkî ser û pêşkêşê wendoxan kena.*

Kopyaya nê nîzamnameyî, kitabê Ebdussettar Tahir Şerîfî de weş nêvejîyaya. Cûka tayê cayî yan weş nêwanîyayî yan zî binde (qet) nêwanîyayî. Çekuyê (kelîmeyê) ke ez wendişê înan ra emîn nîya mi bi îşaretê persî (?) nawitî (musnay). Mi cayê yew çekuya nêwanîyaya de hîrê nuqtayî (...), cayê hîna zaf çekuyanê nêwanîyayayan de zî şeş nuqtayî (.....) ronay. Semedo ke wendoxî hîna asan bişîyê (bieşkê) tirkîya osmanî fam bîkerê, mi ferhengekêk zî îlawe kerd. Ez hêvî kena ke elaqedaran rê faydeyê xo bibo.

Malmîsanij

KÜRD KADINLARI TEALİ CEMİYETİ NİZAMNAMESİ

Divan Yolunda Kadınlar Dünyası Matbaası, 1919

KÜRD KADINLARI TEALİ CEMİYETİ NİZAMNAMESİ

Mukaddime

Madde 1- Merkezi İstanbul'da olmak üzere Kürd Kadınları Teali Cemiyeti unvanıyla bir mahfil güşad olunmuştur.

Madde 2- Cemiyetin maksadı

Kürd kadınlığının asri zihniyetle teali ve inkişafını temin etmek, aile hayatında esasi, ictimai ıslahatı istihsal eylemek, tehcir ve taktik münasebetiyle sefil bir hale gelen Kürd eytam ve eramilini iş bulmak ve nakdi muavenete mazhar etmek suretiyle sefaletten kurtarmaktır.

Maksadın suret-i istihsali

Madde 3- Cemiyet, maksadının istihsali zımında gazeteler, mecmualar, kitaplar ve risaleler neşr; şubeler, mütalaahaneler, kütüphaneler güşad ile serbest dersler ve konferanslar verecektir.

Madde 4- Üçüncü maddede irae edilen ve cemiyet mesaisiyle yapılabilecek teşebbüsatdan maada her Kürd hemşire maksad-ı cemiyeti istihsal için zuhur edecek fırsatlardan istifade ile lazım gelen telkinatı icra eyliyecektir. Bu telkinat milli intibahı istihdaf eder.

Madde 5- Cemiyet azasının verdiği duhûliyye, maaşat ve her türlü teberruat, maksad namına icra edilmiş teşebbüsatdan mütevellid temettü, azanın faaliyet-i muntazama ve mütemadiyesi bu makasidin temin ve istihsaline mevküfdür.

Şerait-i duhûl

Madde 6- Haysiyet ve şerefi şaibedar olmamış her Kürd ve Kürd muhibbesi hemşire bila tefrik-i cins ve mezheb bu cemiyete dahil olabilir.

Madde 7- Cemiyete girecek hemşireler duhûliyye olarak yigirmi

kuruşdan dûn olmamak ve hadd-ı azamisi mali kudreti ve ictimai mevkiyle mütenasib bulunmak üzere muayyen bir meblağ te'diye edeceklerdir.

Madde 8- Cemiyet azası mahiyette beş kuruşdan dûn olmamak üzere şehri bir taahüdde bulunacaktır.

Madde 9- Cemiyet azası müessise, tabiiye olmak üzere iki kısma ayrılır.

Madde 10- (*)

Madde 11- (*)

Heyet-i müşavere ve idare

Madde 12- Müessisler aralarından lüzumu nisbetinde bazı hemşireleri müşavere heyetini teşkil etmek üzere intihab ederler.

Madde 13- Heyet-i müşavere, hareket-ı cemiyeti bilfiil idareye salahiyetdar olmamakla beraber cemiyet umûr-i umumiyesini murakabe, heyet-i idareyi tenvir ve irşad, icabında heyet-i umumiyei ictimaa davet etmek gibi salahiyetleri haizdir.

Madde 14- Heyet-i müşavere mevki-i alisinde bulunan hemşirelerin, cemiyete fevkalade suretlerde muavenetde bulunmaları lazımedendir.

Madde 15- Heyet-i idare bir reise, iki reise vekili, altı aza ... .. olmak üzere bir katibe ve veznedarlık ... .. olmak üzere bir muhasebeciden (?) mürekkebirdir.

Madde 16- Heyet-i idare, müessisan tarafından rey-i hafi ile intihab olunur. Ve her sene nihayetinde heyet-i idare intihabatı yeniden icra edilir. Yigirmi müessise kaydolanmakla beraber heyet-i idare intihab olunur.

Madde 17- Heyet-i idare azasından birinin infisali halinde yeniden intihab olunur. Hakk-ı intihab kema fi's-sabık müessisana aiddir.

Madde 18- Heyet-i idare ictimaaatına mazeret-i makbulesi olmadan ve bila fasıla üç defa iştirak etmeyen aza ve reise müstafi addolunur.

Madde 19- Tesavi-i ârâ husulunda reisenin reyi iki addolunur.

Madde 20- Muhasebecinin muamelatı daima heyet-i idare tarafından murakabe edilecek ve muhasebe umûrundan heyet-i idare; müşavire

(*) Elimizdeki metinde bu madde silik olduğundan okunamadı.-Malmîsanij

ve heyet-i umumiyyeye karşı mesul bulunacaktır.

Madde 21- Heyet-i idare bir sene zarfında nizamname-i dahili mucibince cemiyetin her nevi umûr ve muamelatını tedvir eder. Ve bu müddet zarfındaki teşebbüsât ve icraatdan mesul bulunur.

Madde 22- Heyet-i idare haftada la-akall iki defa ictima eder.

Madde 23- Heyet-i idare mukarreratı ekseriyet-i ârâ ile ittihaz edilir

Madde 24- Ictimain rûznamesi ictimadan evvel reise ve katibe tarafından ihzar ile heyete tebliğ olunur.

Ittihaz olunan mukarrerat defter-i mahsusaya kayd ve ziri imza edilir. Karara itiraz eden hemşire mevadd-ı mukarrere zirine esbab-ı itiraziyeyi ... derc ve imza eder.

Madde 25- Heyet-i idare; azasının nısfından bir fazlası hazır bulunmadıkça ittihaz-ı mukarrerat olunamaz.

Madde 26- Sene hitamında heyet-i idare heyet-i umumiyyeyi ictimaa davet eder. Ictimain ilanı yevm-i ictimadan la-akall onbeş gün evvel olmalıdır.

Heyet-i umumiye

Madde 27- (*)

Madde 28- (*)

Madde 29- (*)

Madde 30- (*)

Madde 31- (*)

Madde 32- Heyet-i umumiye bir senelik hisabatı (?) ve icraatı ... takrirlerine ... eder.

Madde 33- Heyet-i umumiye, kongre azasını intihab vazifesiyle de mükellefdir.

Kongre

Madde 34- Senede bir defa merkez-i umumide ictima eder. Cemiyetin hal-i malisini ve bir senelik icraat ve teşebbüsâtı tedkik ve muvafık gördüğü takdirde tasdik eder.

(*) Elimizdeki metinde bu madde silik olduğundan okunamadı.-Malmîsanij

Uate

Ertesi seneye ait bütçe tanzim olunur ve heyet-i idare tarafından teklifat vukubulur. Lüzum hissedildiği takdirde cemiyet nizamnamelerinde tadilat icra edilir.

Umûr-i maliye ve tahririyye

Madde 35- Her nevi masarif heyet-i idare kararıyla yapılır. Fevkalade bir ihtiyaç zuhurunda .....

Madde 36- (*)

Madde 37- (*)

Madde 38- (*)

Madde 39- (*)

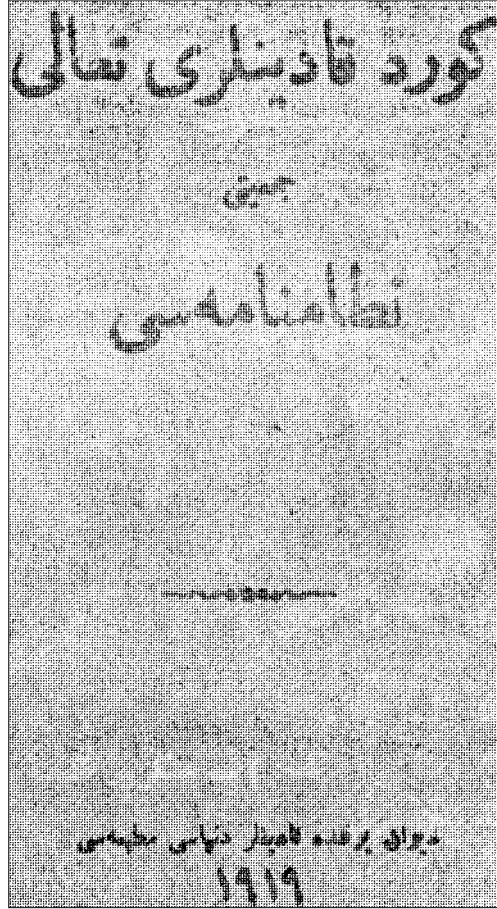
Madde 40- (*)

Inzibat

Madde 41- Cemiyetin maksad ve esasına mugayir hareketde bulunan aza heyet-i idare kararıyla azalıktan çıkarılır.

Madde 42- ... .. bila mazeret ifa etmiyen ve tevdi edilen vazifeyi özürsüz olarak yapmayan hemşire müstafi addolunur.

Keyfiyet-i istifa ilan edilecektir.

Qapaxê Nîzamnâme-yê Komeleya Berzîya Cinîyanê Kurdan

Mevadd-ı şetta

Madde 43- ... .. vücudu takdirinde heyet-i müşaverenin muvafakatiyle cemiyet nizamnamesinin bazı mevaddı heyet-i idarenin ekseriyetiyle sülûsan ârâsıyla tadil ve tevsi edilebilir. Keyfiyet-i tashih beray-ı tasdik kongreye arz olunmalıdır.

(*) Elimizdeki metinde bu madde silik olduğundan okunamadı.-Malmîsanij

Madde 44- Taahhüdat-ı şehriyeyi tahsil etmek üzere münasib bir ...
aza-yı tabiiyeden (**)

Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: Malmîsanij

Çime: El-Duktûr 'Ebdussettar Tahır Şerif, El-Cemiyyat We'l-
Munezzemat We'l-Ehza bu'l-Ekradiyye Fi Nısf Qern 1908-1958, Bağdat,
1989, s. 315-326

addolunmak: sayılmak

ârâ: oylar

aza: üye

beray: için

duhûliyye: bir yere girmek için ödenen ücret

dûn: aşağı

eramil: dullar

esbab: sebepler

eytam: yetimler

fi 's-sabık: geçmişte

güşad olunmak: açılmak

hafı: gizli

hemşire: kızkardeş

hisabat: hesaplar

hitam: son, bitme

ihzar olunmak: hazırlanmak

infisal: ayrılma

intibah: uyanma, uyanıklık

intihab: seçim

irae edilmek: gösterilmek

istihdaf etmek: hedeflemek

ittihaz olunmak: edinilmek, kabul edilmek

kema: gibi

keyfiyet: (bu metinde) husus, iş

la-akall: en azından

lazıme: gerekli

maada: başka

maaşat: aylıklar

mahfil: oturulacak, görüşülecek yer, toplantı
yeri

mahiyye: aylık

makasid: maksatlar

masarif: harcamalar

mevadd: maddeler

mevkuf: 1)vakfedilmiş 2)ait, bağlı

muavenet: yardım

mugayir: aykırı

muhibbe: kadın dost

mukarrerat: kararlar

murakabe etmek: denetlemek

müessis: kurucu, kuran

müşavere: danışma

nısf: yarım, yarı

nakdi: paraca

nizamname: tüzük

rey: oy

rûzname: gündem

sülûsan: üçte iki

şehri: aylık

şetta: değişik

tahririyye: yazı ile ilgili

takrir: önerge, karar

taktil: çok öldürme, öldürülme

teali: yükselme

te 'diye etmek: ödemek

temettü: kazanç, kar, fayda

tesavi: eşit olma

umûr: işler

yigirmi: yirmi

zir: alt, aşağı

(**) Elimizdeki metin burada bitmektedir fakat cümlelerin yarım kalmasından
nizamnamenin burada bitmediği anlaşılmaktadır.-Malmîsanij

ÇEWLIGI RA DI DEYIRI

Arêkerdax: Seytdxan KURIJ

AWKE KAŞÛN

Awkê kaşûn wuşena, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Kênek hûnî ya ver şina, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Destmaj sibê ver di gena, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Duayê miradî wazena, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Hor vecyenû horo tarî, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Lîyef erzenû sê tîrmarî, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Waştê min a kênê şarî, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Payîz bîyerû ez tû berî, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Awkê kaşûn wuşena, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Kênek ha xwi ver d' şuwena, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Ez nizûn kênê kûm a, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Zerrê mi ci ri helîyena, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

DAYÈ LÈRO

Dayê lêro lêro lêro
Dayê lêro lêro lêro
Dayê lêro lêro lêro
Zirac û borûnay mi
    Kênê şinî virsney bûnî
    Dayê lêro lêro lêro
    Pamênd şinî virsney bûnî
    Ziracay çimsîyayay mi
Têgel dûnî fistûnûno
Dayê lêro lêro lêro
Têgel dûnî fistûnûno
Zirac û borûnay mi
    Hot têgelûn xêlitnenî
    Dayê lêro lêro lêro
    Hot têgelûn xêlitnenî
    Ziracay çimsîyayay mi
Vûnî "Ma kêney axûn ê"
Dayê lêro lêro lêro
Vûnî "Ma kêney axûn ê"
Zirac û borûnay mi
    Halbiki kêney aşikûn ê
    Dayê lêro lêro lêro
    Halbiki kêney aşikûn ê
    Ziracay çimsîyayay mi
Yêgawo pîl o filhûn o
Dayê lêro lêro lêro
Yêgawo pîl o filhûn o
Zirac û borûnay mi
    Yo hûnî yû mîyûn di owk dûno
    Dayê lêro lêro lêro
    Yo hûnî yû mîyûn di owk dûno
    Ziracay çimsîyayay mi

Mûnenû baykê kênûno
Dayê lêro lêro lêro
Mûnenû baykê kênûno
Zirac û borûnay mi
    Ma şinî kênaya qic ver a
    Dayê lêro lêro lêro
    Ma şinî kênaya qic ver a
    Ziracay çimsîyayay mi
Kênaya qic ma nidûno
Dayê lêro lêro lêro
Kênaya qic ma nidûno
Zirac û borûnay mi
    Rizqê yay kuwari di bimûno
    Dayê lêro lêro lêro
    Rizqê yay kuwari di bimûno
    Ziracay çimsîyayay mi
Inşallah keye di bimûno
Dayê lêro lêro lêro
Inşallah keye di bimûno
Zirac û borûnay mi
    Cîyêzê yay gale di bimûno
    Dayê lêro lêro lêro
    Cîyêzê yay gale di bimûno
    Ziracay çimsîyayay mi
Miradî yay çim di bimûno
Dayê lêro lêro lêro
Miradî yay çim di bimûno
Zirac û borûnay mi
    Dayê lêro lêro lêro
    Dayê lêro lêro lêro
    Dayê lêro lêro lêro
    Ziracay çimsîyayay mi

WENDOXAN RA

Istanbul, 12 oktobre 1999

Wendoxan û hedrekerdoxanê Vateyî rê,

Cêko ki (ke) kovara ma vejîyaya ez aye taqîb keno. Hîna raşta ey ez xîyret kena ki taqîb biko. Cêko ki Vate vejîyayo seke mi rê yew laj bibo. Ez seke ey rê "keynekan" bigêro labelê peydakerdişê "keynekanê" (wendoxanê, aboneyanê) entîkeyan zî hîndasî rehet nîyo. Ê ki estî zî - yê zafîne- hezar û yew hesabê înan esto.

Hêvîya seserran Vate ardo dinya. Madema ki no gede (doman) bi destê, bi xîyretê tayê embazanê jîyatan ameyo dinya, ma zî ganî se bikê bikê -ma kamî dest ra çi yeno- çekî (çîyekî) teksîr nêkê; wayîr bide vejîyê û nê gedeyî biciwênê, pîl bikê, pay finê. Nêki yewna hewa senêwa pay ra vindeno?

Helbet destegê ma zî wendişî reyda, vilakerdişî reyda, aboneveynayîşî reyda, nuştişî reyda û s n beno. Ez xo ver a sozê destegî dana. İstanbul di (de) min û embazan -samedê yardimê înan ez wita (tîya) Erdal û Baranî rê zaf teşekkur kena- ma hetanî na game des tenî abone kerdî. Ma hetanî reyna desna tenan abone kenê û ez wita di hîris-çewres heban zî vila kena, roşena. Eyla ki ma kurdî seba ziwan û kulturê xo qalan (qiseyan) ra vîşêr şîne sewbîna kar û gure bikê, ha ma rê gure! Ney eke ma vanê "sewbîna gureyê ma yê muhîmî estî, hela wa na game vîndo", hinî ma û Ella!

Wita di yew mesela amey mi vîrî, meselaya "pî û lajî". Ez wazena binusa:

Pî û laj şonê palî ki xele (genim) biçînê. La laj tikê bêxîyretey keno, maney geyreno ki nêxebitîyo, vano:

-Bawo, ez şona a kişta hêgay ra çînena.

Pî vano:

-Wa bo lajê mi, şo weyra biçîni.

Beyntar (mabên) ra tayê wext veyreno, laj vano:

-Bawo, ez şona o pol ra çîmena.

Pî vano:

-Beno lajê mi, ti zanê.

Yew deme ra pey laj ancîna mizmizîyeno, pî vano:

-Lajê mi, hêgay ra mevejî teber, ti kora (kotî) wazenê weyra ra biçîni.

Beyntar ra tikêna vêreno, laj vano:

-Willa bawo, ez nêweş a, ez nişna bixebitîya.

Pî vano:

-Lajê mi, eke ti nêweş î şo binê seyda dari di xo rê biqelibî (rakewe), ney eke ti nêweş nîyî, ti û Ella!

Bîya êdê ma. Eke ma hergû yew embaz çend tumî xebe biçînê (çend aboneyan veynê), hêga di xebe nêmaneno. Şima biewnê ki ma ha ciwên kuwenê.

Haydê ma pêronî rê qewet bo!

C. ZERDEŞT

***

Dîyarbekir, 3 kanûne 1999

Ilmê ekonomî di munaqêşe bîya: Eceba erjê (hêcayê, qîymetê) malan goreyê çî beylu beno? Na mesela di tewir bi tewir fikrî amey vatiş û wir (her) fikrî rê zî babet bi babet nimûney nawniyay. Iqtîsatçîyan ra tayênî vato "erjê yew malî rîyê dinya di tayn yan zî bol estbîyayîşê ey ra girêdaye yo; eke zern (altun) dinya di zaf bibîynî asin zî kêmbîynî, o çax zern hîna erjan asin zî hîna vay bîynî".

Nê fikrî hetî tayênî vato "erjê yew çî, gorey halê kesê ki ey ra îstifade keno vurîyêno". Dinya di awe semedo ki zaf a, erjan a. Labelê yew merdimo ki yaz û yaban di veyşan-teyşan bimano, ey rê yew tasa awe heme çî ra erjayeyê a.

Seba erjê yew malî yewna fikir zî no yo: Viraştişê yan zî peydakerdişê ey malî di çendihey ereqê çareyî esterîyayo, tede çendihey keda polan werîyaya, çiqas deme di ameyo meydan, kedkarî tede çiqas zehmet werdo, ezîyet veynayo; nînan tede anî çîman ver. Goreyê nê fikrî, çîyo ki bêzehmet û bi rehetey dest kuweno erjan o.

Nê heme hîrê fikranê corênan ra pey ma bêrî erjê kovara Vateyî ser. Kovara Vateyî, semedo ki tena bi kirmanckî û hîrê mangan di reyê vejîyêna û hewayê (sey) aye sewbîna kovarî dinya di çin ê; semedo ki xebatkarê aye vetişê aye di pa zaf zehmet wenê, tira bol ezîyet veynenê, şew û rojê xo yew kenê û wezîyetê neyinî mîyan di xebitîyênê; semedo ki kultur û lehçeya kirmanckî di cayo muhîm gêna, qalîkerdoxanê kirmanckî rê muhîm a û wendoxan rê çimeyîye kena, êrjê aye zaf, şima çend vajê ende zaf o.

Mi mektubê xoyê verînî di nuştbi ki qandê yewkerdişê lehçeya ma zaf wendiş û nuştîş muhîm o. Merdim bi wendiş û nuştîş kemeya xo fam keno, xeletanê xo veyneno û eşkeno înan werte ra wedaro. Kê pey zaf wendişî lehçeyanê bînan musenê. Ewro roşnvîranê ma ser o, wendoxanê ma ser o ferz o ki lehçeyanê bînan zî bimusê. No ware di wezîfe kuweno dengbêjanê (deyîrbazanê) kirmancan ser zî. Dengbêjî gama ki deyîran (lawikan) vanê, eke neqeratan lehçeyanê cîya-cîyayan reydi tekrar bikê, faydeyê înan ko (do) zaf bibo. Eke nuşttoxê ma heme lehçeyanê ma bizanê û gama ki nusenê înan ra zî îstîfade bikê, no standardîzebîyayîşê lehçeya ma ser o tesîro baş keno. Labelê wina nêkenê; wina kerdiş wa ewra (uca) bîmano, kitabânê xo bi tirkî nusenê. Qandê çî rê? Ez vana qey wina kenê ki wa pey kitabê înan hîna zaf biroşîyê û hîna zaf bêrê wendiş. Sewke no fikir di yê, o wext heqê înan çinê yo ki verînanê ma sucdar bikê, vajê ”înan çî rê kitabê xo zîwanê ma reydi nênuştê, çî rê zîwanê ma reydi kitabî ma nêresnay”.

Ha çîmanê ma ver di yo, na seserra medenîyetî di eke keso ki dewa netewîye wegîrewta wina biko, şaro cahîl se nêkeno! Eke wina nêkenê, wa na dawa ra fek verra dê, wa bîlasebeb bîlaheq azê (neslê) neweyî nêxapênê, wa înan xoser û serbest ver dê; ê zî wa xo rê nika ra weş tirkî bander bibê û bibê kurdê tirkîqîseykerdoxî. Yewbîyayîşê lehçeya ma di ehemîyetê kurmancan (kirdasan) zî esto. Ê çende lehçeya ma bimusê û giranîye bidê bere (aye), formê ki Kombîyayîşanê Kirmanckî (Zazakî) di qebul bîyê ko şarî mîyan di hîna vîşî ca bigîrê.

Serdar BEDIRXAN

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -X
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frenstî-X

Celadet Ali BEDIRXAN

*Abréviations

cf. (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

-ce : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-eille : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-sse : suffixe féminin (ex. roux, rousse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)

- şevder** : sans abri, à la belle étoile
şevder man : coucher à la belle étoile
şevdert, f. : la fait de passer la nuit à la belle étoile
şevdest, f. : chasse à la perdrix faite de nuit
şeve, f. : cauchemar, m.
şeveres, f. : nuit sombre
şevestan, f. : chambre nuptiale
şevgêr, m. : noctambule, m.
şevîn, f. : pâture de nuit
şevîn kirin : pâture de nuit
şevnatorvan, m. : veilleur de nuit
şevnem, f. : rosée, f.
şevnivistt : rassi, -e
şevkork : albinos
şevreş, f. : cf. **şeveres**
şevreşki : aveugle
şevrong, f. : fête yézidie
şevsazi, f. : sérénade, f.
şevşevok, m. : chauve-souris, f.
şevtir, f. : autre nuit
şevtira dt : il ya trois nuits
şevxwîn, f. : attaque nocturne
şewat, f. : incendie, m.
şewibtn (bişewibe) : être atteint de la nielle (blé)
şewitandin (bişewitne) : brûler, incendier
şewitîn (bişewite) : brûler, se consumer
Dilê min bi te dişewite. : J'ai pitié de toi.
şewk, f. : éclat, m.; lueur, f.
şewk, m. : hameçon, m.
şewl, f. : flamme, f.
şewliqandin (bişewliqtne) : irriter, enflammer
şewliqtin (bişewliqe) : s'irriter, senflammer
şewq, f. : cf. **şewk**
şewq û şemal : splendeur, f.
şewt, f. : effet, m.; influence, f.
şexitandin (bişexitne) : bouleverser
şexitîn (bişexite) : être bouleversé
şexre : stérile
şeybûk, f. : arbre de nouvel an
şeydanik, f. : sésame, m.
şeytan, m. : satan, m.
şeytanok, m. : escargot, m.
şê : 1) alezan, -e 2) blond, -e
şêlandin (bişelne) : 1) plisser 2) dévaliser, dépouiller
şêlihan (bişêle) : ramper
şêlim, m. : navet, m.
şêlmok, f. : fromage bouilli
şêlo : trouble
şêlo bûn : se troubler
şêlo kirin : troubler
şêlû : nu, e
şên (bişe) : pouvoir
şên : prospère, fertile
şên kirin : fertiliser, cultiver
şênahî, f. : cf. **şênî**
şênî, f. : 1) campagne cultivée 2) endroit habité
şêpil : incliné, -e
şêr, m. : lion, m.
şêrbaz : audacieux, -se; intrépide
şêrîn : sympathique, agréable
şêrgele : brave, vaillant, -e
şêst, m. : soixante, m.
şêt : fou, folle
şêv, f. : cf. **şev**
şêvdest, f. : 1) cf. **şevdest** 2) piège à perdrix
şêvî : nocturne
şêvîn, f. : cf. **şevîn**
şêwil, f. : verger, m.
şêwir, f. : conseil, m.
şêwir kirin : se concerter
şêwirdar, m. : conseiller, m.
şêwirdart, m. : conseil, m.
şêwirtin (bişêwire) : se concerter
şêx, m. : cheykh, m.

şêxant, f. : danse kurde

şiab, f. : saule, m.

şibandin (bişibtne) : cf. **şebihandin**

şibat, f. : février, m.

şibhe, f. : doute, m.

şibrî, f. : bât, m.

şida : tendu, -e; ferme

şidandin (bişidtn) : tendre

şidayî : cf. **şida**

şift, f. : rayure, f.; raie, f.

şift kirin : rayer

şiftal, m. : rameau, m.

şih : cf. **şê**

şihade, m. : toile, f.

şihar, m. : amas de rochers

şihên, f. : cf. **şihîn**

şihîn (bişihe) : cf. **şehîn**

şihîn, f. : 1) balance, f. 2) bruit de leau ou du vent; glapisement du chacal; hennissement

şihîn, m. : intendant, m.

şiir, f. : poème, m.

şij, f. : pus mêlé de sang

şijik, m. : caillou, m.

şijî, f. : cf. **şij**

şik, f. : cf. **şek**

şikar, m. : pierraille, f.; terrain pierreux

şikbir : décidé, -e

şiker, m. : cf. **şikar**

şikestin (bişkê) : se casser, se briser

Şev şikiyaye. : Il est minuit passé.

şikev, f. : baril, m.

şikil, m. : forme, f.; aspect, m.

şikir, f. : remerciement, m.

şikir kirin : remercier

şikirdar : reconnaissant, -e

şikirdarî, f. : reconnaissance, f.

şikiyan (bişkê) : cf. **şikestin**

şil : humide

şil û şeh : paralytique

şil kirin : mouiller, humecter

şilati : humidité, f.

şilejan, f. : erreur, f.

şilesavar, m. : blé cassé frais

şilêl, m. : seigle, m.

şilêl : vaillant

şilf, f. : lame, f.

şilih, f. : essaim, m.

şilik, f. : creux, m.

şilika çav : la partie latérale de la racine du nez

şilika sert : le creux de la nuque

şilt, f. : cf. **şilati**

şilt û şepilt : déluge, m. (fig.)

şiltmatik : voilé, -e

şiloke : pluvieux, -se

şilte, m. : matelas, m.

şilûke, f. : pluie mêlée de neige

şima, m. : cf. **şema**

şimadan, f. : cf. **şemedan**

şimamok, m. : cf. **şemamok**

şimboz (†) :

şimik, f. : sandale, f.

şimşad, f. : buis, m.

şimştr, m. : sabre, m.

şimti, m. : pastèque, f.

şinak, f. : arbre

şinerek, f. : arbre

şingali, f. : sorte de fusil rayé

şingebi, f. : saule pleureur

şingel, f. : arbre

şingîntî, f. : herse, f.

şinik, f. : cf. **şilik**

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuşta.

şipilandin (bişipilîne) : niveler
şipiltn (bişipile) : être nivelé
şipne, f. : terrain plat
şirage (?), m. : créneau, m.
şirdan, m. : caillette, f.
şirê, f. : maladie
şirêz, f. : résine, f.; gomme, f.; colle, f.
şirik, f. : gouttière, f.; robinet, m.
şiringe, f. : seringue, f.
şirtk, m. : associé, m.
     şirtk bûn : sassocier
     şirtk kirin : associer
şirk, f. : polythéisme, m.
şirk, f. : clapotis de leau
şirne, f. : groin, m.; trompe, f.; museau, m.
şirt, f. : amande amère
şiryaz, f. : végétal
şitil, f. : arbuste, m.
şitilandin (bişitilîne) : planter de petits arbres
şitiltn (bişitile) : être planté
şitiyar : découvert, -e
şito, m. : variété de raisin
şiv, m. : cf. **şiv**, m.
şivan, m. : berger, m.; pâtre, m.
şivant : pastoral, -e
şivanitti, f. : métier de berger
şivanştexlık, m. : bergeronnette, f.
şivanştexlînek, m. : cf. **şivanştexlık**
şivheşing, f. : arbre
şivik, m. : rameau, m.
şivin, m. : cerf, m.
şivile, f. : sentier, m.
şivne, f. : herse, f.
     şivne kirin : herser
şivqelûn, m. : tuyau de pipe

şivtant, f. : baguette, f.
şixre : aride, stérile
şixt, f. : raie, f.; rayure, f.
şixul, f. : travail, m.
şixulandin (bişixulîne) : faire travailler, occuper; mettre en marche, faire fonctionner
şixultn (bişixule) : travailler, marcher, fonctionner
şiyar : éveillé, -e
     şiyar bûn : séveiller
     şiyar kirin : réveiller
şiyarok, f. : cutre servant à conserver le lait
şılan, f. : aubépine, f.
şılaq, f. : humeur, f.; chassie, f.
şilati, f. : cf. **şilaht**
şilav, f. (?):
şilt, f. : sève, f.; jus, m.
     şiltiya qelûnê : culot de pipe
şiloke : mouillé, -e; humide
     Dinya şiloke ye. : Il pleut.
şin : vert, -e
     şin bûn : pousser, prospérer
şin, f. : deuil, m.
     şin girêdan : prendre le deuil
     şin gerandin : prendre le deuil
     şin kişandin : prendre le deuil
     şin hilantn : quitter le deuil
     şina xwe danin : prendre le deuil
şinboz : cf. **şimboz**
şine : bleuâtre
şint, f. : foule, f.; multitude, f.
şinok, f. : pustule, f.
şip, f. : cascade, f.
şipane, f. : seuil, m.
şipik, f. : cf. **şipane**

2. Na kelîme weş nêwaniyêna, beno ke "şirafe" bo zî.
3. Biewnîre (nîyade) notê 1.

şîr, m. : lait, m.
şîr dan : allaiter
şîrê mara : végétal
ji şîr ve kirin : sevrer
şîrani, f. : douceur, f.; confiserie, f.
şîranok, f. : cf. **şîrani**
şîre, f. : jus, m.
şîret, f. : conseil, m.
şîret kirin : conseiller
şîretdar, m. : conseiller
şîretdari, f. : conseil, m.
şîretkar, m. : cf. **şîretdar**
şîretkari, m. : cf. **şîretdari**
şîretker, m. : cf. **şîretdar**
şîrêz, f. : colle, f.; résine, f.; gomme, f.
şîrgerm : tiède
şîrik, f. : végétal
şîrin : doux, -ce
şîrmêj, m. : nourrisson, m.
şîro, m. : cascade, f.
şîrparzûnk, f. : passoire, f.
şîş, f. : 1) broche, f.
 2) **şîşa wezt** : blé cassé gros
şîşik, f. : aiguille à tricoter
şîşmang : gros, -se
şît : intelligent, -e; malin, -gne
şîtilok, f. : marmite, f.
şîv, m. : branche droite; baguette, f.
şîv, f. : dîner, m.; souper, m.
şîverê, f. : sentier, m.
şîwe, f. : manière, f.
şîxir : aigu, -e
şkeft, f. : caverne, f.
şkefta dev : palais, m.
şkestek, f. : fracture, f.
şkevik, f. : tonneau, m.
şkêrandin (bişkêntne) : briser, casser

şkêr, m. : 1) ruine, f. 2) pieraille, f.
şkêvlatok, m. : tortue, f.
şkoke, f. : poire sauvage
şo : pour
şolik, m. : 1) battoir, m. 2) lavoir, m.
şonik, m. : cf. **şolik**
şop, f. : trace, f.; piste, f.; sillon, m.
şopajo, m. : pisteur, m.
şopgerin, m. : cf. **şopajo**
şopik, f. : bâcle, f.
şoqil, m. : haricot, m.
şoqilê çûka, şoqilê ga, şoqilê mara, şoqilê xatûna
şor : salé, -e
şor, m. : 1) mot, m.; parole, f.
şor kirin : parler
 2) cf. **şêwir**
şoravik, f. : saumure, f.
şorbe, f. : soupe, f.
şorbedank, f. : soupière, f.
şorbenîsk, f. : soupe de lentilles
şorbeşîr, f. : soupe au lait
şorezar, f. : campagne, f.
şortan, m. : sorte de fromage
şoştirme ⁽⁴⁾ :
şov, f. : cf. **şop**
şovik, m. : cf. **şopik**
şringîn, f. : tintement, m.; cliquetis, m.
şringîntî, f. : cf. **şringîn**
ştexalt, f. : conversation, f.; parler, m.
ştexilandin (biştexiltne) : faire parler
ştexiltî (biştexile) : parler
ştiyar : 1) découvert, -e 2) insouciant, -e
ştiyartî, f. : insouciance, f.
şuştin (bişo) : laver
şuştvan, f. : lavandière, f.
şuxil, m. : cf. **şixul**

FOTOGRAFÊ SEYÎD RIZAYÎ Û TAYÊ DÊRSIMIJAN (1937)

Herçiqas ke xoverrodîşê (dîreniş) kurdanê ke 1920î ra pey (dima) bîyê, ma ra zaf ver nêbî zî belgeyê ke nê xoverrodayîşan ra mendê kemî yê. Mavajî ke fotografanê qaremanan û şehîdanê nê xoverrodayîşan ra ewro çend teneyî destê ma de estê? Zaf nîyê. Belgeyê nuştayê înan bi xo zî hema hema ke çinî yê. Bêguman belgeyê enasarênî (winasî) muhîm î û Vate qîmetê belgeyanê enasarênan zaf zano. Hûmara 67. a kovara Toplumsal Tarihî de çend fotografê Seyîd Rizayî û dêrsimijan vejîyayî. Ma na hûmare de nê di fotografan uca ra neql kenî.

Nê fotografan ra yew 22.10.1937 de -yanî 15.11.1937 de îdambîyayîşê Seyîd Rizayî û embazanê ey ra 23 rojî ver- Xarpêt de salona mehkema de ancîyayo. Nê kesan ra hewt tenî dima îdam bîyê. Nê fotografi de rêza hîrêyine de Seyîd Riza û dêrsimijêk pay ra yê, ê bînî ronîşte yî. Nameyê nê hewt kesanê ronîştayan fotografi ser o nusîyayê: Veli, Keko, Fındık, Cebraîl, Kamer, Yusufan(lı) Kamer, Hıdır; yani Welî, Keko, **Fındıq, Cevraîl, Qemer, Qemerê Usivan, Xidir**. Goreyê zanayîşê ma, nînan ra:

Cevraîl, serekê eşira Demenan, Cevraîl Axayê Arekiye yo.

Qemerê Usivan, Qemer Axayê Usivan o.

Fındıq, lajê Qemer Axayê Usivan o û 1937 de amo dardekerdene.

Qemero ke leyê Cevraîlî de, Qemer Axayê Heyderan o.

Fotografê dîyine de oyo ke vernî (ver) de orte de ronîşte yo lajê Seyîd Rizayî yo pîl Şix Hesên o.

Vate

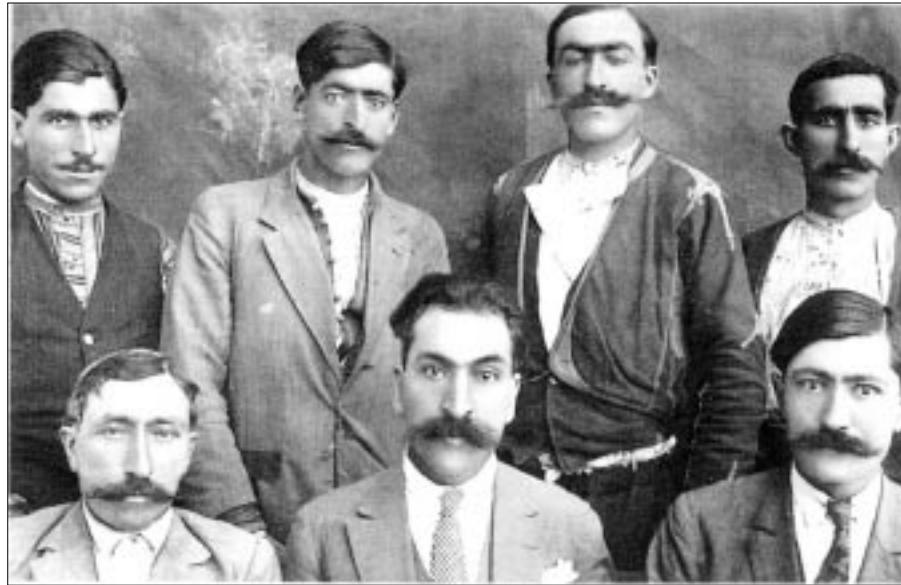

Güneş 16.08.1989

Cumhuriyet 16.11.1937

Keso ke vernî (ver) de orte de ronîşte yo lajê Seyîd Rizayî yo pîl Şiخ Hesên o.

FIHRISTE VATEYI (HÛMAR: 1-10)

No fihrist goreyê nameyanê nuştoxan (yazarlar) rêz bîyo. Her nuştoxî/nuştoxe dima nameyê nuşteyanê (yazılar) ey/aye, her nuşteyî dima zî numreyê hûmara (sayî) kovara *Vateyî* û ripelî esto. Mavajî ke 2/26 (yanî hûmara 2. a kovara *Vateyî* de, ripelê 26.).

	Humar/ripel
Abdulmuttalip Koç	
Ey Welato Delal	2/26
Dormarê Palî ra Hîre Dêrî	3/76
Çend Şîrî	5/71
Xûnima Min a	6/64
Akman	
Bunda Sûç û Guna Mi Çi ye?	4/96
Ali Heyder Sever	
Dêrsimî Ser o	2/76
Raya Estemolî Ser o	3/70
Nalîne	4/61
Va Bo	5/65
Ê Min û Karaoxlani	10/64
Alîheyderê Alîyê Silêmanê Xerzî	
Gula Mi	7/79
Bîrgule	
«Vate»yî Ser o Kombiyayîş	2/92
Celadet Alî Bedîrxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-I	I /95
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-II	2/101
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-III	3/119
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-IV	4/104
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-V	5/94
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VI	6/82
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VII	7/97
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VIII	8/88
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-IX	9/90
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-X	10/84
Cemîl Gundogan	
Tayê Problemê Standardîzekerdena Zîwanê Kurdî	1/69
Kovara Vateyî û Têkiliya Lehçeyanê Kurdî Ser o	4/49
C. Zerduş	
Canê û Lajê Lengî	10/37
Çeko	
Rojên bi Rûmet û Zîqawitî	1/28
Dengbêj û Şahîrêde Hêca, Dewrêş Baba	3/4
Loke û Her	5/78
Çuçike	9/63
Axayê Kuzike	9/65
Çend Rojnameyanê Fransî û Ingilîzî de Xoverrodayîşê Dêrsimî-I	3/114
Çend Rojnameyanê Fransî û Ingilîzî de Xoverrodayîşê Dêrsimî-II	4/100
Çend Rojnameyanê Fransî û Ingilîzî de Xoverrodayîşê Dêrsimî 1937-III	5/108
Dengbêj Serdar, "To Ke Xo Nas Nêkerd Kes Qîymet To Nêdano"	4/32

Daimî Bektaş	
Bizde Gaz Kovikî Yoktur Hama Kovikê Gazî Esto	7/91
Sen Keçî Olsan!	7/92
Deniz Gunduz	
Piro de Ma Piro Dîme	6/57
Derheqê Kirmanckî (Kirdkî) de Kombiyayîşê Hîrêyine	2/5
Derheqê Kirmanckî de Kombiyayîşê Çarine	4/4
Derheqê Kirmanckî de Kombiyayîşê Pancine	5/4
Derheqê Kirmanckî de Kombiyayîşê Şeşine	9/4
E. Erdoxan , Qurbanê Selxvanan	7/81
Erdal Er , Birayêna Herî û Devî	5/67
Firat Çelker	
Ezraîl, Amerîkan, Tirk û Kurd	4/95
Zon	4/77
Şîrî	6/42
Şîrî	7/46
Lajê Mi Berd	8/16
Xorto Şoresger	8/85
Çend Vateyê Varênan û Mertalî	9/69
Fotografê Seyîd Rizayî û Tayê Dêrsimijan (1937)	10/89
Gawanê Kurdistanî	
Şîrî	5/34
Şîrî	4/75
Kurdistan	7/55
Dewanê Paliyî ra Di Deyîrî	10/35
Hamdî Ozyûrt	
Virê Sedefa Welê Bazare ra -I	9/32
Virê Sedefa Welê Bazare ra -II	10/42
Harun Turgut , Veng, Pyec, Zimmeyîş ra Nome û Fîl	1/41
Haydar Diljen	
Nuştox, Ziwan û Şexsiyeto Neteweyî	1/64
Programandê Partîyandê Kurdan di Persa Ziwanî	4/19
Eke Kurdî Pê Fam Nêkenê, Şima Çirê Kurdkî Qedexe Kenê?	6/37
Heydo Keçanic	
Welat	9/79
Dêrsim	9/80
Almanya	10/66
Hûmanê Çiyan , Çond Vatê Derheq Kurdon Almanya di	1/58
Huseyîn Kahrâman , Şanika Şîni	5/62
Huseyîn Kizilarşan	
Lawuka "Erê Çên Çenê" û Sa Heyder	2/93
Lawuka Xelîl Begî	3/94
J. Ihsan Espar	
Beyi Se Bena? -I	2/77
Beyi Se Bena? -II	3/50
Beyi Se Bena? -III	4/79
Gulê Meltîni	6/14
Şîrî	7/33
Derheqê "Boya Welatî" de	8/73
Kazim Temurlenk	
Game be Game	1/49
Meleka Memedê Xidê Rey: «Qe Diramê Ci ra Nêmend»	2/40
Kemal Unal	
Sanika Pasay û Hîrê Lazonê Xo	3/85

Vate

Di Birayê Zurekerî.....	5/106
Ti Ke Asmênê Hotîne ra wa	5/81
”Mi To rê Hewnê Dîyo”	5/82
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-I	I/106
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-II	2/128
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-III	3/113
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-IV	5/109
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-V	6/95
Kitabêdo newe: Lehçeya Kurdkî Zazakî	5/76
Kitabêdo newe: Lehçeya Kurdkî Gorankî	7/88
Lerzan Jandîl	
Sedserra 19ine de Halê Împaratoriya Osmanîyan û Vuriyenê nê Demî-I	2/59
Sedserra 19ine de Halê Împaratoriya Osmanîyan û Vuriyenê nê Demî-II	4/22
Sedserra 19ine de Halê Împaratoriya Osmanîyan û Vuriyenê nê Demî-III	5/37
Ziwanê Kurdkî (Dîyalekta Kirmanckî) de Zemîrî 8/18	
Malmîsanîj	
Kirmanckî (Kirdkî) de Suffiksî	1/81
Zewajê Gulizare yo Siya	2/95
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-I	2/118
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-II	3/95
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-III	5/83
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-IV	6/71
Kirmanckîya (Zazakîya) Motkî û Hewêlî ra	6/16
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra-I	I 7/4
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra-II	8/33
Wextêk Dîyarbekir	8/65
Kulê 38î	9/83
Belgeyêk: ”Kurd Kadınları Teali Cemiyeti Nizamnamesi”	10/72
Martin van Bruinessen , Kurdîstanê İraqî de Cematêde Qizilbaş: Şebekî ..	10/23
Mehmet Uzun	
Yew Şîr û Yew Antoloji	1/77
Dinya Baxçe, Her Zûn û Kultur Yew Çiçek a	2/49
Alfred Nobel û Xelata Nobelî ya Edebiyatî	4/39
Yelge	6/29
”Guîn Rişya Arî Nidîyena, Este Şikyo Pîya Nidusyenû”	10/4
Memê Hilkeçikî , Derheqê Dimilkîya Aksaray de	7/35
Memed Drewş	
Na Ray Raya Yeweya Ziwanî ya	2/37
Wenden û Nuştana Kurdkî ser o	4/57
Memo Darrez	
Dante û Tradîsyona İdealîstan	1/24
Şîrî	2/89
Zelî Boxlonî	5/53
Ma Derheqê Sadêq Hêdayetî di Cafer Cafernêjadi di Qisey Kerd	6/4
Standardîzekerdişê Kirdkî Ser o Çend Vateyî	6/66
Nuştokîyê Kurdan û Neşkerdişî Kitabane Kurdkî	7/83
Mihanî Licokic	
Pîr û Pisînge	2/23
Liwe û Quling	10/67
Mîkaîl Aslan	
Barkerdiş	3/93
Ez Kî Waştîya Xo ra Zaf Hes Kenû	6/36
Mûnzûr Çem	
”Roze ve Roze Pê Ma Xapit, Hata ke Ma Qir Kerdîme”	1/5

"Ez Ver va Dismenî Çok Ronênan"	2/13
Tertelê 38î ra Ma kî Bara Xo Gurete	3/35
Vîlikê Verê Vare	4/66
Komara Tirkîya û Dêrsim	6/44
Hewnê Newroze	7/49
Şahan Axa	9/74
Mûrad Ciwan , Nivîsa Lerzan Jandilî û Zamîrên Kirmanckî	9/55
Nîhat Elî , Sêwrega 25-30 Serran ra ver û Tanî Vîrameyinî	1/21
Nûredîn Zaza , Astore	3/79
Osman Aytar , Wexto ki Merdim Kitabê Dr. Şivanî Waneno	1/50
Robîn Rewşen , Şewe	1/57
Roşan Lezgîn	
Awê Kewserî ya Areqê To	10/41
Boya Welatî	8/58
Wisarî Meheredne	9/68
Serdar Bedirxan	
Gelo No Hûmay Hema Zî Weş o?	7/90
Hûmay û Pêxember Çiyê Yewbinan î?	7/90
Ê A Dele Bere Yenê	7/90
To Ebi Mozik Da Mi, Ebi Ga Mi Ra Bigîre	7/91
Serdar Roşan , To Ma Serferaz Kerdî	6/59
Seyidxan Kurij	
Çend Dêrî	1/54
Nilufer Akbal: "Lawikî Ruhê Mi Ifade Kenê"	2/27
Xerib û Nasîb	3/28
Çewlîgî ra Şeş Dêrî	4/62
Pî û Laj, De Ina Ray Şue Pênî, Kurî û Her	5/80
Çewlîgî ra Di Dêrî	5/90
Rêzan: "Dêngbêjê Weş a, la Miyûnî Şarî Xwi di"	5/22
Mahmut Celayîr: "Ez Wazena Ê Cenetê Vînbîyayî Hêna Vînî"	8/4
Mektubi, Qey merd?	9/81
"Qey Nê Welatî di Tarîx Tim Aw Ser ra Nusîyenû?"	9/87
Çewlîgî ra Di Deyîrî	10/78
Sven Delblanc , Zeynebi, Gulnari	1/60
Şakir Epozdemir , Meseleya Seîd Elçî û Dr. Şivanî	7/56
Xecê , Hesretî Mi	6/27
Yildiray Beyazgul , Serra ke Ma Tede Tewr Cayê Nêbîme	3/83
Zulfikar Tak , Meberme Markîg	5/32

WENDOXAN RA (MEKTUBÎ)

A. Adir, Koln/Almanya	3/109
Amir Hassanpour, North York/Kanada	6/80
Bira Zordag, Erstfeld/Swîs	4/99
C. Zerduşt/Istanbul	10/81
Deniz Gunduz, Istanbul	5/93
Hasan Ordukaya, Ankara	2/117
Hesenî Giran, Diyarbekir	3/110
Heydo Keçanic, Almanya	9/82
Mamo Cûmî, Lille/Fransa	2/117, 2/117, 6/78
Mazlum Can, Stuttgart/Almanya	8/86
Necla Morsumbul, İçel	2/117
Remzan Muskan, Luneburg/Almanya	5/92
Serdar Bedirxan, Diyarbekir	2/114, 2/115, 4/97, 7/94, 7/95, 10/82
Şahîn Beyhanî, Zurich/Swîs	3/112
T. Şahîn, Laufen/Swîs	2/117

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gingim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışıq
Î î	îsot, İran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tırkiya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı